ÚVOD

Jan Frolík

Vážení čtenáři, tímto se Vám dostává do rukou první číslo Sborníku Archivu Ministerstva vnitra. Před mnoha desetiletími představoval tento název značku tak vysoké kvality, že je možná až opovážlivé použít jej znovu. Naše záměry jsou však poněkud jiné a také skromnější. Máme v úmyslu vytvořit publikační platformu pro autory materiálových studií, vztahujících se k dějinám Ministerstva vnitra po roce 1945 jako takového, tak i jeho jednotlivých útvarů. V žádném případě se nehodláme omezovat pouze na útvary bývalé Státní bezpečnosti. Jsme totiž přesvědčeni, že represivní role Ministerstva vnitra velmi úzce souvisela s pojetím výkonu státní správy jako celku a v rámci Ministerstva vnitra ji nevykonávaly pouze útvary Státní bezpečnosti. V součinnosti s ní se na ní podílely i nejrůznější útvary ministerstva, často s těmi nejnevinnějšími názvy, a v důsledku toho i Ministerstvo vnitra jako celek. Pochopitelně v různém rozsahu a s různým zaměřením.

Ministerstvo vnitra však bylo jen jedním z ústředních orgánů státní správy a bez spolupráce ostatních by se neobešlo. Dodnes např. marně čekám na studii, která by přispěla k objasnění úlohy a vlivu, které na tzv. každodennost života československé společnosti měla od okamžiku svého vzniku až po svůj neslavný konec Státní plánovací komise.

Do prvního čísla přispěl mj. odborný pracovník našeho archivu Ing. Mgr. Pavel Vaněk prací o organizačním vývoji vojenské rady Pohraniční stráže. Jeho studie vznikla na základě pořádacích prací tohoto fondu a vedle způsobu práce vojenské rady věnuje pozornost i tomu, jak nadřízená místa hledala perspektivy Pohraniční stráže počátkem 70. let, tj. na počátku tzv. normalizace.

Článek odborné pracovnice Mgr. Světlany Ptáčníkové vznikl původně jako úvod k inventáři fondu Správa vrcholového sportu bývalého federálního ministerstva vnitra. Tato správa měla nezastupitelnou úlohu propagandistickou, protože se podílela na vytváření mezinárodního image Československa, budujícího tehdy podivný společenský útvar, zvaný reálný socialismus. Nelze ovšem popřít, že se rovněž nemalou měrou podílela na úrovni vrcholového (tj. profesionálního) sportu v tehdejším Československu, a tím si získala i nepřehlédnutelné a neopomenutelné místo v jeho dějinách. Vzpomeňme jen jméno Ivana Lendla, druhdy člena Rudé hvězdy Praha, vojína a později poddůstojníka Vojsk FMV, který se nakonec (po emigraci) stal světovou tenisovou jedničkou.

Článek PhDr. Ivany Kvapilové patří k přehledům, které bude odborná veřejnost pravděpodobně využívat v míře více než hojné. Faktograficky popisuje organizační vývoj složky Veřejné bezpečnosti od roku 1945 do roku 1950. Vznikl totiž na základě naší vlastní interní potřeby a absence jakékoliv

literatury na toto téma. V tomto smyslu jde tedy o publikační počin vskutku průkopnický.

Odborná pracovnice Archivu MV Jiřina Dvořáková věnovala ve svém příspěvku pozornost málo známým okolnostem vzniku televizního seriálu "Třicet případů majora Zemana". Podle mého názoru tím zabrousila do málo prozkoumané oblasti hagiografie totalitních, ale také autoritářských režimů, které se bez legend a mýtů, zdůvodňujících prostý fakt jejich existence, prostě neobejdou. Složitě strukturovaný a přísně hierarchicky organizovaný propagandistický aparát těchto režimů následně produkuje mýty a legendy z nejrůznějších oblastí života společnosti. V tomto případě jde o mýtus, zdůvodňující existenci a historicko - mytologický vývoj československých "čekistů". Jako pracovní podklad jí posloužily dochované písemnosti tehdejšího tiskového odboru federálního ministerstva vnitra, které nalezla při pořádání fondu IX. správy. Tyto materiály osvětlují vznik a realizaci tohoto seriálu, v nedávné době opakovaném s rozporuplným ohlasem Českou televizí.

Článek Mgr. Dalibora Státníka vzbudí podle mého názoru nejspíše největší ohlas a pravděpodobně vyvolá i polemiku. Pojednává totiž o dnes poměrně frekventovaném tématu - spolupráci bývalých příslušníků nacistického represivního aparátu, ať již gestapa či SD a jejich informátorů s československou (komunistickou) Státní bezpečností. Autor přesvědčivě dokazuje, že v naprosté většině k získání těchto osob pro spolupráci s StB nedošlo okamžitě a plynule po skončení války, ale až s určitým časovým odstupem, ve výkonu trestu či po něm. Rovněž příčiny tohoto jevu byly zřejmě poněkud složitější než jen podoba obou režimů, na kterou je dnes hojně poukazováno, a o níž se již dále nediskutuje. Autor se domnívá, že naopak odborná, věcná a fundovaná diskuse je žádoucí. Podle jeho mínění tato spolupráce vyplynula z nutnosti monitorování prostředí příslušníků a stoupenců českého fašismu a vazeb na jejich bývalé nacistické řídící důstojníky, kteří obvykle v poklidu přežívali ve Spolkové republice Německo. Je ovšem jistě otázkou diskuse, s jakými výsledky a důsledky pro československou společnost a demokratický svět.

Tzv. staré sítě gestapa a SD totiž tvořily jednu z důležitých tzv. problematik bývalé Státní bezpečnosti hluboko do 60. let. Svou roli sehrála i víra v hypotézu, že Američané si ponechali část tzv. Štěchovického archivu, zejména tu jeho nejdůležitější: totiž seznam konfidentů gestapa a SD s tím, že se jim někdy v budoucnosti tato již vybudovaná a zaběhnutá agenturní síť může hodit. Státní bezpečnost pak reagovala způsobem, který jí byl vlastní; plošně podchytila všechny osoby, které by se na takovém seznamu mohly vyskytovat, vybudovala příslušnou kartotéku, do které zahrnula i příbuzné a známé těchto osob jakožto jejich potencionální spojky k jejich bývalým chlebodárcům, a vybudovala mezi nimi agenturní síť. A pak dlouhá léta čekala na signál, dokládající pokus o "oživení" této sítě. Dodejme, že marně.

Autor však podle mého názoru neméně přesvědčivě dokládá i jinou skutečnost, totiž tu, že pokud chceme při historickém bádání, hodném tohoto

názvu, využívat i tzv. svazkovou agendu bývalé StB, musíme o skupině osob, které věnujeme pozornost, vědět mnohem více, než kolik zjistíme pouze z tohoto pramene. Využíváme-li však pouze tento jediný zdroj informací, dopouštíme se zásadní metodologické chyby. Pracovat pouze se svazky, bez přihlédnutí k pramenům jiným je totiž hrubé zjednodušování historické skutečnosti, která jak známo, bývá bohužel mnohotvárná, protikladná a vůbec složitá a nepřehledná. Svazky totiž připouštějí pouze jediný výklad a navíc vystupují v úloze pramene, který nejenom završuje historické poznání, ale navíc činí i jakékoliv jiné bádání v daném směru i zbytečným. Jejich tvůrcům totiž nikdy nepřišlo na mysl, že proces historického poznávání není nikdy ukončen. Takové konstatování jejich tvůrcům nikdy neumožnily ani jejich intelekt, ani vzdělání.

Kolega Státník se také nepřímo dotkl i jiné záležitosti, totiž otázky periodizace procesu denacifikace Německa. Stručně řečeno jde o otázku, jaký smysl mělo získávat spolupracovníky z řad osob, které se aktivně podílely na fungování nacistického režimu, nebo při tom alespoň zdárně sekundovaly, a dokonce je vysílat do zahraniční, především do samotné Spolkové republiky Německo, jestliže si zde v 50. letech bývalí aktivní nacističtí exponenti buď odpykávali zasloužené tresty za své zločiny, nebo se přerodili v upřímné demokraty či byli vytěsněni na samotný okraj společnosti, kde dožívali bez vlivu na její chod a směřování. Buďto seděli ve vedení Státní bezpečnosti naprostí hlupáci, anebo tomu zdaleka tak nebylo. Získaní spolupracovníci vyslaní do Německa pak mohli mezi svými "kriegskamarády" nacházet řadu osob, s poměrně solidním postavením ve státním aparátu. Ve zpravodajské hantýrce se tomu říká agenturní proniknutí mezi osoby se zpravodajskými možnostmi. Jde pochopitelně o citlivou záležitost, pro jejíž objasnění již česká strana udělala a dělá maximum. Jak říkají sportovní komentátoři, míč je nyní na německé půli hřiště.

Na závěr dodávám, že dnes představované číslo Sborníku Archivu Ministerstva vnitra není zamýšleno jako výlučná publikační platforma pouze pro jeho pracovníky. Právě naopak, neodmítáme spolupráci i s jinými "nedomácími" badateli. Podmínkou však je, že půjde o materiálové studie na vysoké odborné úrovni, které budou schváleny v lektorském řízení. K udržení kvality jistě přispěje i ta skutečnost, že jako všechny historické sborníky, ani Sborník Archivu MV nemůže z finančních důvodů proplácet honoráře. Je totiž budován jako prestižní publikační místo, které sice zvyšuje citační index přispěvatelů, nikoliv však jejich životní úroveň.

Tolik tedy úvodem k prvnímu číslu našeho sborníku.

Agenti nacistických bezpečnostních složek Gestapa a Sicherheitsdienstu ve službách StB

(Kurt Wilfer a ti druzí.)

Dalibor Státník

Spolupráce s bezpečnostními orgány totalitního režimu, na jehož udržení se tyto složky tak významně podílejí, je jistě zavrženíhodná. Agenti a další typy tajných spolupracovníků¹) se podíleli na institucionalizaci moci, s níž ovšem většinou vnitřně nesouhlasili. To je ovšem paradox jen zdánlivý.

Doba po druhé světové válce je pro nás už v mnohém nepochopitelná. Válka a její vyústění byly všudypřítomné. Vše bylo posuzováno prizmatem bezprostřední zkušenosti a nedávná minulost i budoucnost světa byly oproti dnešku vnímány naléhavěji a vyostřeně. Vzpomínky byly příliš čerstvé. Německo, zdánlivě bezpodmínečně poražené, vzbuzovalo obavu i snahu využít jeho oslabení k odstranění letitého českoněmeckého antagonismu. V předvolební kampani r. 1946 se národní socialisté předháněli s KSČ ve svém protiněmectví.

V Československu byly po skončení války a etablování nové moci vyhodnoceny jako nepřátelské, aktivity a osoby spojené ze západními spojeneckými velmocemi, tedy nekomunistickými politickými stranami, tak jak vyplývalo z ovládnutí bezpečnostních složek KSČ.

Tento proces je dnes poměrně známý z odborné literatury, neboť se jednalo o jeden z předpokladů hladkého průběhu převzetí moci komunisty v únoru 1948 paralyzováním akceschopnosti ostatních politických subjektů. Kromě tohoto rozkladného poslání vykonávala státní bezpečnost a zpravodajské sužby minimálně jeden úkol, jehož význam a snad i "morální" hodnota se jeví i po letech spíše pozitivním. Jistě odvážné tvrzení, jedná-li se o komunistickou bezpečnost, ale pokusíme se je doložit.

Košickým vládním programem bylo nově formováno a formulováno politické paradigma obnoveného Československa. Jedním z bodů, na nichž se legálně působící politické subjekty shodly, bylo provedení tzv. národní očisty od kolaborantů a zrádců, jak byly definovány dekrety prezidenta republiky.

V praxi to znamenalo zřízení retribučního soudnictví (mimořádných lidových soudů), Národního soudu, trestních nalézacích komisí při okresních národních výborech a čestných soudů při různých organizacích, před něž byly postaveny osoby, které se ve smyslu příslušných zákonných norem provinily proti republice a národní cti.

Důkazní řízení, výslechy dotyčných osob a svědků, shromáždění doličného písemného materiálu, které sloužily jako podklady a doplňky trestního oznámení pro státní žalobce, prováděly bezpečnostní složky, tj. státní bezpečnost, zemské odbory bezpečnosti při Zemských národních výborech v Praze a Brně (ZOB) a zpravodajský odbor Ministerstva vnitra.

Vedle potrestání příslušníků gestapa, Sicherheitsdienstu (SD) a členů bývalých fašistických stran, docházelo i k desauování a odstraňování bývalých vlivných osob spjatých s předmnichovským režimem, ať již politicky či hospodářsky angažovaných. Retribuce se stala "politikem", což si již současníci namnoze uvědomovali. Mnohé rozsudky mimořádných lidových soudů (MLS) byly ve vzájemném nesouladu, nakolik

se soudci snažili o objektivní či naopak subjektivní posuzování viny a trestu jednotlivých osob - v podmínkách nezávislé justice to bývá pravidlem - což vyvolávalo zlobnou reakci především komunistů na nízké tresty či dokonce zproštění viny prominentů, jako např. členů protektorátní vlády. Komunisté napadali údajně zkorumpovanou "drtinovskou" justici. V tisku se množily případy kolaborantů, kteří byli od potrestáni zachráněni politickou ochranou té či oné strany. Také z tohoto důvodu bylo na jaře r. 1948 obnoveno retribuční soudnictví, ale vpodstatě s minimálními výsledky²).

Retribuční vězni, kteří byli odsuzování k výkonu trestu v pracovních oddílech a žili v poměrném klidu na odloučených pracovištích, se v této době dostali opět do centra pozornosti státní bezpečnosti.

Zjednodušeně řečeno, nově instalovaný režim se obával nejen demokratického exilu a jeho aktivit, mnohdy nejen politických, ale také zpravodajských, ale stejně tak i poraženého fašismu a jeho exponentů. Studená válka se navenek manifestovala jako excitovaný ideologický střet, v němž kromě jiného hrály svou roli poválečné osudy představitelů nacistického Německa v nových německých státech. Těžko posoudit, do jaké míry byla oprávněna obava Československa a v Československu, kterou sdíleli zřejmě nejen představitelé moci, z aktivit odsunutých sudetských Němců a především bývalých příslušníků nacistických bezpečnostních a zpravodajských složek, kteří působili za války na území Protektorátu a na Slovensku. Na začátku stála představa, že řada bývalých nacistů byla převzata západními tajnými službami a samotnou Gehlenovou organizací.³) Z tohoto důvodu a také proto, že líčení před mimořádnými lidovými soudy bylo díky časové tísni mnohdy vedeno povrchně a bez důkladných znalostí souvislostí nacistického bezpečnostního a zpravodajského aparátu, byli retribuční vězni německé národnosti a kolaboranti z řad Čechů od r. 1948 postupně soustřeďování ve věznicích a převážení k hloubkovým výslechům do Hradce Králové.

Rekonstrukci "starých sítí gestapa a SD" prováděla neblaze proslulá "náchodská komise", která stojí u počátků velkých politických procesů s představiteli KSČ. Na začátku padesátých let podle sovětského vzoru druhé poloviny třicátých let a pod přímou inspirací a z návodu sovětských poradců dochází k hledání zrádců ve "straně". Výslechy mnohých nacistických prominentů byly nasměrovány také ke kompromitaci komunistů za okupace.⁴)

Retribuční vězni se snažili dosáhnout výhod, především předčasného propuštění, a proto, jak záhy konstatovaly samy kontrolní orgány ministerstva vnitra, vypovídali podle přání vyšetřovatelů.⁵) Nabízeli se, že po propuštění budou v západním Německu, kam měli být odsunuti, pracovat pro československou rozvědku a nabízeli oživení bývalých kontaktů. Mnohým se jejich hra zdařila.

Dokladem může být medializovaná a morálně odsuzovaná skutečnost, že v 50. a 60. letech ČSR využívala ve svůj prospěch bývalé válečné zločince J. Tuttera, E. Hitzegrada a M. Rostocka.⁶)

V tomto případě se jednalo o aktivity rozvědky, tzv. I. správy ministerstva vnitra. V našem článku se však chceme zaměřit na agenty, které využívala kontrarozvědka, složka státní bezpečnosti, která působila na území státu ať již proti vnějšímu či vnitřnímu protivníkovi. Tedy jednak proti rozvědkám kapitalistických států působících na území ČSR, jednak proti domácím odpůrcům komunistického režimu.

V 50. a 60. letech snad ještě nemůžeme zcela přesně hovořit o disentu. V poúnorovém období se jednalo o ozbrojené skupiny, převaděče, osoby napojené na agenty

chodce apod. Později např. o nespokojené stolní společnosti, tvořené převážně lidmi spojenými nejen s předúnorovými ale i předmnichovskými poměry. Dobově byli podle sovětského vzoru nazýváni "bývalými lidmi."⁷) Převládala mezi nimi zcela pochopitelná nespokojenost s novými hospodářskými a z toho plynoucími sociálními, společenskými a v neposlední řadě kulturními důsledky.

Z těchto tzv. bývalých lidí se však vyčleňovala početně nevýrazná, ale agilní společenská skupina, ba světonázorová platforma, která se ztotožnila s obdobím nacistické okupace, která jí umožnila parazitovat na tehdejších poměrech. Jedná se o český fašismus a české fašisty.⁸)

Za okupace se vyžívali v tiskových denunciacích, výtržnostech proti rivalům z řad Národního souručenství a ostatních protektorátních organizací a to zcela zásadně a vždy pod vlajkou antisemitismu.

Nebyli pouhými kolaboranty. Mnozí z nich šli ještě dále, když se stali konfidenty gestapa a Sicherheitsdienstu. Je samozřejmé, že konfidenti těchto složek se nerekrutovali jen z přesvědčených fašistů. Ti spíše pracovali pro oddělení gestapa, která se orientovala na české pravicové složky (tedy na fašistické organizace, z nichž většina nebyla nikdy povolena a jejich existence byla odvozena od blahosklonnosti německých úřadů) nebo nekomunistický odboj. Asi obtížněji by obstáli v ilegálních strukturách komunistické strany, kam gestapo vysílalo komunisty, které získalo ke spolupráci.

Zpravodajský průnik do tzv. nepřátelského prostředí je možno provést jednak technickými prostředky a úkony (to jsou ty známé odposlechy, prověrka korespondence, tajné domovní prohlídky aj.), jednak pomocí agentury. To znamená prostřednictvím lidí, kteří mají přístup do zájmového prostředí, tzv. nepřátelské báze, pro kterou musí být zcela důvěryhodnými. Praxe všech tajných služeb je v lecčem podobná a pro své účely využívají právě takové osoby. Ovšem s tím podstatným rozdílem, že v demokratické společnosti jsou i tajné služby, jejich agenti a metody pod společenskou kontrolou. Neměly by se stát, na rozdíl od československé skutečnosti 50. let, hrozbou svému okolí. A i když bývalí fašisté byli úkolováni především do "svého" prostředí, byli jistě nebezpečím i pro demokraticky a kriticky smýšlející občany.

Proto StB využívala k proniknutí do společnosti amnestovaných fašistů právě lidi z jejich středu. Mnozí z fašistů odsouzených mimořádnými lidovými soudy byli v polovině 50. let propuštěni a začali se opět pravidelně scházet v hospodách, jak bylo ostatně typické pro český spolkový život a zejména pro český fašismus, který je do značné míry "pivní" záležitostí. Právě do těchto stolních společností byli vysíláni spolupracovníci StB, aby monitorovali rozhovory, ale také možné kontakty s jejich bývalými řídícími pracovníky a zvláště s těmi, kteří žili v západním Německu. Na počátku stála premisa, podle níž v německé rozvědce, tzv. Gehlenově organizaci, působí bývalí příslušníci gestapa a SD, kteří byli činní v protektorátu a kteří se pokusí k agenturnímu průniku na naše území využít bývalé konfidenty a rezidenty. Z hlediska komunistické státní bezpečnosti v období studené války padesátých let bylo důležité tyto možné kontaktní osoby agenturně obsadit, ba získat pro spolupráci.

Vidíme, že se jednalo o několikerý zájem bezpečnosti. Jednak šlo o kontrolu osob, které by v Československu mohly sloužit západoněmecké, event. jiné západní rozvědce, jednak o agenturní proniknutí do etablujících se politických poměrů západoněmecké společnosti a v neposlední řadě "jen" o sledování stolních společností fašistů snad pro "jistotu", event. z důvodu jejich prověrky.

Tento článek si v žádném případě neklade nárok ani na částečné postižení a vylíčení

všech těchto pokusů a mnohdy snad i zpravodajských her, ani na zobecnění těchto jevů a jejich výklad. Pokusil jsem se jen o interpretaci několika lidských osudů z této doby a ještě spíše o ilustraci výše popsaných jevů.

K objektivnějšímu pohledu nám zatím chybí detailní znalosti Gehlenovy organizace a obdobných služeb ostatních demokratických států v době studené války a jejích akcí a to alespoň na takové úrovni, jak jsou dnes známy a přístupny materiály a činnost československých zpravodajských složek po r. 1945.

Bývalé fašisty, konfidenty a pracovníky SD a gestapa získávala státní bezpečnost ke spolupráci na základě jejich dřívější činnosti, tedy na základě kompromitujících materiálů z jejich minulého života. Mnozí z nich však spolupracovali s nadšením a ochotou, protože se jednalo o jedince, pro které udávání a špiclování bylo smyslem života a příliš nerozlišovali pro koho a proti komu pracují. Je příznačné, že již v době liberalizace společnosti v druhé polovině 60. let si StB stále zřetelněji uvědomovala rozporuplnost - morální i efektivní- této agentury a snažila se jí zbavit.

Dílčí rozbor jejího stavu z poloviny 60. let byl značně kritický. Musíme si uvědomit, že svět slavil teprve dvacáté výročí ukončení války (a jen pro srovnání, vyhlášení výjimečného stavu v Polsku v prosinci r. 1981 je dodnes předmětem soudních sporů) a její následky byly stále ještě předmětem politického zájmu.

Z pohledu tehdejšího pracovníka státní bezpečnosti neměly těsně po válce mnohé zpravodajské a bezpečnostní orgány, resp. někteří jejich pracovníci zájem na odhalení konfidentské sítě SD, gestapa a Abwehru.⁹) Tomu by odpovídala i poválečná praxe, kdy si výslechové protokoly sepisovaly vězněné osoby po vzájemné poradě. Řada bývalých konfidentů i příslušníků bývalých nacistických zpravodajských služeb byla odsouzena k nízkým trestům, "nebo u osob s vysokými i absolutními tresty byly tyto propuštěny na svobodu jen proto, že přijali nabízenou spolupráci s orgány MV. Kolik lidí se takto přímo vetřelo do agenturní sítě StB, kde poznali formy a metody agenturní operativní práce, zaměření orgánů StB atd. Při tom až na malé výjimky se tito lidé v agenturní práci neosvědčili a výsledky jejich spolupráce na odhalováni bývalých nacistických zpravodajských sítí byly nepatrné. Celá řada těchto tzv. spolupracovníků na základě kompromateriálů dublovalo a zrazovalo naše zájmy jiným rozvědkám. Tak se stalo, že celá řada bývalých konfidentů zůstala buď málo nebo vůbec nepotrestána za svou udavačskou činnost v okupaci. U celé řady bývalých konfidentů jsme dokonce zjišťovali při vyšetřování nové skutečnosti z jejich okupační činnosti, o kterých nikdy nevvpovídali nebo se na ně záměrně tehdy nikdo neptal."

K této analýze její autor mjr. Jan Kadlec ze 4. odboru II. správy MV dospěl především díky nejasnostem ohledně Kurta Wilfera. "Na závěr se vnucuje položit si několik otázek. Proč a z jakých důvodů byl Kurt Wilfer alias ing. Havlíček odsouzen v roce 1948 pouze pro propagaci nacismu-fašismu, když tehdejší bezpečnostní orgánové znali trestnou činnost Wilfera, ale naproti tomu byli odsouzeni k trestu smrti a popraveni konfidenti SD František Eliášek, Miroslav Vondráček, Arnošt Živnůstka, kteří byli řízeni ve své udavačské činnosti právě Wilferem a Wilfer byl použit proti nim jako hlavní svědek u MLS, který je usvědčoval? Z jakých důvodů zůstal Wilfer v ČSR v revoluci 1945, když k útěku měl ty nejlepší podmínky, nehledě již k tomu, že to byl jeden z nejzkušenějších zpravodajských orgánů SD? Co ho vedlo k tomu, že již ve vyšetřovací vazbě a ve výkonu trestu nabízel orgánům MV své služby? Wilfer se skutečně také do agenturní sítě StB v roce 1952 dostal a ačkoliv jeho spolupráce nepřinášela konkrétní výsledky a bylo několikráte zjištěno, že je alibista a v podezření z dublování, zůstal prakticky v aktivní agenturní síti StB až do jeho zatčení v červnu

1965. To jsou ovšem otázky velmi závažné a pro naši agenturní práci velmi poučné, na které však ani současné vyšetřování akce nemůže dát doposud uspokojivou odpověď. Jedno je však jisté, tj. že podobní zkompromitovaní lidé do naší agenturní sítě nepatří. Jejich zájem byl, aby se tak zachránili nebo zlehčili svou vinu z hlediska jejich trestního postihu. Vyšetřování a realizace trestné činnosti Kurta Wilfera alias ing. Havlíčka a spol. z doby okupace potvrdilo, že je politicky správné i v současné době pokračovat v odhalování okupační činnosti osob nejen u nás, ale i osob žijících v zahraničí."¹⁰)

Jednalo se o shrnutí a zobecnění dřívějšího podezření vůči K. Wilferovi a indicií, které nasvědčovaly jeho mimořádným zpravodajským aktivitám jako příslušníka pražského SD, která celá léta tajil nebo jim nebyla věnována dostatečná pozornost a nebyly řádně vyhodnoceny. Mnohá svědectví nakonec přivedla státní bezpečnost k jeho sledování, "rozpracování" a posléze v r. 1965 zatčení, podání trestního oznámení a předání soudu. 11) Přeměna K. Wilfera od agenta StB k osobě sledované, či zájmové, měla proběhnout pokud možno nenápadně, dokonce mělo být pokračováno v agenturních schůzkách, aby "nebylo narušeno další opatření."

Podezření, že spolupracovník K. Wilfer zatajuje skutečnou pravdu o své činnosti v době okupace nabylo naprosto konkrétních obrysů po té, co státní bezpečnost unesla v r. 1958 ze západního Německa Nikifora Horbanjuka. Čin jistě ohavný (ale nikoliv neobvyklá metoda tajných služeb), ovšem spolu s Antonínem Klečánkem se jednalo o jednoho z nejnebezpečnějších konfidentů - rezidentů, který ve službách SD a pod přímým řízením K. Wilfera řídil řadu dalších agentů, celou agenturní síť. Tak již zpráva z 8.ledna 1962 uvádí, že na základě Horbanjukových výslechů byla zjištěna nová fakta a poznatky o Wilferově činnosti.

"Tyto poznatky s předchozími zprávami dokumentují, že činnost Wilfera nebyla dosud plně objasněna a prošetřena. Studium dalších dokumentů přesvědčivě ukazuje šíři zpravodajské činnosti a zájmů Wilfera jako orgána SD. Dokazuje dále, že řídil rozsáhlé rezidentury. Někteří členové těchto rezidentur mají charakter válečných zločinců nebo ze strachu před následky - trestem, spáchali sebevraždu nebo byli odsouzení k dlouholetému těžkému žaláři. Proto, že činnost Wilfera nebyla v plném rozsahu známa a jak se jeví, ani objektivně vyšetřena, byl odsouzen pouze na 5 let žaláře pro propagaci nacismu. Wilfer se jeví jako nejinformovanější osoba v problematice SD nejen na území tzv. protektorátu, ale i na Slovensku. Proto mu byla dána možnost formou spolupráce s MV k objasnění vlastní činnosti a proniknutí do dosud neodhalených sítí SD, jako důležité báze západoněmecké rozvědky. Wilfer této možnosti nevyužil a pokračoval v zamlžování vlastní okupační činnosti. Naopak je důvodné podezření, že během spolupráce s orgány MV byl ve spojení s americkou rozvědkou. Podle poznatků předaných nám bezpečnostními orgány NDR měla být u zatčeného rezidenta americké rozvědky nalezena poznámka o tom, že Wilfer je veden jako jejich spolupracovník. K této zprávě však nebylo získáno více poznatků. Toto podezření zesiluje další poznatek předaný I. správou MV, že Wilfer byl zadržen na hranicích, ale na intervenci Američanů byl propuštěn. K tomu došlo, když byl ilegálně vysazen do NSR. Rovněž nedoznal-zamlčel, že při této příležitosti byl v Berlíně. "

Proto snad chápeme povzdech: "Zpravodajské využití jeho osoby bylo až dosud neúčelné". Je přitom klíčovou osobou, která zná rezidenty a konfidenty gestapa a SD, kteří žijí na území ČSSR a tvoří " v současné době zvlášť nebezpečnou bázi americké a západoněmecké rozvědky."

Abychom se dověděli, kdo byl onen Kurt Wilfer-Havlíček, musíme se v našem příběhu posunout dlouho před válku.

Víme, že patřil mezi vedoucí úředníky SD v Praze, který řídil špičkové agenty SD a výraznou měrou se podílel na úspěšných zásazích proti domácímu odboji. Na sklonku války byl zatčen na útěku z Prahy. 12) Odsouzen byl až v rámci obnovené retribuce k pětiletému vězení, a to vpodstatě pro pouhý vztah k SD než pro podíl na konkrétních zločinech. 13) K. Wilfer se hájil poměrně obratně, využil řadu svědeckých výpovědí ve svůj prospěch, kdy mu různí lidé, ale nikoliv "bona fide" ani spontánně, dosvědčovali četné intervence v prospěch českých lidí ať se již jednalo o získání lepšího bytu, zachování firmy či přímo intervence ve prospěch vězněných osob a záchrany života. 14) Tato písemná svědectví byla vyfabrikována, předem sepsána Wilferovou snoubenkou a pozdější manželkou I. Janečkovou. Ta vskutku se svým mužem zakoušela dobré i zlé a neopustila jej ani v jeho těžkých chvílích. Později, v 60. letech, kdy byl její manžel opět zatčen a stanul podruhé před soudem, se přiznala, že dílem podle motákových instrukcí, které jí Wilfer posílal z vazební věznice u mimořádného lidového soudu (prostřednictvím manželky A. Bankeho, rovněž spolupracovníka SD), dílem samostatně, obcházela různé adresy a osoby, na nichž vymáhala dobrozdání o Wilferově bezúhonnosti, ba pomoci českým lidem. ¹⁵)

Svou činnost v SD zlehčoval tím, že byl k této organizaci povolán jako "Kriegsdienstverplichtbeter," tedy téměř mobilizován proti své vůli a to navíc do VI. oddělení RSHA tedy tzv. Ausland SD, která byla rozhodnutím mezinárodního tribunálu v Norimberku vyjmuta z výčtu zločineckých organizací, kam ovšem spadala "vlastní" SD tedy III. oddělení RSHA, kde ve skutečnosti Wilfer působil. 16)

Obhajobu dále postavil na faktu, že nebylo "zjištěno ničeho, čím bych se provinil vůči českému národu" a dále, že "sám jsem neměl vlastního konfidenta" a že prověřoval nanejvýše německé státní příslušníky v protektorátních úřadech. Přitom již při přelíčení bylo známo, že mezi jeho zpravodajské spolupracovníky, které řídil, patřili kromě jeho bývalého spoluvězně z Terezína J. Kýra i ředitel Melantrichu A. Banke a především konfidentská "esa" A. Klečánek a N. Horbanjuk, o jejichž skutečné činnosti se tehdy díky jejich útěku před koncem války z Prahy do Německa zřejmě nic bližšího nevědělo.

Wilfer při přelíčení uvedl, že v SD "jsem se nikdy nestal vedoucím žádného oddělení a ani odbočky." Odsouzen byl tedy vlastně jen za příslušnost k SD, neboť soud vycházel z poslání SD jako takového v mechanismu utlačovacího okupačního aparátu, kdy bylo zřejmé, že se musel na mnoha opatřeních proti českému národu podílet.¹⁷)

K. Wilfer se narodil 1.8. 1909 v příhraničním saském městečku Adorfu. ¹⁸) Pocházel z chudé, sociálně demokraticky orientované, evangelické rodiny. ¹⁹) Jeho otec odešel v 18 letech z rodné Aše do Hamburku, kde se stal lodním pekařem a po neklidných sedmi námořnických letech se v r. 1906 jako dvacetipětiletý muž usadil "na pevnině."

Po ukončení 4 tříd střední školy nastoupil mladý Kurt na vyšší státní školu pro textilní průmysl v Aši, která byla mnohem blíže jeho rodišti než obdobná říšskoněmecká škola podobného zaměření v Kamenici. V Aši navíc žili příbuzní, u nichž mohl zůstávat na stravu a byt. Studia, která zahájil v září 1924 a ukončil v r. 1928 byla ovlivněna dílčími krizemi v Německu a nezaměstnaností jeho otce. Podle svých vlastních slov za celou tuto dobu nebyl v Aši "v žádné hospodě, ani kavárně, na žádné zábavě...toliko za celá dlouhá čtyři léta 20-25 kráte v biografu". Tím se však život mladého Wilfera ovšem výrazně neodlišoval od jiných lidských osudů té doby. Po absolutoriu školy, která však nebyla oprávněna udělovat inženýrské diplomy, ²⁰) pů-

sobil zprvu jako bezplatný volontér v adorfské firmě Textilia. S tímto názvem, jako jistým Wilferovým resentimentem - a nikoliv jediným, jak později ukážeme na kontinuitě jeho "zpravodajského" jména - se v jeho životě setkáme ještě jednou, a to v protektorátní Praze, kdy pod touto krycí adresou působila kancelář SD, kterou vedl.

Hospodářská krize, která obzvláště těžce postihla textilní průmysl, zabránila Wilferovi ve vybudování jistého postavení. Z těchto nezakotvených lidí, jako byl K. Wilfer, pocházeli oddaní stoupenci a souputníci nacismu. Nacionálně socialistická revoluce dala mnohým "parvenue" možnost společenského zařazení a vyniknutí.

K. Wilfer měl po otci československé státní občanství a v 1930 byl povolán do československé armády, což pro něj znamenalo východisko z neutěšené sociální situace.

Tento moment se však stal zároveň vskutku osudným mezníkem jeho života. Ještě před nástupem k 8. dělostřeleckému pluku v Opavě 1.10. 1930 byl kontaktován agentem Abwehru Bruno Schatzem, který jej přiměl ke spolupráci, když již pro něj pracovali Kurtův starší bratr a otec.

Wilfer sám o tom po letech hovoří takto: "V důsledku své bídy byl jsem jako devatenáctiletý mladík využit důstojníky ASTu pro jejich špionážní záměry proti ČSR s příslibem, že můj otec i já obdržíme dobré zaměstnání.²¹)

Bruno Schatz byl člověk československým úřadům známý jako pracovník Abwehru a případ rodiny Wilferových byl jedním z důkazů, že "vyhledává ve zněmčeném území Čech (jedná se o dobové české národovecké pojetí národnostní otázky - pozn. DS) osoby, které by byly ochotny a hlavně pak schopny pracovati pro říšskoněmeckou zpravodajskou službu."²²) Upozorňujeme, že se jedná ještě o "výmarské" Německo.

Začátek roku 1932 nebyl pro svobodníka československé armády Kurta Wilfera příznivý. Nevíme, jak oslavil příchod Nového roku (věděli to však Ašští četníci, kteří jej nepřetržitě sledovali od 25. prosince 1931), v němž vrcholila světová hospodářská krize, která Wilferovi posloužila jako jisté alibi pro jeho činnost - rodina byla alespoň trochu finančně zajištěna z peněz Abwehru. Jisto je, že spolu s bratrem a otcem byl zatčen 4. ledna a následně vyslýchán na četnické stanici v Aši. Mladý Wilfer se však nevzdával snadno. Den po svém zatčení se pokusil o útěk, využiv nepozornosti unaveného střežícího četníka. Na tomto místě však musíme dát slovo dobovému dokumentu: "...skočil bleskurychle (K. Wilfer - pozn. DS) k oknu vedoucímu do dvora budovy, otevřel mžikem vnitřní okno a vyskočil do meziokenního prostoru. Strážmistr Konopík přiskočil rychle a uchopil svobodníka Wilfera ze zadu za blůzu. Svobodník Wilfer stočil se celým tělem doleva a skrčiv se, vyskočil z okna. Strážmistr Konopík nemohl pak celou váhu těla svobodníka Kurta Wilfera udržeti ve vzduchu, což mělo za následek, že Wilfer spadl na dlažbu dvora budovy z výše 5, 20 (metru) a poranil se na zádech a nohou. Po dopadnutí na dlažbu dvora, vzchopil se Wilfer a jal se prchati otevřenými vraty do ulice Bachgasse a touto dále a vběhl do chodby č. 3, kde byl strážmistrem Konopíkem dostižen."²³) Doufejme jen, že rekonstrukce události nebyla prováděna.

K. Wilfer byl odsouzen divizním soudem v Plzni 26. 7. 1932 na 4 roky a nejvyšší vojenský soud v Praze tento trest 3.3. 1933 zvýšil na 7 let. Wilfer se po válce hájil, že informoval jen o záležitostech, které "nepřesahovaly meze vojenských dat, uveřejněných tehdy v čs. vojenském kalendáři." Jeho bratr obdržel nižší trest a otec byl docela propuštěn. Z obavy z pokusu o útěk byl Wilfer 4.3. 1933 přemístěn do vojenské věznice v Terezíně. Odtud byl předčasně propuštěn v důsledku změněné politické situace na základě amnestie z 15.10. 1938.²⁴)

Agent Abwehru B. Schatz byl brzy po Wilferových rovněž dopaden československými úřady. Na jeho dopadení měli podíl Adorfští komunisté, zejména Hans Penzel, který československé straně podal informace o špionáži jednak Wilferovy rodiny (ale zdá se, že až po jejich zatčení), jednak o samotném Schatzovi. Ten však měl větší štěstí než jeho agent K. Wilfer, protože byl zanedlouho vyměněn za jistého československého vězně v Německu.

Nejhůře zřejmě dopadl H. Panzel, který byl 10.10. 1940 zatčen a za tuto záležitost, "špionáž" ve prospěch ČSR postaven před nacistický soud.²⁵)

K. Wilfer se po návratu domů neúspěšně ucházel o přijetí do státní služby "...u dráhy, pošty, říšské pracovní služby, pořádkové policie a byl jsem všude odmítán." Ocitl se tedy znovu v nezáviděníhodném postavení ztroskotance ba vyděděnce, stejně jako před svým zatčením. Ale něco se přece jen změnilo. Vždyť mohl být považován na národně socialistického hrdinu, který za ideje obětoval část svého života. A Wilfer si toho byl vědom a jeho sebevědomí vzrostlo. Po druhé do jeho života zasahuje major Schatz, na kterého se obrátil s žádostí o pomoc a který vůči svému bývalému agentu cítil jistý morální závazek. V té době již nepracoval u Abwehru, učil jako aktivní důstojník na vojenské škole, jistě však všechny své dřívější styky nezpřetrhal.²⁶)

Wilferovu situaci zdánlivě definitivně, ve skutečnosti jen na pár let, vyřešilo vypuknutí druhé světové války. Tehdy byl z berlínské ústředny bezpečnostní policie, která již o něm věděla, vyrozuměn, aby přijel do Prahy a hlásil se k výkonu služby u tamního SD.

Wilfer byl přidělen do služebny SD - Praha v Lűtzowově (jindy uváděno Beethowenově, jak se ulice jmenoval od r. 1940, dnešní Opletalově) ulici. V té době nebyl vůbec obeznámen s protektorátními českými poměry. Nikdy předtím nebyl ani v Praze a jeho zkušenosti z předmnichovské republiky se omezovaly na čistě německou Aš a Cheb. Zdánlivě se nejednalo o nejvhodnější volbu, zvláště když si uvědomíme, že velké slovo v počátcích pražského SD měl, ve funkci jeho čestného spolupracovníka, profesor německé univerzity a přednosta chemického institutu Konrád (někdy i Erich) Bernhauer. Ten vedl tzv. Dozentamt, jednu ze služeben SD²⁷) a zpravodajsky a "protistátně" působil již minimálně od druhé republiky spolu s vybraným okruhem studentů, z nichž někteří byli vyznamenáni za své zásluhy Hitlerem při jeho prvním pražském pobytu v březnu 1939.²⁸)

O jejich vztahu z počátků pražského SD věděla československá bezpečnost, když těsně po válce pátrala po nezvěstném K. Bernhauerovi a k získání bližších informací byl navržen právě výslech K. Wilfera.²⁹)

Nicméně čas měl ukázat, že výběr kádrů byl v tomto případě silnou stránkou jeho představených. Zpočátku sice působil díky výše uvedenému handicapu jako "poslíček" či spojka mezi úřadovnami SD a ostatními policejními složkami, záhy byl pověřen prověřováním Němců, kteří po 1939 nastupovali do protektorátních úřadů. Koncem r. 1940 (a toto datum se snažil po válce Wilfer zpochybnit a posunout) se stal vedoucím Blockstelle v Bolzanově ulici.³⁰)

Za polehčující okolnost na svou obhajobu dokonce uváděl vliv SD na prosazení posledního předsedy protektorátní vlády R. Bienerta oproti E. Moravcovi, což byla vskutku jedna z politických her SD.³¹) Připouští, že na této politice, která byla podle něj vedena ve prospěch českého národa, měl podíl, ale nyní od Čechů sklízí nezasloužený nevděk.

"Kdybych se byl zasazoval o lidi, jako Zenkl, Krajina atd., nebo jejich rodiny, byli

by mně v roku 1945 jistě pomohli z vazby tak, jak tomu bylo u dozorců a přednosty tzv. zvláštní věznice na Jenerálce, ježto jsem se však zasazoval o dělníka a malého člověka, musím z vděčnosti seděti dlouhé roky ve vazbě a je se mnou nad to jednáno s tvrdostí, kterou nebylo lze očekávati...

Oním velitelem Jenerálky byl Otto Walter Rother, který byl v r. 1947 soudem osvobozen.³²) Dále zmínil v této souvislosti příslušníka pražského gestapa Schilfa,³³) který se mj. jako údajný důstojník Armii krajowej pod krycím jménem "Sobík," vloudil do několika mládežnických odbojových organizací pod záminkou výcviku ve zbrani (ještě o něm uslyšíme více) a byl MLS odsouzen pouze ke dvouletém vězení.

Wilferova naivita či drzost neznala mezí: "Doufám však, že nyní, kdy se moc nachází výhradně v rukou lidu, že mne od zástupců toho, mnou podporovaného lidu, bude pomoženo tak, jak to mé zákroky v jeho prospěch zasluhují." Jak jsme již uvedli, státní bezpečnost Kurta Wilfera, podobně jako mnohé jeho druhy, nepustila z okruhu svého zájmu.

Veliteľ 1. sektoru Státní bezpečnosti³⁴) 23.4. 1952 rozhodl o zavázání Wilfera ke spolupráci. V případě odmítnutí, měl být zatčen a podáno na něj trestní oznámení, protože již tehdy vyšly najevo věci (nejsou přesně specifikovány), které nebyly známy v době procesu u mimořádného lidového soudu. Wilferova válečná činnost měla zakládat podstatu trestného činu úkladů o republiku a ohrožení její bezpečnosti, a proto se naskytla možnost obnovy trestního řízení.

Za tímto účelem byla 2. května provedena Wilferova "odluka" - technický název pro tajné zatčení bez jakéhokoliv formálně právního podkladu - za použití legendy jeho hospitalizace (Wilfer byl v té době vskutku nemocný TBC) a byl převezen do konspirační chaty, kde byl skoro tři týdny vyslýchán (v mluvě státní bezpečnosti "vytěžován"). Na závěr byl získán ke spolupráci, kterou podepsal 20. května. Není bez jisté zajímavosti, že si zvolil stejné krycí jméno (tedy jméno, pod nímž byl veden jeho svazek a pod nímž je zapsán v registru svazků, jméno, kterým podepisoval své zprávy, pod kterým vystupuje ve zprávách státní bezpečnosti a které při citacích z těchto textů zachováváme), které používal jako pracovník SD, totiž ing. Otto Havlíček, ale nevyvozujme z toho zatím příliš mnoho.

Byl tedy získán nikoliv na ideovém základě, ale na základě dřívější činnosti, tedy kompromitujícího materiálu. Státní bezpečnost se jistila i pro případnou Wilferovu "defekci." Byl totiž vysílán ilegálně do západního Německa a v r. 1956 se tam např. setkal s jiným významným pracovníkem SD v Praze a po té v Hradci Králové Dr. W. Pffafem. O pár let později ovšem jezdil do NSR zcela legálně jako zaměstnanec velvyslanectví USA. Proto můžeme v návrhu vázacího aktu číst, že "při podepisování zpravodajského slibu bude fotografován ve společnosti důstojníka SNB." K tomu vskutku došlo a fotografie spolu s negativy jsou přiloženy ve spisu (viz obr. příloha), což je do značné míry ojedinělé.

A tak mnozí z bývalých konfidentů, s nimiž se po propuštění z vězení stýkal a o kterých měl K. Wilfer přinášet zprávy, byli ovšem sami spolupracovníky StB a předávali zprávy o Wilferovi. S některými těmito Wilferovými "známostmi" z doby války se dále setkáme, byla jich vskutku celá řada.

Na počátku 50. let kandidáti spolupráce (neplést s kategorií "kandidát tajné spolupráce," která udělala tolik nejasností v "lustračním" zákoně, až musela být z jeho kompetence vyjmuta), prostě ti lidé, o jejichž získání měla státní bezpečnost zájem, museli napsat dopis veliteli státní bezpečnosti nebo ministru národní bezpečnosti, v němž sami a "dobrovolně" nabízejí spolupráci. S tímto postupem jsem se setkal

u některých bývalých fašistů a spolupracovníků SD, kteří byli ke spolupráci získáváni ve stejné době. Spolupráce s bezpečností je vnímána jako činnost, jejímž prostřednictvím je možno odčinit okupační minulost, podobně jako práce v těžkém průmyslu a ve výrobě obecně, měla plnit úkol "všenápravy" dřívějších "vykořisťovatelů" a jejich spojenců.³⁷)

Také Wilfer v německy psaném dopisu (i když ovládal češtinu i slovenštinu "slovem a písmem," jak víme z mnoha dokladů) veliteli StB z 10.května 1952 nabízí své služby. Vycházel přitom z jedné své zpravodajské činnosti, kterou ochotně přiznával a sice kontakty s diplomatickým sborem akreditovaným v protektorátní Praze. Wilfer píše, že poznal práci tzv. diplomatů z kapitalistických zemí "a mohl bych proto své poznatky a zkušenosti dobře uplatniti proti těmto diplomatům a tak podpořiti tábor míru."³⁸)

K. Wilfer se jako zkušený zpravodajec pokusil při hloubkovém vytěžování svést státní bezpečnost ze stopy po agentech SD k zpravodajským složkám demokratických států. V intencích dobové hysterie a společenské "zakázky" upozornil na nebezpečí ze strany západních zpravodajských služeb a jejich domácích spojenců. Podle něj totiž čeští zaměstnanci na konzulátech v protektorátu často pracovali pro své zaměstnavatele proti Němcům, ačkoliv i ti se je snažili získat ke spolupráci. "...ale tito lidé ve většině případů dávali hodnotnější práci v prvé řadě svým zaměstnavatelům tj. cizincům a jejich agenturám a německé agentury odbývali zprávami méně důležitými, protože předpokládali, že německé instituce jsou v českých zemích dočasně, že válka skončí a konzuláty zde se zastupitelskými úřady zůstanou a že jejich prostřednictvím sami napomáhají i ke znovuvytvoření ČSR a k osvobození od okupantů. Tak se řada lidí ve snaze pomoci osvobození od okupace stávala zpravodaji ve službách jiných agentur aniž si uvědomovala svoje závazky k těmto agenturám po válce...", kdy namnoze získali "dobrá místa a jest pochopitelné, že dřívější závazky jsou pro cizí agentury vítanou možností navázati další spolupráci, i když je tato zaměřena proti ČSR a jejímu lidově demokratickému režimu."³⁹)

Wilferova starost o socialistické zřízení v ČSR je opravdu dojemná. Tady Wilfer jednoznačně naznačuje, kde hledat "zrádce a špiony". Uvedl dokonce jména některých diplomatů, kteří se podle jeho názoru zabývali špionáží. Zřejmě právě postupným dávkováním takovýchto poznatků se udržoval v pozornosti orgánů StB. Jen si vzpomeňme jak dlouho dovedl tuto instituci "udržovat v napětí" E. Klein ve Štěchovickém případu. Právě podezření československé StB, že se zpravodajské služby USA zmocnily tajných seznamů neodhalených konfidentů gestapa a SD, které využívají ve svůj prospěch, ji vedla k takovému zájmu o lidi Wilferova typu.

V obsáhlém životopisu, který také v této době, tedy v květnu r. 1952 sepsal, rozehrává struny, na jejichž tóny mohli podle jeho názoru lidé v československé bezpečnosti "slyšet": "Že se mně nedostalo žádného uznání, mohl jsem v roku 1945, kdy úřady nacházely se ještě výhradně v rukou šovinistických kapitalistů a nacionalistů, ještě chápati, obzvláště, když mé zákroky netýkaly se oněch kruhů, nýbrž chudého lidu. Avšak nyní, kdy se úřady nachází výhradně v rukou lidu, který sám šovinismu vypověděl boj, je mně nepochopitelné, jak to a proč jsem stále ještě pronásledován a to ještě s větší tvrdostí, než předtím. Dostane se mi uznání a bude míti mé utrpení brzy konec?...

Na jiném místě ujišťuje: "Nechci žádnou odměnu pro mé obětování se pro český lid."⁴⁰) Ve skutečnosti byl poměrně drahý. Během stovek schůzek, které absolvoval (zpočátku se konaly každý týden), vyinkasoval na tehdejší dobu těsně po měnové

reformě velké částky., Někdy i 600 korun měsíčně, peníze na "tramvajenku," dále prokazatelně odměnu za získání klíčů od trezoru francouzského vojenského přidělence. V r. 1956 měli u Wilferů v Pecce, žil totiž po léta přes týden odloučen od manželky, která se po válce z Prahy odstěhovala k svému strýci J. Kracíkovi, jistě bohatého Ježíška, protože za splnění úkolů v NSR obdržel 500 Kčs. Kvitance nese datum 12.12. 1956. ⁴¹)

Není však možné tvrdit, že Wilfer spolupracoval jen za peníze. Netoužil ani tak po nich jako po bytu, aby mohl v Praze bydlet společně se svou rodinou, což mu však ani státní bezpečnost nebyla schopna či ochotna zajistit. Wilferova fixace na rodinu, manželku a děti, byla pojistkou před případnou defekcí, právě když byl v listopadu 1956 vyslán do NSR. 42)

7. května 1952, tedy v době, kdy se opět rozhodovalo o jeho budoucnosti, odpovídal na zadání: "Osoby kompromitované svojí činností v okupaci s SD a gestapem, jejichž konkrétní činnost neznáte." Wilferova myšlenková konstrukce stojí za citaci: "Na tuto otázku bych odpověděl asi tak, že jde převážně o všechny vyšší úředníky všech ministerstev a hospodářských institucí, kteří zůstali ve svých funkcích až do konce války. Odůvodňuji to tím, že praxe byla asi taková, že jakmile se na takovémto místě objevil nový člověk, byl ihned navštíven orgánem SD Leitabschnittu v Praze a přezkoušena možnost jeho spolupráce s SD. Zkoumalo se to na jeho ochotě k rázným informacím a nevyhověl-li takový člověk, byl dříve či později odstraněn a dán tam, kde byl bezvýznamný. Od r. 1942 byli na tato místa dáváni postupně pouze lidé prověření, že budou dobře spolupracovat s SD a jinými úřady, že to budou lidé loyální a pokud možno oddaní spolupracovníci." A dále: "Podle mého názoru pokládal bych za nutné zaměřiti se z hlediska zpravodajského na všechny osoby, které jsou členy KSČ a pracují ve zpravodajštině a prověřovat jejich minulost, hlavně na jejich styky v době okupace a na jejich práci. Lidé, kteří pracovali manuálně ať dobrovolně či totálně nasazení do různých podniků a kteří podávali v práci normální výkony, bych neodsuzoval, protože je pokládám za lidi, kteří měli dobrý poměr k práci, protože to měli v krvi, že to měli vrozené a naučené."

Vidíme tedy Wilferovu snahu o vzbuzení a udržování československé státní bezpečnosti a tedy i politických orgánů v pocitu vnitřního ohrožení a nebezpečí, jak odpovídalo potřebě oné doby a vlastně i těmto institucím.

Velmi podstatný je však důvod, proč měla státní bezpečnost zájem o Wilfera jako svého spolupracovníka. Jeho řídící orgány v tom měly jasno: "Havlíček byl verbován proto, aby jeho pomocí byly znovu navázány kontakty s jeho bývalými spolupracovníky a známými osobami a tak kontrolována jejich současná státu nepřátelská činnost. Dále s ním bylo počítáno, aby navázal spojení se svými známými v zahraničí s perspektivou, obrátí-li se na něj někdo se žádostí o spolupráci se západoněmeckou rozvědkou, aby mohla být za jeho pomoci tato činnost kontrolována."⁴³)

Mnozí lidé se domnívali a domnívají, že mohou hrát s tajnými službami "na schovávanou," přijmout spolupráci jen "naoko," ale ve skutečnosti je mást nepravdivými informacemi a naopak informace od nich získávat. Mnozí obětaví vlastenci se pokoušeli o tuto hru s gestapem. Jak ještě dále uvidíme na příkladu několika nešťastných mladíků, na jejichž osudu se v zákulisí Wilfer také podepsal, jednalo se o naprosto iluzorní představu s tragickými důsledky. Pokus i infiltraci gestapa odbojovými pracovníky končil naprostou kontrolou těchto skupin Němci. Stejně tak státní bezpečnost svou síť spolupracovníků kontrolovala nasazením operativní techniky (odposlechem, prověrkou korespondence - tedy čtením cizích dopisů, což jak víme, "gentlemeni

nedělají," kontrolou styků - sledováním dotyčné osoby apod.), ale i prověřováním jinými spolupracovníky. Stávalo se, že státní bezpečnost zinscenovala schůzku dvou ale i více svých agentů najednou a pak jen vyhodnotila jejich zprávy o tomto setkání. Nejinak tomu bylo v případě K. Wilfera, kdy bylo již v r. 1954 zjištěno, že není zcela spolehlivý a nehlásí všechny své kontakty.⁴⁴)

Ve zprávě z 27.listopadu 1961 se uvádí, že byl získán ke spolupráci 1952 se zaměřeních do "starých sítí SD a gestapa" a k rozpracování zastupitelských úřadů USA a Francie. Při vyhodnocení Wilferovy spolupráce 1.10. 1962 se píše: "Cílem jeho verbovky bylo odhalovat agenturu německých zpravodajských složek na území ČSSR." Jeho poznatky však sloužily pro orientaci, nikoliv k realizaci. To znamená, že na základě jeho informací nebyl nikdo zatčen.⁴⁵)

Wilfer celkem ochotně upozorňoval orgány StB na své bývalé "kolegy," kteří mohli dále zpravodajsky pracovat a kteří byli v bezpečí emigrace. Jedním z nich byl jistý Josef Grassblum.

Mezi fašistickými skupinami a organizacemi, které působily v době protektorátu na našem území, zaujímá zcela okrajové místo i tzv. česká nacionálně socialistická strana dělnická, založená právě Josefem Grassblumem, ale inspirována K. Wilferem jako "přepážka" SD. Na začátku stál jiný aktivní fašista, čalouník Alois Havránek, který tapetoval kanceláře Dozentamtu v Lűtzowově ulici. Objednávku údajně urgoval právě "poslíček" Wilfer a tak se oba muži seznámili. Wilfer požádal Havránka, ⁴⁶) aby jej jako bývalý člen Národní obce fašistické uvedl do tohoto prostředí a seznámil jej se spolehlivými fašisty. Na této schůzce Wilfer přítomné vyzval, aby založili novou fašistickou skupinu, které za německou stranu slíbil podporu. Ustavující schůze této organizace se konala v jednom malostranském hostinci. Jednalo se totiž téměř výlučně o akci malostranských živnostníků, řemeslníků, nižších úředníků, zkrátka drobných lidí. ⁴⁷) Neruda by se jistě divil, kam dospěly jeho figurky...

J. Grassblum se po ztroskotání své strany stal členem Werkschutzu v jinonické Waltrovce a v dubnu 1945 uprchl s rodinou do Německa, Wilfer o něm uvedl, že "měl zálibu ve zpravodajštině." Československé orgány uvažovaly v polovině 60. let o jeho vyžádání a v té souvislosti odmítly žádost jeho matky o cestu za synem do NSR s odůvodněním, že Grassblum "není hoden návštěvy své přestárlé matky."⁴⁸)

K. Wilfer byl v 50. letech zaměstnancem (řidičem) francouzského a amerického velvyslanectví a měl tak snad navázat na své kontakty a využít své zkušenosti z protektorátní éry. Víme, že pro bezpečnost měl získat otisk klíčů francouzského vojenského přidělence, za což byl finančně odměněn.

Ve spolupráci K.Wilfera se státní bezpečností je však několik nejasných míst. Minimálně dvakrát byl totiž v polovině padesátých let vyslán do západního Německa (v r. 1954 a 1956). Vzniklo podezření, že během tohoto pobytu byl získán "Američany," kteří za něj měli intervenovat u německé policie, která jej zatkla.⁴⁹)

Nicméně i přes tyto Wilferovy "výsadky" narůstaly pochybnosti o jeho okupační činnosti. Domněnka, že nebyla dosud zcela rozkryta nabývala postupně reálnějších obrysů a po únosu jeho bývalého "kumpána" N. Horbanjuka z Mnichova do ČSR v září roku 1958(ve vazbě od 25. 9.) se stala faktem. Nicméně i pak uplynul ještě dlouhý čas několika let,než byl znovu postaven před soud. Svou spoluprací si vykupoval svobodu, "protože byl tehdy Wilfer tajným spolupracovníkem Ministerstva vnitra, nebyl zájem o jeho stíhání."50)

Wilfer se v kruzích svých známých v Německu dostal do podezření, že měl na tomto únosu podíl. Když odmyslíme skutečnost, že pro Wilfera byl naprosto vyhovující stav,

kdy byl Horbanjuk jako jeho blízký spolupracovník vzdálen a mimo dosah československé bezpečnosti a naopak jeho výpovědi mu velmi přitížily a dovedly ho po druhé, vlastně počítáme-li jeho terezínskou zkušenost, tak potřetí do kriminálu, je pravda, že mohl posloužit k vypátrání pobytu N. Horbanjuka. Wilfer měl již v r. 1954 přesvědčit jednoho svého příbuzného v Berlíně, samozřejmě na pokyn StB a později jej i zverboval, aby se pokusil najít Horbanjuka prostřednictvím výzvy vysílané mnichovským rozhlasem. ⁵¹)

V květnu 1959 byl propuštěn z amerického velvyslanectví, "k čemuž došlo pravděpodobně realizací Horbanjuka, se kterým byl Havlíček v písemném styku. Americké velvyslanectví dostalo zřejmě z NSR příkaz Havlíčka propustit."⁵²)

Je tedy na čase seznámit se skutečnou Wilferovou rolí v pražském SD, která vedla v 1965 k jeho dalšímu odsouzení, tentokrát na 7 let.

Co tedy ve skutečnosti všechno Wilfer, buď sám, nebo prostřednictvím svých agentů, prováděl?

Abychom jeho činnost správně pochopili, zmíníme se stručně o poslání a postavení Sicherheitsdienstu ve struktuře nacistické moci.

SD byla vlastně stranickou "kontrarozvědkou," na jejímž formování se v NSDAP výrazně podíleli H. Himmler a R. Heydrich. SD byl stranickou zpravodajskou službou a jeho příslušníci nebyli státními úředníky, nýbrž zaměstnanci strany. Po převzetí moci nacisty r. 1933 v důsledku prorůstání stranických a státních orgánů, došlo k sblížení SD s Gestapem v osobě R. Heydricha, který se stal současně šéfem obou těchto složek ("Der Chef der Sicherheitspolizei und des SD"). Po vytvoření Hlavního říšského bezpečnostního úřadu (RSHA) byl SD zařazen do jeho struktury jako Úřad III. Základní rozdíl mezi SD a gestapem spočíval v tom, že "zatímco SD byl činný výlučně zpravodajsky, pokud šlo o zjišťování a definování politických nálad obyvatelstva, byla tajná stání policie pověřována úkony exekutivními."53) V protektorátní praxi to znamenalo, že SD sbíral a vyhodnocoval informace pro potřeby jednak stranických orgánů (kanceláře R. Hesse a poté M. Bormanna), úřadu říšského protektora a státního ministra (K.H. Franka) a samozřejmě pro své berlínské ústředí. SD fakticky nahrazoval výzkum veřejného mínění a na základě těchto informacích se straničtí zpravodajci snažili i o provádění vlastní politiky, např. prosazováním určitých osob do protektorátní vlády jako již v uvedeném případu R. Bienerta aj. Při zjištění nepřátelské činnosti (tedy odhalení odbojových aktivit), předával tyto informace gestapu, které provádělo zatýkání, výslechy, věznění, popravy.

Pod berlínské ústředí spadaly řídící úseky (SD- Leitabschnitte Praha řídil od 1942 Walter Jacobi), služebny (SD-Dienstelle, což byly pomocné úřady SD- "Leitabschnittů"), expozitury (SD-Aussenstellen) a blokové úřadovny (SD-Blocksstellen), které byly přičleněny k expoziturám a fungovaly jako sběrny zpravodajského materiálu, aniž by prováděly jeho vyhodnocení a analýzu.

SD byl podřízen úřadu BdS ("Befehlshaber der Sicherheitspolizei"), v protektorátu jej řídil zprvu Horst Bőhme a od r. 1942 dr. Erwin Weinmann. Prostředníkem mezi BdS a berlínským RSHA byli vyšší SS a policejní vedoucí ("Hőhere SS und Poilizeifűhrer"), v českém kontextu neblahý K. H. Frank. Jeho pověstné plánovací porady ("Planungsbesprechungen"), kterých se aktivně účastnili i lidé ze SD a které namnoze vycházely z jejich zpráv, se tak stávaly zásadním místem pro formování protektorátní politiky.

Vlastní úřední činnost vykonávali členové SD z povolání, kteří, jak jsme již uvedli, byli zaměstnanci NSDAP a nepožívali tedy na rozdíl od příslušníků ostatních bez-

pečnostních složek výhod státního úředníka. Podle Hyedrichovy představy měli být u SD zaměstnáni krátkou dobu kolem 5 let, kdy ze sebe měli vydat maximum a pak přejít, aniž by pochopitelně zpřetrhali dosavadní vazby, do hospodářských aj. funkcí. Vedle nich působili tzv. čestní spolupracovníci ("Ehrenamtliche"). Vlastní zpravodajskou práci v terénu pak obstarávala agenturní síť tvořená důvěrníky ("Vertrauensmann"), donašeči ("Zubringer"), kteří dostávali odměny, agenty, kteří byli placeni za jednotlivé výkony a informátory ("Gewährsmann"). To byli vpodstatě známí úředníků SD, kterým dodávali informace příležitostně a nahodile, často v přátelském rozhovoru, aniž věděli, že budou využity SD.

Z hlediska Wilferovy kariéry byla nejdůležitější pražská služebna SD. Výstavba SD v Praze po 15.3. 1939 začala vytvořením několika blokových úřadoven podřízených přímo vedení SD, o kterých byla zmínka v souvislosti s prof. Bernhauerem. Pro další kariéru Wilfera byla významná bloková odbočka F, která sídlila v Bolzanově ulici 7 a kterou vedl Karel Hőhnscheidt, dále v ní pracoval např.W.J. Sorgenfrei a bloková pobočka pod vedením Leopolda Úberlackera. Tento člověk sehrál závažnou roli v životě mnoha českých konfidentů, proto se o něm zmíníme trochu více. Jednalo se o sudetského Němce, který již před 15. březnem, snad částečně na vlastní pěst, kontaktoval české fašisty a sehrál jistou roli i při Gajdově pokusu o převzetí moci prostřednictvím Českého národního výboru.⁵⁴)

Podle poválečného svědectví pověstného konfidenta Jiřího Smíchovského byla jeho kancelář, oficiálně krytá firmou tiskové agentury Deutscher Nachrichtendienst (DNB) a sídlící v budově tehdejšího tiskového odboru Předsednictva ministerské rady vedeného známou postavu červánků českého odboje Zdeňkem Schmoranzem (dnešní ČTK v Opletalově, tehdější Lutzowově, event od r. 1940 Beethovenově ulici)⁵⁵) rejdištěm efemérních fašistických skupin, mezi nimiž "nechyběli ani notoričtí zločinci a psychopati." Sám Smíchovský pro ni vypracovával různé studie např. o okultismu a z prostředí esoteriků, mezi něž se řadil.

Již citovaný materiál k retribučnímu dekretu definující podrobněji fašistické organizace uvádí Ing. Wilferta (!)-Havlíčka jako vedoucího pobočky pražské úřadovny SD a pro r. 1943 pobočky SD Praha (Textilia). Mezi jeho blokovými odbočkmi dále např. "Kletschaneka- Harbanjčika," Simchena, dr. Kliera-Kőniga aj.

K zvláštnostem hlavních měst patřila velká koncentrace řídících bezpečnostních složek, takže v Praze kromě vedoucí úřadovny byly další dvě podřízené úřadovny. ⁵⁶) Úřadovnu 100 Praha (v Českých Budějovicích nesla číslo 200, v Hradci Králové 400) vedl zpočátku prof. K. Bernhauer. Po něm se stal jejím vedoucím K. Hőhnscheidt a není bez zajímavosti, že mezi jeho podřízené patřil Franz Stuchlik-Poschenburg, univerzitní knihovník a pozdější osobní tajemník E. Moravce. K. Hőhnscheidt vpodstatě úřadovnu dobudoval, zřejmě více méně vyřadil "Dozentamt" a naopak převzal zpravodajský kádr Prager Zeitungsdienstu (pod vedením Dr. Pffifa a Dr. Brasse pracovali Richard a Jiří Schneiderovi, Max Karg a Karel Ansorge), Sonderkommanda F ("Sonderkommando fűr Speziallaufträge), u níž začínal svou "kariéru" A. Klečánek⁵⁷)a již zmíněnou Űberlackerovu skupinu, která působila pod krytím Německé tiskové kanceláře (DNB). Po Űberlackerově zatčení jeho skupinu převzal Karel Ansorge.

O skupině F, systému její práce a místu v organizaci SD se můžeme zmínit podrobněji, nakolik nás uvádí do metody zpravodajské činnosti, které ovlivnily K. Wilfera. "Skupina F zapadala do tehdejší struktury SD poněkud neorganicky. Příslušnost SD-Leitabschnittu pozůstávala v úkolech, jež obsahovaly věci vedení a využití zpráv

z celého území Leitabschnittu Čech a Moravy. Úřadovna v Praze, podřízená Leitabschnittu, byla pak příslušná pro hlavní město Prahu a okolí a to pokud se týkalo aktivní zpravodajské činnosti, tedy opatřování zpravodajského materiálu. Mezi těmito dvěma věcnými i místními kompetencemi visel tedy Hőhnscheidt se svou skupinou F jako létající zpravodajská komise, měl své sídlo v Leitabschnittu, od něhož dostával příkazy s příslušností pro celou zemi, hlavně ale (pro) Prahu a v oboru, který byl vlastně záležitostí úřadoven. Prakticky byl tedy Hóhnscheidt jako referent Leitabschnittu vedoucím odbočky v kompetenční působnosti úřadovny...Příslušníci SD skupiny F v hlavním povolání jako (Walter) Sorgenfrei, (Walter) Eisenmenger, Hentschel, Schulz aj. pohybovali se ve stylu Astu (Abwehrstelle - služebny vojenské výzvědné organizace, "Abwehru," vedeného v této době legendárním admirálem Canarisem pozn. DS): Poněkud hochštaplerské vystupování, krycí jména, občanský oblek a poměrně obsáhlé technické prostředky zpravodajské. Hlavní důraz byl kladen na opatřování aktuálních a senzačních zpráv. Souhlasily-li také ve skutečnosti, bylo důležité teprve v druhé řadě. Na rozdíl od úplně věcného pracovního způsobu úřadoven, které měly za úkol na podkladě všech dosažitelných a objektivních skutečností vypracovati zprávy téměř jako pro tisk, ustupoval tento moment u skupiny F daleko za čistě zpravodajským. Co platilo u úřadoven skoro jako zavržitelné, totiž tzv. hlášení "prý" (Sollmeldungen), neb povrchní, předávání neověřených zpráv, bylo u skupiny F přímo neoficiální zásadou. Ještě jeden rozdíl: Zatímco zpravodajský aparát úřadoven spoléhal se na širokou síť spolupracovníků v čestné funkci, hlavně důvěrníků, převládal u F typ specializovaných agentů. Skupina F ztrácela čím dál tím více na prestiži i z důvodů jak osobních tak i věcných. Spolupracovníci skupiny F v hlavní funkci nevyznamenávali se právě velkou seriózností, nestranností a důkladností... Ukázalo se, že mnoha hlášení je nabubřelých neb dokonce zcela nepravdivých...Začátkem roku 1940 převzal Hőhnscheidt jako vedoucí úřadovnu Praha, zůstal však současně vedoucím skupiny F. V prvních měsících byl vlastně otcem skupiny F a choval se k úřadovně Praha otčímsky. Tento jeho postoj se však časem měnil ve prospěch úřadovny...Pod vedením Hőhnscheidtovým a za účinné podpory referentů uskutečnilo se posléze sloučení SD- úřadovny s pobočkou skupiny F...Bylo to provedeno tím způsobem, že síť víceméně osvědčených konfidentů z Bolzánovky byla včleněna do SD-úřadovny. Rovněž odpadlo velké procento v sektoru úředníků v hlavním povolání, vyznačujících se nedostatkem serióznosti a fízlovskými vlastnostmi. (58)

Další pozoruhodnou postavou světa zpravodajství byl dr. Brass, později zaměstnanec Úřadu říšského protektora. Pocházel z rodiny pražského německého univerzitního profesora. ⁵⁹) Jeho informační kancelář (Prager Zeitungsdienst), která byla rozpuštěna v létě 1940, byla iniciována pražskými exponenty sudetoněmecké strany, zvláště z okolí poslance E. Kundta.

Brass byl v 1940 zatčen a pro zpronevěry a finanční podvody, kryté touto kanceláří, uvězněn v koncentračním táboře. Kancelář se dělila na českou a německou část. Podle již citovaného Smíchovského čeští konfidenti přicházeli z nižších vrstev, většinou se jednalo o fašisty, čímž byl silně omezen jejich zpravodajský dosah. Mezi nimi byla taková jména jako Karel Kasanda, Hugo Tuskány, později vedoucí činitel Veřejné osvětové služby (VOS), Arnošt Živnůstka, Vladimír Břetenář, Josef Vondráček, Miloš Cettl, Harry Jelínek (ano, obchodník "Karlštejnem"), tedy jména, s kterými se ve Wilferově životě ještě setkáme. Měli na svědomí např. vypracování soupisu českých spolků pro říšského protektora, které měly být zrušeny. Tuskány si od tohoto kroku sliboval získání prostředků k založení velkého protižidovského hnutí disponu-

jícího tiskárnou apod. Měl zájem především o sokolský Tyršův dům. Po rozpuštění kanceláře upadl Tuskány v nemilost a zabráněno mu v soustředění českého protižidovského hnutí dohodou Břetenáře s pověřencem Julia Streichera na vydávání protižidovského týdeníku v rámci Antijudische Weltliga. Smíchovský, který tady začínal svou konfidentskou dráhu, byl pověřen dozorem nad personálem této organizace a měl informovat pravidelně SD o její činnosti, protože ta nelibě nesla samostatnou zpravodajskou aktivitu "Černínského" paláce, sídla Úřadu říšského protektora, což tato kancelář do jisté míry naplňovala. ⁶⁰)

Německá část Prager Zeitungsdienst sídlila v bezprostřední blízkosti Čechům tak drahého Národního divadla v ulici Na Struze 3.⁶¹)

Rozdělením této kanceláře vznikla služebna SD 110, která zprvu sídlila v Beethovenově (dnešní Opletalově) ulici č. 17, odkud se přestěhovala do Bolzanovy č. 5 a nakonec se etablovala jako firma Textilia na Václavské náměstí č. 17. Služebna 110 byla sběrnou zpráv, která je nevyhodnocovala, ale pouze třídila a zasílala mateřské úřadovně. K. Wilfer převzal vedení této služebny v dubnu 1941, kdy nahradil Waltera Joachima Sorgenfreie. Kolem přesného data je ovšem mnoho nejasností. Wilfer se pokoušel datum svého nástupu po Sorgenfreiovi posouvat co možná nejdále, někdy až do roku 1942. Naproti tomu J. Vondráček tvrdí, že již v prosinci r. 1940 mu Sorgenfrei představil svého nástupce K. Wilfera, protože sám odešel do koloniální školy v Římě. Š

Poté, co byl Wilfer odvelen po vypuknutí Slovenského národního povstání na sklonku léta 1944 do Bratislavy, služebnu dočasně vedla Hedwika Vólkelová, alias Marie Dvořáková, která byla po válce odsunuta.⁶⁴)

"Původním určením byla služebna SD 110 obdobou pobočky venkovské služebny, avšak oproti venkovské služebně vyvinovala mnohem rozsáhlejší činnost, jelikož se nalézala v hlavním městě. Povaha práce v hlavním městě způsobila, že během času služebna SD 110 v Praze zasahovala do celého Protektorátu...Průběhem doby se vyvinula ve služebně SD 110 taková praxe, že vedoucí referenti měli v referátě vedoucí agenty zpravodajských sítí, kteří sami shromažďovali zprávy, organizovali vyhledávání konfidentů a zprávy předávali hromadně svému příslušnému referentovi. Agenti byli vyhledáváni a vytvářeni pouze referentem po schválení služebnou SD 100...Zvláštností služebny SD 110 bylo, že agentům a konfidentům ponechávala naprostou volnost v jejich počínání a všechna jejich rozhodnutí akceptovala. Ponechávala na vůli jednotlivým vynikajícím agentům, aby si vytvořili svoje vlastní sítě, za které však vedoucí agent ručil. Tím se stalo, že v rámci SD 110 vyrostlo několik velkých agentských skupin, jejichž činnost služebna SD 110 nekontrolovala, nýbrž od nich pouze odebírala zprávy."

Taková byla např. skupina Antonína Klečánka, jejíž činnost svým významem přesahovala i Blockstelle. Antonín Klečánek se k SD dostal prostřednictvím N. Horbanjuka v r. 1939. Ovšem již za druhé republiky byl ve spojení s Ernstem Kundtem, politikem SdP, vůdcem německé menšiny a organizátorem zpravodajské služby v tzv. "Resttschechei", jak pohrdavě Němci nazývali ČSR po Mnichovské dohodě a také jeho kancelář se nacházela v ulici Na Struze 3.

Podobnou "exkluzivitou" se mohl vykázat i Adolf Banke, který byl tajemníkem dánského vyslanectví v Praze. Po příchodu Němců byl zatčen, poslán do koncentračního tábora, ale brzy propuštěn a přešel do známého nakladatelství Melantrich. ⁶⁵)

Wilferův význam pro SD a nebezpečí pro český odboj spočívaly nejen v agentech, které přímo řídil, ale v síti, kterou si tito agenti-rezidenti zřídili. Pro Klečánka, který

vystupoval prakticky samostatně, pracovala celá řada dalších konfidentů, jako např. bratři Eliáškové, ruský emigrant Bessonov, Fr. Hocký a další. Vedle A. Klečánka byl nejvýznamnějším Wilferovým konfidentem Nikifor Horbanjuk, bývalý kozácký generál, který se na Ukrajině aktivně účastnil bojů proti Rudé armádě a po Petljurově porážce vedl v Polsku špionážní službu nacionalistického hnutí UNAKOTO ("Ukrajinské nacionální kozácké tovaryšstvo). Pak byl organizací vyslán budovat její síť mezi ukrajinskou emigraci do ČSR. V 1937 se seznámil s Klečánkem. 66) Tento člověk sehrál závažnou roli řadu let po válce, když právě jeho výpovědi přispěly velkou měrou k poznání Wilferovy válečné činnosti.

N. Horbanjuk byl ihned po okupaci Čech vytěžován Abwehrem ke svým znalostem o sovětské armádě. Byl totiž ve spojení s centrem ukrajinské politické emigrace v Německu a informace vojenského druhu nabízel jednomu z jejích představitelů (atamanu Ivanu Ostranicovi) v Mnichově. Spolupráce různých ukrajinských a ruských nacionalistických emigrantských center v Německu s jeho zpravodajskými složkami je známa.

N. Horbanjuk však při pozdějších výsleších uvedl, že tyto zprávy nabízel ve dvacátých letech, takže již byly zastaralé. Zřejmě se tak snažil od sebe odvrátit podezření, že by napomáhal agresi Německa proti Sovětskému svazu. Horbanjuk po 15. březnu začal spolupracovat se Sorgenfreiem, navázal na něj Klečánka a odtud už byl logický krok k Wilferovi. Stavební firma Klečánek a Vondrášek (poněmčele Anton Kletschanek und Wenzel Wondraschek), pod jejíž rouškou vykonával A. Klečánek svou činnost, a to zcela bez vědomí svého společníka Václava Vondráška, který se stal naopak obětí Klečánkova konfidenta a byl v r. 1944 uvržen do koncentračního tábora, sídlila ve stejném domě na Václavském náměstí č. 17 a dokonce i na stejném patře jako Wilferova krycí společnost Textilia. Horbanjuk pro spolupráci dále získal např. Ignáce (Inokentij) Bessonova, blízkého hetmanovi Skoropadskému, v jehož štábu za bojů na Ukrajině v době občanské války řídil zpravodajskou činnost. Bessonov působil v Ukrajinském komitétu, jediné legální protektorátní organizaci ukrajinské emigrace, z jejíhož prostředí podával zprávy. Bessonova postihl osud mnoha jeho souputníků, kterých se těsně po skončení války zmocnily sovětské vojenské orgány (zlopověstná SMĚRŠ) a za jejich "kontrarevoluční" činnost či za spolupráci s nacisty byli uvrženi do pracovních táborů. I. Bessonov byl odsouzen na 10 let nucených prací, které strávil údajně ve Vorkutě za polárním kruhem a v r. 1955 byl předán do NDR, kde žila jeho manželka s dcerou, která rovněž pro Wilfera pracovala. Tehdy běžně využívanou cestou se celá rodina dostala přes Berlín do západního Německa. Podle Horbanjuka, který svého druha vyhledal v r. 1956 v uprchlickém táboře u Mnichova, však klid nenalezli. Dcera Ludmila obvinila otce ze spolupráce se sovětskou zpravodajskou službou a odešla od rodiny, Bessonovova manželka spáchala sebevraždu. Horbanjuk však věděl ještě více a informaci považuji za tak závažnou, že ji uvádím v textu, i když by snad přináležela do poznámek.

Ještě před říjnovou revolucí působil Bessonov jako důstojník carské ochranky (tedy kontrarozvědky) v Tiflisu (dnešním Tbilisi) v Gruzii, kde vedl vyšetřování proti tehdy provinčnímu revolucionáři J.V. Džugašvilimu. "Při jednom rozhovoru mně (rozuměj K. Wilferovi - pozn. DS) také ukazoval Bessonov fotografii, na které je zobrazen sám spolu ještě s několika dalšími příslušníky ochranky společně se Stalinem a jeho společníky."⁶⁷)

Vycházíme-li z předpokladu, že policisté se rádi nechávají fotografovat nikoliv se svými "případy" a statečnými "protivníky," ale se svými agenty (již kvůli kompromi-

taci, jako např. fotografie J. Herdy s Wilferem), jedná se o další kamínek do mozaiky již desetiletí tradovaného podezření Stalinovy spolupráce s carskou policií nebo o Wilferův rafinovaný zámysl participovat v době po odhalení Stalinova kultu na této hypotéze.

Na konci války oba výtečníci uprchli do Bavorska. A. Klečánek skončil snad v tehdy pro lidi jeho ražení přívětivé - jižní Americe. Oproti tomu N. Horbanjuk žil v poměrném klidu nedaleko československých hranic, nejdříve v městečku Kalteneck, obíraje se dále svými plány na osvobození Ukrajiny spolu s již zmíněným Ivanem Ostranicou, vůdcem Ukrajinských volných kozáků. V r.1958 byl unesen československou rozvědkou a 21. 8. 1959 odsouzen k dvacetiletému trestu odnětí svobody. Domívám se, že kdyby uprchl dále, jako např. A. Klečánek, k únosu by nedošlo. N. Horbanjuk byl totiž odsouzen jednak za svou protektorátní minulost, ale také za spolupráci s americkou a západoněmeckou rozvědkou v letech 1945-1958. Podle rozsudku Krajského soudu v Praze měl získávat "zprávy a poznatky týkající se SSSR, ČSR i jiných zemí lidových demokracií (vytěžoval uprchlíky v utečeneckých táborech pozn. DS), tyto pak předával uvedeným rozvědkám, dále předal k využití jména konfidentů žijících na území ČSR, se kterými spolupracoval v době okupace." Opět se tak dostáváme k utkvělé myšlence "starých sítí" a hlavně jejich případného oživení.⁶⁸)

Prověřování Wilferovy minulosti v polovině 60. let, které vedlo k jeho novému soudu, odhalilo také roli a význam jeho dalšího konfidenta J. A. Stýbla.

Jiří Antonín Stýblo byl původně tiskař, pracoval v redakci Nástupu červenobílých, nacionalistické revui, odkud byl již jen krůček k fašismu. Pracoval pro Wilfera pod krycím jménem Standa a jeho největší akcí, kterou zaplatila životem řada odbojářů, bylo rozkrytí ilegální komunistické organizace v Kralupech v první polovině r. 1942 s mnoha zatčenými a popravenými osobami. Stýblo svou činnost obhajoval obavou o svou manželku - židovku, kterou chtěl spoluprací s nacisty zachránit. Vymlouval se na skutečnost, že jeho známí z fašistických kruhů údajně věděli o jejím původu a protože se bál jejich denunciací, volil spolupráci s nacistickými represivními orgány. Odmyslíme-li, že pouhý fakt "smíšeného" manželství židovského partnera do určité míry chránil, pak Stýblo doplatil na antisemitismus společnosti, s kterou se stýkal. Měl zkrátka fašistické sklony, ale díky své manželce nebyl pro fašistické ideály zcela přijatelný. To jej hnětlo a rozhodl se přebít tento nedostatek. Podle jeho známého, fašistického novináře Josefa Opluštila, byly důvody jeho spolupráce ještě prozaičtější, pekuniární, neboť manželka Stýblovi vytýkala, že "jí dává málo peněz".

Po válce byl Stýblo souzen vpodstatě jen pro svou činnost ve fašistických organizacích, protože jeho aktivní konfidentská činnost byla tehdy neznámá a nakonec byl zproštěn obžaloby. Byl zatčen v létě 1945 po svém krátkém intermezzu v západních Čechách, kam se uchýlil z Prahy. Na Zemském odboru bezpečnosti byl vyšetřován Š. Plačkem, který jej propustil z vazby. V pozdějších svědeckých výpovědích se objevuje názor, že díky zlatu, které Stýblo s dalším fašistickým výtečníkem dr. Jaroslavem Mrkvičkou nakradli během svého krátkého působení v západních Čechách po osvobození na jaře r. 1945, kdy se Mrkvička stal předsedou okresní správní komise v Plané u Mariánských Lázní. Josef Opluštil, který toto uvedl až v r. 1966, odpověděl na otázku, proč takto nevypovídal již dříve: "Je to tím, že jako novinář jsem zastával stanovisko nevyzrazovat osoby, s nimiž jsem byl ve spojení nebo od nichž jsem získával zprávy. Tento postoj se běžně uplatňoval v řadách novinářů."⁶⁹)

Po té, co byl koncem září 1966 Stýblo obeslán zprvu jako svědek k soudnímu přelíčení s Wilferem, když již předtím (od dubna 1966) byl k jeho osobě několikrát

vyslýchán, pochopil, že se může stát obžalovaným, k soudu se nedostavil, opustil bydliště a několik týdnů se skrýval. Cestoval po republice, přespával na nádražích, s rodinou si domluvil mrtvou schránku a místa srazů u rodinného hrobu na pražském bohdaleckém hřbitově.

Když byl dopaden a seznámen s výpovědí jednoho ze zatčených v kralupském případu, který Stýblovi předával ilegální tisk (Rudé právo) a napojil jej na odbojovou organizaci a válku přežil, ocitl ve značné duševní depresi: "Nevím, co k tomu mám říci. Je to pro mne strašné. Něco takového jsem nepředpokládal a také jsem to nevěděl. Dovídám se to až nyní z předložených dokumentů a svědeckých výpovědí...nejsem schopen se k tomu nějak rozumně vyjádřit. Nezbývá mi než plakat nad tím vším a hlavně nad sebou. Bál jsem se následků, to je pravda, neboť jsem si dovedl představit, že si Wilfer s mými zprávami nepodpaluje v kamnech, ale že tyto následky mé činnosti v okupaci budou tak strašné, to jsem si nepředstavoval."⁷⁰)

Soud se Stýblem se konal u obvodního soudu pro Prahu 1 na začátku r. 1967. Byl odsouzen na 7 let vězení.⁷¹)

Jeho "mistr" Wilfer stanul před soudem o něco dříve a 2. listopadu 1966 na základě nově zjištěných skutečností odsouzen na 10 let.

Podle rozsudku byl od října 1940 do 29. března 1945 příslušníkem SD, řídil a organizoval konfidentskou síť, zprávy předával gestapu a na základě těchto zpráv došlo k těmto zákrokům a zatýkáním (celkem měl zavinit smrt 40 osob): 6. května 1941 proti bývalým funkcionářům sociální demokracie. Bylo zatčeno 68 osob, z toho 3 zastřeleni podle rozsudku německého stanného soudu (Jan Aleš, Josef Havelka, Fr. Veselý). Před lidovým soudním dvorem byli až na jednoho všichni osvobozeni, ale gestapem na ně byla na ně uvalena ochranná vazba a posláni do koncentračního tábora. V Osvětimi zahynul např. odborář Jaroslav Handlíř, v Mauthausenu předseda Odborového sdružení československého Rudolf Tayerle. Tento případ byl akcí konfidenta Františka Eliáška (zprvu byl řízen W.J. Sorgenfreiem-Simonem, po jeho odchodu jej převzal Wilfer) bývalého sociálního demokrata, který se vetřel do společnosti prominentů bývalé strany.

Wilfer účast na těchto zatčeních popíral a tvrdil, že se o tom dověděl až od vedoucího pražského služebny SD Dr. Kőlbra. Byl ale usvědčován J. Vondráčkem a N. Horbanjukem. Wilfer sice napadl jejich věrohodnost, ale byl dále usvědčován svými dalšími konfidenty, JUDr. J. Mrkvičkou (byl také agent StB), Leo Drnovským, jako svědek vystoupil i Karel Žalud a Josef Opluštil, který jako agent StB kontroloval činnost Wilfera a podával o něm informace.

V dubnu 1942 proběhla akce proti manželům Suchánkovým, Vysušilovým a Baxovým. K. Wilfer se tedy fakticky podílel i na odhalení bezprostředního okolí J. Fučíka.

V květnu 1942 v Modřanech bylo zatčeno na 20 lidí za šíření komunistických letáků, což měl na svědomí další konfident, Arnošt Živnůstka. Některá obvinění byla křivá, konfident se tak chtěl zbavit nepohodlných osob.⁷²)

K. Wilfer si ovšem celý trest neodpykal a počátkem 70. let se mu podařilo, o co bezvýsledně usiloval již od konce 50. let a sice vystěhování do NSR. Poslední záznam o Wilferovi v jeho svazku nám sděluje, že měl opustit území ČSSR do 18. hodiny 4. března r. 1971 a do této doby vskutku vycestoval. Jeho další osudy ve svobodném světě, na západ od železné opony, již nebudeme sledovat. Nevíme, jak jej přivítali jeho bývali zpravodajští druzi a zda si občas zavzpomínali na "goldene Prag," nevíme, jestli byla všeobecně známa jeho spolupráce s StB a zda se k ní při svém eventuálním vytěžování západoněmeckými orgány přiznal.⁷³)

Další pozoruhodnou postavou polosvěta intrik, kolaborace a konfidenství byl Roman Procházka, resp. Roman svobodný pán Procházka, jehož jméno bude dnes povědomé nejspíše zájemcům o genealogii, které se léta věnoval.

S Wilferem úzce souvisí a jako agent StB "Hradčanský" o něm podával zprávy. A zřejmě i naopak...⁷⁴)

Narodil se 20.listopadu 1900 v Praze a za svou protektorátní činnost byl odsouzen až po skončení retribučního soudnictví. Před válkou byl tento vystudovaný právník členem mezinárodního soudu v Habeši, odkud byl vypovězen pro údajnou spolupráci s francouzskou vojenskou rozvědkou (2 oddělením francouzského generálního štábu). Jeho obhajoba byla postavena především na jeho šlechtickém původu, zdůrazňuje své utrakvistické vzdělání a povýšenost nad národnostními spory.⁷⁵) V r. 1937 se vrátil trvale do Prahy a stal se úředníkem exportního oddělení, později přednostou německé agendy a korespondence Akciové společnosti pro obchod s cukrem, jejímž ředitelem byl Joe Hartmann. Po Mnichovu založil s dalšími dobrodruhy Vlasteneckou frontu, v březnu 1939 se dali k dispozici R. Gajdovi a jeho Národnímu výboru, jehož činnost poměrně statečně obhajoval. Pohyboval se i v prostředí dalších fašistických organizací jako NAKu (Národní akční komitét), který charakterizuje jako shromaždiště socialistických organizací "rozličných pracovních front". 76) Údajně prosazoval ty principy, které byly uplatněny po válce v tzv. třetí republice. Měl býti poradcem a spojkou k německým místům. 4. 3. 1940 byl zatčen gestapem, údajně obviněn z velezrady, že jako říšský příslušník spolupracoval s českými organizacemi a také kvůli autorství "státoprávních" memorand ve prospěch protektorátu a vězněn do 13.6. 1940. Vyslýchal jej E. Pfitsch a byl získán jako konfident pro oddělení řídící služebny pražského gestapa, které se pod vedením A. Fuchse zabývalo českými pravicovými organizacemi.

Předtím ale již pracoval pro L. Úbelackera, jehož zpravodajskou skupinu známe jako jednu z těch, které se postupně sloučily v regulérní úřadovnu SD a který na něm žádal vyhotovení různých zpráv o divadle, tisku a písemnictví.

Na svědomí má např. mládežnickou skupinu kolem Vlastimila Marešky a Oldřicha Kryštofka, která ukrývala Jiřího Synka, známějšího dnes jako česko-portugalského básníka Františka Listopada. Procházka však tento případ a svou roli v něm uváděl jako polehčující okolnost. Na jejich činnost byl upozorněn jiným Fuchsovým a Pfitschovým agentem J. Svobodou, od něhož Procházka jako rezident pod jménem O. Bílý, obchod vínem, přijímal zprávy. Zabránil prý jejich odhalením tomu, aby gestapo přišlo na stopu vážnější ilegální organizaci důstojníků, četnictva a úředníků. O naivnosti oněch mladíků, které na jiné místě označuje za "fantastické," netřeba pochybovat, ovšem jeho obhajoba, že byl zasvěcen do široké ilegální odbojové organizace, není jistá.

Ve vězení ZOB napsal pozoruhodný životopis, vlastně obhajobu své politické činnosti datovaný 18. 7. 1946. Především zdůrazňuje, že se z "německého" exilu, kam se uchýlil před skončením války "vrátil dobrovolně, svobodně a legálně do vlasti." Jako říšský příslušník narukoval na konci války, 2. 4. se vzdal americkým jednotkám, hlásil se sice jako Čech a podal přihlášku do čs. armády, ale až do r. 1946 pobýval v zajateckých táborech. Po návratu 5. 6. 1946 byl zatčen. Míru dobrovolnosti zpochybňuje pozdější hodnocení, kde se uvádí, že byl předán "jako válečný zločinec do Československa k trestnímu postihu."⁷⁷)

Odsouzen byl krajským trestním soudem v Praze 1. září 1947 k sedmiletému vězení. Propuštěn byl 5. 6. 1953. Již u tohoto soudu bylo vše podstatné o něm známo - že

působil pod jménem Bílý, že řídil řadu agentů, od nichž přebíral zprávy, rovněž tak byla známa činnost J. Svobody a dalších. Procházkova obhajoba byla založena na faktu, že podával pouze informace o náladách a obecných jevech, nikoliv konkrétní udání na lidi, což někteří svědkové potvrzovali, jiní zpochybňovali. Procházka svou spolupráci s gestapem obhajoval tím, že "takto jsem mohl ještě více vniknouti do zákulisí německé politiky proti českému národu a získat další cenné informace o gestapu."⁷⁸)

U takto ambiciózního člověka nepřekvapí, že se rovněž stal agentem StB a pokračoval ve své donašečské činnosti. Také jeho spolupráce byla časem, podobně jako Wilferova, přehodnocena a zpochybněn její význam. Procházka popíral, že by znal či spolupracoval s Wilferem, přitom další fakta o jeho okupační činnosti vyšla najevo právě v rámci akce "Cidlina,.. V souvislosti s K. Wilferem, byl znovu probírán i Procházkův případ tehdejším 4. odborem ("německým") II. Správy MV a opět nám již známým mjr. J. Kadlecem: "Při tehdejším vyšetřování však nevyšla najevo řada závažných skutečností z jeho činnosti v době okupace... Z vylíčených skutečností vyplývá, že Procházka je člověk, který za peníze bude sloužit jakémukoliv státnímu zřízení, jen když on z toho bude mít prospěch. Po porážce Německa byl rád, že dostal k jeho žádosti navráceno československé státní občanství jak pro sebe, manželku tak i své dvě dcery. V současné době však Procházka vyvíjí všechno možné úsilí k tomu, aby se mohl vystěhovat do NSR". Zřejmě i v souvislosti s emigrací jeho starší dcery. Povolení k vystěhování mu tehdy ještě nebylo uděleno z obavy "z vyzrazení jeho několikaleté spolupráce s orgány Ministerstva vnitra" a také kvůli tomu, že by jako bývalý zpravodajec mohl pracovati proti zájmům ČSSR ve prospěch některé západní rozvědky.⁷⁹)

Až v době pražského jara náčelník 8. odboru II. Správy Hlavní správy StB O. Pospíšil v dopise Správě pasů a víz uvedl, že "zdejší odbor má sice určité poznatky zpravodajského charakteru k osobě a okupační činnosti jmenovaného, avšak s přihlédnutím k jeho zdravotnímu a fyzickému stavu (68 roků) netrváme na zamítnutí jeho žádosti k trvalému vystěhování z ČSSR."80)

V červnu 1966 byl Procházka ke své okupační činnosti znovu vyslýchán správou vyšetřování StB, která prováděla dohledávání písemných materiálů, svědků a jejich výslech pro československou vládní komisi pro stíhání válečných zločinců. Procházka celkem otevřeně přiznává spolupráci s L. Űberlackerem⁸¹) a K. Ansorgem. Zatčen byl údajně na příkaz K.H. Franka za vypracování tzv. pamětního listu , v němž vylíčil na Neurathovu objednávku své názory na politiku Němců vůči českému národu. Dalším důvodem byla jeho činnost v Národním akčním komité, v němž chtěl sloučit všechny pravicové politické směry. Po té byl získán ke spolupráci s gestapem. Přiznal, že jako rezident gestapa obhospodařoval na třicet konfidentů, mezi jinými např. dr. Jiřího Smíchovského, mimořádně negativní postavu protektorátní doby, holiče Konráda Klímu, o němž věděl, že pracoval i pro SD, konkrétně pro ing. Havlíčka alias Wilfera (byl ovšem naprosto nestandardní postup, aby agent pracoval pro obě vpodstatě konkurenční služby zároveň, pravděpodobnější je předání jednou službou druhé), o němž věděl, že měl kancelář na Václavském náměstí. Dalším jeho významným konfidentem byl Jan Svoboda, funkcionář Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě a mnozí další. 82)

Postava J. Svobody je natolik temnou, že se u ní na chvíli zastavíme, i když nebyl později StB veden jako její spolupracovník.

Jeho činnost úzce souvisí s totalitní protektorátní mládežnickou organizací zvanou

Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. A znovu se dostaneme k Wilferovi, který měl na starosti konfidentskou síť SD ve vedení této organizace.

Výchova dětí a mládeže patří od osvícenských dob k důležité sféře státního zájmu. Stát si přeje vychovávat buď spolehlivé úředníky a vojáky (jako v josefínské době), nebo uvědomělé občany, nebo dokonce vlastence. Proto je "boj" o školu, o školu národní, tak typický právě pro české země pro druhou polovinu 19. století a vlastně do konce monarchie. Z tohoto důvodu oba zemské národy kladou takový důraz na menšinové školství, ale také na mimoškolní výchovu na různé tělocvičné spolky, které byly arci určeny i dospělé populaci, na ochotnické divadlo, čtenářské besedy apod.

V dobách totalitních režimů je pak usměrnění výchovy mladé populace jedním z klíčových předpokladů dlouhodobého etablování takového režimu. Ze zkušeností víme, že se tyto pokusy dosud minuly alespoň vnějškově jakéhokoliv účinku. Vliv dlouhodobého působení totalitní propagandy na způsob uvažování a usuzování celých

ročníků obyvatelstva si netroufám soudit.

Po dvacetiletí "masarykismu," kterým byla nesena školní, ale i mimoškolní výchova první republiky (pomineme okrajové záležitosti komsomolu, rudých průkopníků, Kostufry, či na druhé straně Vlajky, byť ve svém prostředí sehrály jistou roli) nastává rozčarování, násilný zlom v podobě mnichovské kapitulace a posléze okupace.

Dobu deziluze a zklamání využívají nečetní, ale o to hlasitější čeští fašisté, většinou zcela amorální, povýtce i kriminální živly , skutečná "ssedlina" společnosti, která se sice projevovala i dříve, ale teprve v nových podmínkách druhé republiky a po 15. březnu 1939 začíná nabývat do jisté míry na důležitosti. Aktivita těchto individuí vrcholí v zakládání různých, ale vždy antisemitských stran, organizací a společků, jež se vzápětí díky mimořádné animozitě, ctižádosti a mnohdy i patologickým stavům svých protagonistů opět rozpadají a vytvářejí nové a v otevřené spolupráci s okupační mocí, ba přímo se SD a gestapem. Český fašismus se vybíjí na udavačství politickém a kriminálním vydírání.

Posléze se tito věční kverulanti stávají nepohodlnými i okupační moci a pro jejich přestupky a zločiny je posléze umisťuje do koncentračních táborů (nezaměňujme je se skutečnými oběťmi českého odboje), někteří se přihlašují k německé národnosti a odcházejí na frontu. Výše řečené platí o desítkách drobných organizací, z nichž některé byly uvedeny v tzv. velkém retribučním dekretu prezidenta republiky č. 16 z r. 1945 a v doplňujících oběžnících ministerstva vnitra z roku 1945 a 1946. Vedle známé Vlajky a Národní obce fašistické se jednalo o takové spolky jako byla Národní kulturní arijská jednota, Arijská stráž českých fašistů, Arijská pracovní fronta, Arijská společnost a mnohé další, u nichž již z názvu je jasné, jakým směrem byly zacíleny.

Vedle těchto obskurních záležitostí však v polovině r. 1942, v červnu, ještě za Heydrichiády, přesně 17. 6. tedy den před odhalením parašutistů v kostele Sv. Cyrila a Metoděje, zahájilo svou činnost Kuratorium pro výchovu mládeže. Stalo se tak na základě vládního nařízení č. 187 a prováděcích nařízení č. 188 a 189 o povinné službě mládeže. Slavnostně pak byla jeho činnost zahájena 13. 3. 1943 na shromáždění ve Slaném. Jeho vedení bylo složeno z poměrně mladých lidí (převažovaly ročníky 1921-1924, mnozí z nich středoškoláci, kteří v aparátu Kuratoria viděli východiska před pracovním nasazením), řada z nich, včetně generálního referenta Teunera, přicházela z mládeže Vlajky, se kterou se rozešli. Byli to mladí a povětšinou pro věc výchovy mládeže v národně socialistickém duchu zapálení lidé. Tato organizace měla za úkol vyplnit hiát, který vznikl po násilné likvidaci Sokola a Orla, tedy tělovýchovných spolků, které do značné míry podchycovaly právě mládež a Junáka.

V bezprostředním okolí R. Heydricha (za ingerence vedoucího HJ v protektorátu Siegfrieda Zogelmanna) pak vznikla idea na zaplnění této mezery vytvořením organizace po vzoru nacistické Hitlerjugend (HJ), která by "duchovně vedla mládež do říše," jak si přál E. Moravec, který se stal z titulu své ministerské funkce formální hlavou Kuratoria. Od Kuratoria si nacisté a domácí kolaboranti slibovali postupnou germanizaci české mládeže a tedy národa. Bylo jasné, že dospělí lidé, kteří vyrůstali v prostředí první republiky nebo byli dokonce formováni ještě starou monarchií, nebudou, až na výjimky, které neměly v národě žádný ohlas, pro nacismus a ideu velkoněmecké říše získáni.

Prvním veřejným vystoupením MUDr. Františka Teunera byla projev na manifestaci na Staroměstském náměstí v mimořádně stísněné atmosféře 2. července 1942. Teuner vystoupil jako představitel české mládeže a "jejími" ústy odsoudil atentát na R. Heydricha.

Jádro budoucí organizace tvořilo kolem dvaceti mladých lidí, kteří se znali již z mládeže Vlajky a jejich kamarádi. Družná společnost se scházela v průběhu zimy a jara r. 1942 u manželů Janatkových v Praze Holešovicích v Dělnické ulici, kde diskutovala nad národně socialistickými knihami a programem. Pro náš příběh je důležité, že do kroužku docházeli také Jan Svoboda se svým kamarádem Jiřím Málkem. Manželé Janatkovi patřili mezi významné aktivisty, kteří měli styky s německými i protektorátními úřady a představiteli. A byli to právě oni, jak ukazují poválečné výpovědi "zakládajících" členů Kuratoria, kteří zprostředkovali setkání Teunera s ministrem E. Moravcem, který myšlenku Kuratoria protěžoval a stal se jeho formálním vedoucím. Historka jejich setkání je pro význam a osud tohoto spolku natolik příznačná, že ji na tomto místě odcituji. E. Moravec trpěl hemeroidy a obával se, že má rakovinu. Oslovil proto své známé, manžele Janatkovy s prosbou, zda-li neznají spolehlivého lékaře. Ti jej upozornili na MUDr. Fr. Teunera, který bydlel ve stejném domě jako oni. Teuner Moravce léčil a zřejmě během terapie došlo mezi oběma k porozumění a k úvahám o založení mládežnické organizace ve smyslu německého přání. Později se ovšem vztah mezi oběma kolaboranty zkalil až k nepřátelství.

Kuratorium vyvíjelo svou činnost až do květnových dnů r. 1945. Během své éry uspořádalo několik velkých akcí "pro mládež" poznamenané kampaňovitostí, typickou pro totalitní režimy.⁸³)

Koresponduje se složitostí života, že ani okupace zdaleka nenarýsovala jednoznačné a nepropustné hranice mezi aktivismem a rezistencí, mezi kolaborací a odbojem a oba světy se často prostupovaly s tragickými následky. To se přihodilo i několika mládencům, s nimiž si v zákulisí právě prostřednictvím zkušených agentů pohrávalo pražské gestapo. Toto je jejich příběh.⁸⁴)

Nespokojení dvacetiletí hoši Vlastimil Mareška a Břetislav Logaj v r. 1942 založili odbojovou skupinu svých vrstevníků "Svaz československé mládeže". Jejich činnost se omezovala na schůzky a diskuse o možnostech odboje. Od Logaje se záhy odklonila část Mareškových přátel (Pavel Klíma, Vl. Tichý, Lubomír Vrba, Sáva Svatoň, Josef Kufner, Jiří Fous), která vytvořila skupinu Malá Strana podle pražské čtvrti, kde většina kamarádů bydlela. Osudovou postavou se však pro obě časem znesvářené skupiny stal Josef Svoboda, ⁸⁵) jejich vrstevník a zaměstnanec ústředí Kuratoria. Mareškova skupina zjevně přecenila své možnosti a naopak nedocenila nacistický persekuční a zpravodajský aparát, když se rozhodla vyslat do služeb Kuratoria svého člena Pavla Klímu, jako svého "agenta" který měl získávat též zprávy pro DTJ a jeho ilegální složku. V Kuratoriu se seznámil s Janem Svobodou. ⁸⁶)

Ostatně i B. Logaj se v r.1942 ucházel o zaměstnání v Kuratoriu. Teuner jej však odmítl přijmout, protože Logaj již dříve vynášel informace z mládeže Vlajky do Národního souručenství. Animozita mezi fašistickými a "pouze" kolaborantskými organizace z doby protekorátu je důkladně známou záležitostí

Logajova postava vzbuzovala nedůvěru. Svobodův protektorátní komplic J. Málek se domníval, že je "agentem provokatérem nebo bláznem... Překvapila ho totiž Logajova otevřenost, s jakou mu ukazoval organizační řád ilegální organizace a hovořil o skupině. "Logaj začal bez jakékoliv obavy a opatrnosti před Svobodou rozvíjet své plány na ilegální činnost..."87) Vzájemné kontakty snad na delší dobu ustaly a až koncem léta 1943 Málek se Svobodou navštívili Logaje v jeho bytě Pod kaštany 8. Styky mezi Svobodou a Logajem pak nadále pokračovaly, byli totiž navíc vlastně sousedy, protože oba bydleli v též ulici. V té době mu Logaj prozradil, že je vedoucím ilegální organizace Svazu české mládeže a nabídl Svobodovi spolupráci, který ji přijal, "ale pak se po určitou dobu celkem nic nedělo. Mezitím mne však můj instruktor (rozuměj funkcionář Kuratoria, pozn. DS) Pavel Klíma z okresu Praha-město-E (jedná se o "Mareškova" člověka v Kuratoriu, pozn.DS) vybídl, abych s ním zašel k jistému Vlastimilu Mareškovi, kterého jsem do té doby neznal." Tehdy téměř jistě Svoboda pro gestapo nepracoval a Mareška jej v bytě svých rodičů varoval před Logajem. "Prohlásil o něm, že před časem zakládal Logaj českou dobrovolnickou formaci podobnou SS (nevíme přesně, o co se mělo jednat - pozn. DS). Byl prý také ve Vlajce". Ale to jak víme, byli všichni účastníci této schůzky, Mareška, Svoboda a také Klíma. Mareška Svobodovi dále sdělil, že Logaj se svou skupinou pracuje pro Němce (což se ukázalo lichým, neboť později E. Pfitsch osobně Svobodovi sdělil, že Logaj pro gestapo nepracuje) a z toho důvodu uvažoval o nutnosti prostřednictvím "nasazených" lidí sledovat jeho činnost. "Dále mne vyzval, abych na svém okrese prováděl komunistickou politiku a vyhrožoval mi, že budu odstřelen, když se nepodřídím jeho přání,.. Někdy v této době také došlo k podpisu smlouvy o spolupráci mezi Logajovou skupinou a Svobodovou, zcela fiktivní organizací údajně 7000 odbojových pracovníků soustředěných kolem Kuratoria. Skutečnost, že Logaj se se svou činností netajil a že disponoval písemnými stanovami a razítkem vzbudila ve Svobodovi podezření, že jej chce vtáhnout do ilegality, aby je mohl udat gestapu a z tohoto důvodu se rozhodl jej předejít a oznámil celou záležitost vedoucímu německých poradců v Kuratoriu E. Schaschekovi.

Každé oddělení v ústředí Kuratoria mělo přiděleno své německé poradce ("beratry"), z nichž většina, jak bylo veřejným tajemstvím, byla spolupracovníky německých bezpečnostních složek, zejména SD. Svoboda po válce obhajoval svůj postup poukazem na zkušenosti Maffie z první světové války, kdy se odbojoví pracovníci kryli podobným způsobem.⁸⁸) Po několika dnech E. Schaschek pozval Svobodu do svého bytu, kde jej již očekával vedoucí protiodbojového oddělení pražského gestapa Adolf Fuchs se svým zástupcem Erichem Pfitschem. Na místě byl sepsán protokol, v němž Svoboda prozradil Marešku, P. Klímu a Vl. Tichého. K zatčení jmenovaných tehdy ještě nedošlo, neboť bylo nutno zjistit rozsah ilegální činnosti jmenovaných a jejich další kontakty. K tomu hojně přispěl právě Svoboda, který se stal Pfitschovým agentem pod číslem 276 s krycím jménem Jan Nováček alias "Pater".

Písemné zprávy vyhotovoval a odevzdával v konspiračním bytu gestapa v Beethovenově ulici 20 kryté obchodní firmou na jméno O. Bílý, a to nebyl nikdo jiný než baron Roman Procházka. E. Pfitsch Svobodovi "Uložil…abych se nadále stýkal s Mareškou a podával mu (Pfitschovi - pozn. DS)informace…". Svoboda se teď již jako

agent gestapa č. 276 účastní schůzek v bytě Mareškových rodičů a jednou též u Pavla Klímy na Malostranském náměstí č. 3. Mareškova skupina představuje levicově zaměřený proud české mládeže, který však nebyl ovlivněn studiem marxistické literatury, ale spíše pocitem nutné změny po válce, v níž by právě mladí měli sehrát velkou roli.89) O jistém názorovém zmatku svědčí snad i Svobodův postřeh. Podle něj si Mareška vykládal ideologii komunismu "dost podivně, neboť po mně kupř. žádal souhlas s tím, že české dělnictvo přijde po válce do Ruska". Svoboda jako správný konfident - téměř provokatér, naléhal na Marešku, aby podnikli nějakou větší akci, protože byl nespokojený s tím, že se pouze "politisuje". Vpodstatě se chtěl na základě Pfitschova pokynu přesvědčit, zda skupina "vyvíjí skutečně nějakou ilegální činnost". Mareška na tyto výzvy reagoval uvedením Svobody do jakéhosi bytu, v němž se asi 20 hochů a děvčat, kteří se nazývali S. K. (Společenský klub) Praha, oddávalo tanci. Svoboda z toho nabyl dojmu, že Mareškova skupina "žádnou vážnou ilegální činnost nevyvíjí... V tomto přesvědčení byl utvrzen i tím, že byl Mareškou jmenován členem ilegálního soudu, který však vlastně nevyvíjel žádnou činnost. O každé schůzce, které se účastnil spolu s Klímou, Tichým a Mareškou podával, jak víme, zprávy "svému" Pfitschovi, nevíme však, zda opravdu ve výše uvedeném duchu nebo chlapcům přitěžoval.⁹⁰)

E. Pfitsch ve svém poválečném výslechu víceméně potvrzuje předchozí sled událostí. "O Mareškovi jsme dostali hlášení od Svobody. Z jeho zpráv jsme byli informováni, že Mareška má proti Logajovi vlastní skupinu, která snad jest orientována více do leva"⁹¹)

Tuto informaci potvrzuje také Harry Rust, rasově pronásledovány mladík, který si svůj život prodlužoval a nakonec zachránil nebezpečnou "hrou" s pražským gestapem, konkr. Fuchsovým oddělením. V Logajově skupině působil delší dobu a na podzim 1943 mu Logaj potvrdil svou spolupráci s volavčí, či spíše neexistující Svobodovou organizací: "Je kromě nás vytvořena ještě jedna organizace a to z členů bývalé Vlajky v počtu 7000 osob."92) Obě organizace (Logajova a Mareškova), které snad nevyvíjely opravdu závažnou podzemní činnost, se však ocitly ve velkém nebezpečí a jen jistou souhrou zvláštních náhod nepřivedly tyto skupiny, které byly od léta 1943 pod zpravodajskou kontrolou, gestapo na stopu ukrývaného židovského občana, jejich vrstevníka Jiřího Synka, který s některými členy navázal kontakt a jemuž se rozhodli pomoci. Nechme opět mluvit Svobodu: "Při jedné z uvedených schůzek mne požádal Mareška o nějaké kalhoty pro jakéhosi ilegálního pracovníka, jehož jméno neudal. To mně bylo divné, protože Mareškův otec byl krejčím. Přislíbil jsem tedy, že kalhoty dám, avšak vymínil jsem si, že je předám onomu ilegálnímu pracovníku osobně." Kdyby se tam dostavil, byl připraven jeho příchod oznámit Pfitschovi. Jiřího Synka zachránila zřejmě nedochvilnost, neboť na schůzku k Mareškům nepřišel a to ani na náhradní, na které Marešku zastoupil jeho přítel Oldřich Kryštofek, který měl od Svobody kalhoty převzít. Během této schůzky, která se i bez Marešky uskutečnila v bytě jeho rodičů, bylo již gestapo připraveno ilegálního pracovníka zatknout. Pfitsch spolu s dalšími příslušníky gestapa dům obklíčil a čekal jen na dané znamení Svobody, aby provedl zatčení snad celé skupiny, ale protože se dotyčný ilegalista nedostavil, byla akce odvolána. 93) Gestapo snad přesně netušilo o koho se jedná, dokonce uvažovalo o spojení Marešky s jakýmsi sovětským komunistou. Pro jeho vypátrání se gestapo rozhodlo obestřít Marešku neviditelnou sítí observantů, kteří sledovali každý jeho krok. Svoboda hovoří zcela jasně: "Dodatkem k případu Marešky ještě uvádím, že gestapo mělo zájem tohoto osobně poznati, a proto jsem si s ním ujednal schůzku

na Vítězném námětí v Dejvicích, kam přišli také poblíže místa naší schůzky, úředníci Gestapa Szilf, Pfitsch a Mátonoha, jakož i konfidenti Nutil a Klíma. Po setkání šel jsem s Mareškou směrem k dejvickému nádraží, při čemž byl Mareška nenápadně obstoupen, resp. sledován jmenovanými, kteří ho pozorovali, aby si ho dobře zapamatovali. Je tudíž možné, že pozdější sledování Mareškovo bylo prováděno těmito jmenovanými nebo alespoň některými z nich."⁹⁴) Tehdy sice skupina vyvázla, ale na jaře r. 1944 gestapo (do obou skupin byli nasazeni kromě Svobody i další agenti⁹⁵) přistoupilo na přímý pokyn A. Fuchse k zatčení členů obou skupin.

Svoboda opět sehrál svou neblahou roli. "Když se pak gestapo rozhodlo Marešku zatknout, bylo mně uloženo Pfitschem, abych vyšetřil, kdy by byla nejvhodnější příležitost k provedení zatčení. Proto jsem se při jedné schůzce Marešky tohoto tázal, kdy pojede v pondělí do zaměstnání a kdy se vrátí. On mně sdělil na schůzce, kdy odchází z domu ráno. Hlásil jsem to Pfitschovi a ten učinil další opatření. Zatčení Mareškova jsem se žádným způsobem nezúčastnil, ale dověděl jsem se dodatečně, že týž byl zatčen."⁹⁶) Dále byli zatčeni P. Klíma, Tichý, Kryštofek a další, dokonce i Mareškovi rodiče a jeho sestra.⁹⁷)

Celá Mareškova rodina, kromě nejmladší sestry, byla uvězněna (starší sestra časem propuštěna), matka s otcem prošli koncentračními tábory, z něhož se otec již nevrátil.

Viníci byli potrestáni - E. Pfitsch, který se do léta 1946 ukrýval v zajateckém táboře u Plzně byl nakonec odhalen, postaven před MLS a v r. 1947 popraven. J. Svoboda byl rovněž odsouzen k trestu smrti, který mu byl amnestován, ale jemu jistě přitížila příprava dalšího zločinu.

J. Svoboda byl na samém sklonku spolu s dalšími dobrodruhy pověřen ještě jedním, opravdu mimořádným úkolem. Zdánlivě nadešel hvězdný okamžik jeho života, ve skutečnosti se stal pro SD, jímž byl tehdy převzat, jen neblahým pěšákem při posledních pokusech Německa o ovlivnění budoucí situace ve střední Evropě.

Dr. Alois Krannich, poradce 3. skupiny Kuratoria pro duchovní výchovu a člověk mající blízko k SD, mu začátkem dubna 1945 přiznal německou porážku a jak Svoboda po válce přiznal, vyjádřil se zcela otevřeně, "...že by bylo proto záhodno zameziti na zdejším území, aby se sem dostal Dr. Beneš. Prohlásil dále, že je nutné, aby Čechy s Moravou zůstaly samostatné a oddělené od Slovenska. Konečně vyjádřil názor, že by bylo zapotřebí způsobiti mezi emigrací rozkol, aby se tato rozpadla na část orientovanou na východ a na druhou část, orientovanou na západ." Jedna z posledních akcí pražského SD tak byla příprava atentátu na E. Beneše, přičemž jako "náhradní" cíle byli určeni J. Masaryk a K. Gottwald. Spolu se Svobodou byli na Slovensko vysláni Vladimír Koucký, syn Josefa Kouckého, který zahvnul při manipulaci s výbušninou při přípravě pumového útoku na kroměřížskou synagogu v červenci 1939.⁹⁸) tedy člověk s výtečným "kádrovým" profilem a důstojník Hlinkovy gardy Morávek se svými společníky (Belan, Depta, Danihel), kteří uprchli do protektorátu před postupující Rudou armádou. Původně chtěli vstoupit do Svatováclavské roty, posledního podniku Kuratoria, ale Němci si přáli zachovat český ráz této "bojové" jednotky. Proto dr. Krannich zprostředkoval jejich přijetí u dr. Hammera, velitele vnější špionáže pražského Leitabschnittu SD a došlo k jejich spojení z mladíky z Kuratoria.

Dobrodruzi se několik dnů v Praze cvičili v zacházení s výbušninami, protože kromě atentátu měli páchat i sabotážní a diverzní akce. Na sklonku dubna odjeli z Prahy na Moravu do okolí Valašského Meziříčí, kde přešli bojovou linii. Po zřejmém nahlédnutí nesmyslnosti a beznadějnosti celého podniku (po válce tvrdili, že nabídku přijali jen proto, aby se dostali na osvobozené území) vyhledali štáb československého

jednotky v Turčanském Sv. Martinu, kde byli zatčeni orgány Obranného zpravodajství čs. armádního sboru.⁹⁹)

V prostředí Kuratoria se odehrál i další příběh s tragickým vyústěním, který začal debatou několika dvacetiletých mladíků. Rozprava, která jistě nebylá za okupace nikterak neobvyklá, proběhla však na nevhodném místě v nevhodnou dobu. 22. července 1944, tedy jen dva dny po atentátu na A. Hitlera se sešlo v místnostech vinohradského Kuratoria (okres F) několik jeho funkcionářů a jak to bývá, "politizovali," přeli se o přednostech Německa, východu a západu (USA a demokracií). Do této společnosti přišel okresní sportovní instruktor, tehdy známý cyklistický závodník V. Vojtěchovský. Podle různých svědectví byl mírně "v náladě" a alkohol uvolňuje zábrany a tak vyjádřil na přímý dotaz lítost nad tím, že Hitler atentát přežil. Doslova měl říci: "To je škoda, že se nepovedl... K této odpovědi byl vyprovokován svým kamarádem O. Eichlerem, který již patřil do Wilferova kroužku, který se scházel v kavárně Valdek na Vinohradech. 100) Faktem je, že Eichler, sám sportovec, spíše však těžký atlet, jinak vyučený zámečník, trochu jednodušší chlapík z nuzných poměrů, k Vojěchovskému, který pocházel ze zámožné rodiny a byl vzdělanější středoškolák, choval ambivalentní city. Tvrdil, že se obdivoval svému "nejlepšímu příteli Vojtěchovskému, ve kterém jsem viděl celého muže a ve všem snažil jsem se jej napodobit."

Jaká to musela být doba, kdy se nejlepší přátelé udávali? Jiný svědek po válce tvrdil, že Eichler měl zlost na Vojtěchovského, protože jiný jeho přítel byl obviněn, že ukradl svému zaměstnavateli, Vojtěchovskému seniorovi, nějaké konzervy a byl nasazen do říše. Sám Eichler se hájil tím, že na celou věc jen upozornil dalšího kuratoristu L. Ostrčilíka, protože se obával následků výroku vyneseného před cizími lidmi, kteří se v té době v kanceláři nacházeli. Chtěl se tedy spíše jen poradit v obavě o Vojtěchovského. Tady se poválečné verze Eichlera a Ostrčilíka diametrálně rozcházejí. Podle Eichlera hned v pondělí (incident se odehrál v sobotu) byl Vojtěchovský spolu s ním a Ostrčilíkem fakticky deportován na ústředí Kuratoria na dnešní Senovážné náměstí, do budovy v níž pak léta sídlilo ústředí jednotné mládežnické organizace - SČM, ČSM, a nakonec SSM... Tam byl předveden hlavnímu pověřenci Kuratoria pro Prahu E. Chalupovi. Staršímu muži, který vedl "Treuschar" (jeho členy byli Ostrčilík i Eichler), uzavřenou a dodnes trochu tajuplnou organizaci uvnitř Kuratoria, která měla dohlížet nad ostatními a která byla oprávněně podezírána z úzkých styků s SD. Sám Chalupa pak vešel do dějin jako jakýsi organizátor a velitel Svatováclavské roty, pseudobojové jednotky, která vznikla na půdě Kuratoria. Odtud již vedla cesta Vojtěchovského do vězení pražského gestapa. Velký díl viny by tedy dopadal i na Chalupu, ten se však hájil tím, že Eichler celou věc oznámil již dříve SD. V neděli totiž Eichler vyhledal Ostrčilíka, který měl vše neprodleně oznámit tehdejšímu hlavnímu německému poradci bannfúhreru HJ K. Horovi. Smysl Chalupova tvrzení je jednoznačný: nedalo se již nic dělat. Vojtěchovský byl tedy 24. 7. 1944 zatčen gestapem a 6. září odsouzen Sondergerichtem ve Strakově akademii k trestu smrti. 24. listopadu byl rozsudek vykonán.

Eichler byl po válce odsouzen za podíl na jeho smrti. Přímo ho z ní vinili především rodiče Vojtěchovští. Eichler však měl "svou" pravdu. Je sice šílená, ale ne nepravdě-podobná, takže bychom ji měli - také jako varování před jakýmikoliv pletkami s jakýmikoliv organizacemi hodlajícími spasit svět - rozhodně znát. Vše začalo v polovině března 1944 na Žofíně, kde Český svaz válečníků vedený gen. R. Rychtrmocem spolu s Ústředním svazem sdružení bývalých vojáků v Čechách a na Moravě vedený gen. B.

Kálalem, uspořádaly za poměrně značné účasti tisíců lidí oslavy pětiletého výročí zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Jakousi čestnou stráž tam vykonávaly elitní sbory Kuratoria, v nichž byli fyzicky zdatní hoši, také Vojtěchovský a Eichler. Tehdejší vinohradský okresní pověřenec Šindlar, člověk pražského SD, pozdější velitel vzorných rojů v ústředí a ještě později agent StB "Šindelář," seznámil Eichlera s protřelým a bezohledným J. Vondráčkem, dalším Wilferovým" člověkem, pro něhož byl takový naivní chlapec jistě vítanou obětí. 101) Eichler byl pozván do společnosti, která se scházela ve vinohradské kavárně "Na Valdeku" a Šindlar jej uváděl s tím, že "existuje jistá společnost, která má za úkol zachránit lidstvo. Členům prý jsou svěřovány zvláštní úkoly Bát se prý nemusím, členové prý jsou v gestapu a na druhé straně prý zase v Stelings servis (má být zřejmě Intelligence service -IS - pozn. DS), G.P.U. a N.K.V.D.¹⁰²) Když vstoupím do společnosti, jsem prý chráněn proti německé policii." A právě proto šel Eichler za Ostrčilíkem, který docházel také na Valdek "aby popřípadě zasáhla společnost, kdyby se něco stalo." Ostrčilík jej však donutil Vojtěchovského udat na ústředí Kuratoria, jinak byl odhodlán věc sám hlásit gestapu. Eichler pokračuje: "Mezitím jsme se zúčastnil schůze společnosti. Jaké bylo moje překvapení, když jsem zjistil, že docházím mezi samé gestapáky (to nebylo tak docela, byli to lidé sloužící SD - pozn. DS), kteří jsou za každé udání placeni. Zasedali zde: Šindlar, Ostrčilík, oba Ondráčkové, M. Cettl a ing. Havlíček, který předsedal...Teď teprve jsem věděl, jakým nástrojem jsem v rukou těchto vrahů...Co jsem se naplakal a nikdo mi nepřicházel poradit..."¹⁰³).

V souvislosti s tragickým příběhem Vojtěchovského a s předchozím osudem mladých odbojářů nemohu nevzpomenout na zvláštní svět knih Jaroslava Foglara. Vztah chlapců a jejich touha po dobrodružství, tajná klubovní činnost, uzavírání smluv různých klubů, to vše jsme v dětství a mládí četli. V jeho prvotině "Přístav volá" dokonce parta chlapců pronásleduje hocha jménem Vilemín, o jehož otci se neprávem domnívají, že má na svědomí přemístění jejich otců z továrny na odlehlé pracoviště. Knihy J. Foglara, na němž si dnes brousit rádoby ostrovtip patří k módě mladých vzdělanců, kteří parazitují na skutečné kvalitě a slavném jménu, je možno chápat i jako zvláštní, básnické, ale dosti přesné vyjádření tehdejšího chlapeckého světa. Ten, se svým vytěsněním dívek, se dnes zdá tak neuvěřitelným, že je nutno ahistoricky vymýšlet krkolomné konstrukce a analýzy. Pravda je přitom zřejmě jiná. J. Foglar popisoval skutečnost, jež jej obklopovala.

Kuratorium bylo vskutku hnízdem agentů SD. Na některé už jsme narazili. Podívejme se blíže např. na Šindlara, který se několikrát objevil ve Wilferově životě. Patřil do jeho skupiny SD a později na sebe vzájemné donášeli StB. Jaroslav Šindlar byl získán ke spolupráci v březnu 1952, když již předtím pracoval pro Zemský odbor bezpečnosti, tedy nedlouho před získáním K. Wilfera. Může to napovídat zvýšenému zájmu bezpečnosti o tento druh lidí, o proniknutí do jejich prostředí.

Šindlar byl získán pro spolupráci s SD "pod cizí vlajkou", domníval se totiž, že ve skutečnosti pracuje pro IS. Byl řízen J. Vondráčkem a patřil do okruhu kavárny Valdek. "Po celou dobu spolupráce žil Šindelář v domnění, že pracuje s IS proti Němcům. Tento poznatek, potvrzený již verbovkou dalších konfidentů, a to bývalého vedoucího filiálky firmy CIBA Svobody (Bohumila, někdy Bohuslava, měl zastoupení této švýcarské firmy v Praze -pozn. DS)a pozdějšího vedoucího krycí firmy SD a ge-

stapa Glawy R. Chrumy ukazuje, že SD při verbovkách vystupovala pod hlavičkou IS...Styky s SD vysvětlovali jako činnost IS v německé zpravodajské službě."¹⁰⁴)

J. Šindlar se rovněž pokoušel o ilegalitu v rámci Kuratoria, na začátku roku 1945 se seznámil ve výcvikovém táboře Kuratoria v Protivíně s Antonínem Podzimkem z nuselské Jawy. Oba se účastnili květnového povstání a zpětně vytvořili pofidérní ilegální organizaci "Pěst." Uspořádali sjezd spolubojovníků, napojili se totiž na skutečně existující odbojovou skupinu Vltava na Hořicku ve východních Čechách a vydali brožurku o činnosti neexistující skupiny, do níž přispěl také J. Vondráček

Antonín Podzimek, později poslanec KSČ, byl vyslán jako bezpečnostní referent do severních Čech a na pomoc si přizval své známé ze skupiny včetně J. Šindlara, který se do počátku r. 1946 podílel na pacifikaci pohraničí.

S Vondráčkem nadále udržoval styky i po válce, v bytě manželky jeho rodičů, kde bydlel, se scházela řada významných osob, kromě Vondráčka i gen. Koutňák z podobně nejisté skupiny "Vela" a dokonce i mjr. A. Schramm.

J. Šindlar, i když po válce dostudoval práva (a jsme opět u těch mladých chlapců, jimž válka zkazila život) a měl jistý rozhled, podléhal iluzím, pakliže se ovšem na svou naivitu nevymlouval. Není to vyloučeno, protože při výslechu v r.1965 jak sám uvedl, se rozhodl říci celou pravdu o své okupační činnosti, kterou celou dobu zapíral. Minimálně na samém sklonku války již přesně věděl, pro koho skutečně pracuje a že SD je SD a nic jiného. Uvádí, že když byl naposled spolu s J. Vondráčkem ve služebně v Italské ulici za K. Wilferem, aby se poradili co dál po porážce Německa, ten jim odpověděl: "poslední dírou ven a první dírou zpátky". ¹⁰⁵)

Vondráček mu vyprávěl o své návštěvě v hlavním stanu IS v Londýně v květnu 1945: "Je to prý dům zcela nenápadný, kde u dveří se zazvoní, automaticky se dveře otevřou , takže člověk může vejíti do haly. Tam vloží do nějakého okénka lístek s napsaným heslem a má-li býti přijat, otevřou se automaticky dveře dále do budovy. Nemá-li býti přijat, otevřou se jiné dveře a dlouhou chodbou ocitne se pak člověk na ulici ve zcela jiných místech , nežli přišel. On sám byl prý do budovy vpuštěn a před ním se objevila chodba, v níž se opět automaticky otevřely dveře do další chodby a takovým způsobem, několika chodbami dostal se až do jedné kanceláře, aniž by cestou viděl jediného člověka. V této kanceláři jako James Pospíšil prý hlásil příslušnému úředníku, že ČSR je osvobozena …". Víme, že jméno Pospíšil vskutku používal i jako redaktor. Jinak toto líčení maně odkazuje na londýnskou Příčnou ulici z příběhu čarodějnického učně Harry Pottera, kam by se svou věrohodností nejspíše hodilo. ¹⁰⁶)

Ze zaměstnanců ústředí Kuratoria, které sídlilo na Senovážném náměstí, se rekrutovala celá řada budoucích agentů StB. Snad čtvrtina z odsouzených osob ve velkém poválečném procesu s vedením Kuratoria byla získána ke spolupráci. Jejich válečné i poválečné osudy jsou mnohdy pozoruhodné. Důvod k tomu, aby je StB získávala, byl celkem jednoduchý a rozhodně ne zcela zbytečný. V Kuratoriu, jak víme, působila řada německých poradců, z nichž mnozí pracovali pro SD. Státní bezpečnost se snažila zjistit, do jaké míry a zda pro ně pracovali i čeští zaměstnanci.

Tak např. Miroslav Hnát (později se přejmenoval) byl agilní fašista, vlajkař, člen Kuratoria, agent gestapa, který pracoval pro J. Nachtmanna a N. Holejka, ukrajinského emigranta, který organizoval konfidentskou síť pod krytím firmy Albatros. Hnát živelně nenáviděl E. Beneše a byl zavilý antisemita. ¹⁰⁷) Po válce byl zajat v Praze NKVD, 14.5. byl odvezen do Kyjeva, kde mu byla nabídnuta spolupráce, kterou on odmítl. Nejsem si jist, bylo-li možné v jeho případě cokoliv komukoliv odmítnout.

Každopádně 28. 8. 1945 byl vrácen do Československa, kde byl odsouzen k dvacetiletému trestu a podobně jako mnozí jiní retribuční vězni byl v r. 1955 propuštěn.

Státní bezpečností byl získán (nebo chceme-li používat odbornou terminologii "zverbován") 31. 10. 1957 údajně na základě dobrovolnosti do báze konfidentů gestapa, Vlajky a bývalých retribučních vězňů. Je skutečností, že podával zprávy např. na výše uvedeného Wilferova konfidenta, fašistického holiče Konráda Klímu. Ten pro jistotu také změnil jméno a přijal příjmení své manželky. Ale ten byl také spolupracovníkem StB. Již krátce po svém zadržení a uvězení v pankrácké věznici se nabídl, že bude podávat hlášení o zajištěných členech protektorátní vlády, které holil a stříhal.

M. Hnát prostředí těchto osob charakterizoval tak, že se,...politizuje a vede tzv. pivní politika, tj. debatují o současné politické situaci". V charakteristice je o něm uvedeno, že se otevřeně prohlašuje za fašistu a antikomunistu. Příslušník StB, který s ním udržoval konspirativní styk (tedy "řídící orgán") jej charakterizoval následovně: "Nikdy nezapírá, že byl jako fašista zavřen a že jím zůstal. Pro svou otevřenost je velice oblíben na stavbě právě komunisty, což jsem se i sám přesvědčil."

Dále měl za úkol zjistit kontakty K. Klímy k Adolfu Leitgebovi., který býval vysokým úředníkem Moravcova protektorátního ministerstva a organizoval a řídil např. Veřejnou osvětovou službu. Po válce v NSR měl údajně zpravodajsky pracovat proti Československu a StB tak prověřovala, zda obnovuje své bývalé kontakty. ¹⁰⁸)

Mezi dalšími kuratoristy, kteří nakonec skončili v sítích StB, byl Miloslav Potužník, který byl odsouzen až v obnovené poúnorové retribuci na jeden rok. Byl rovněž získán ke spolupráci do báze SD, Kuratoria a vlajkařů. Po té, co se seznámil s Gladrowovým plánem, začal údajně pracovat proti Němcům. 109 Potužník chápal, že osoby, které spolupracovaly s okupanty mohli převzít "Američané" a souhlasil s účastí na odhalování nepřítele. V r. 1960 byl již svazek uložen a spolupráce, která začala jen před dvěma lety byla ukončena, později byl však opět aktivován. 110

Dalším agentem StB z řad Kuratoristů, který vstoupil dokonce do řad Svatováclavské roty, byl Ladislav Strachota, který byl odsouzen MLS na 5 let. Byl dále členem České ligy proti bolševismu a Veřejné osvětové služby (jak uvedl, stal se jím po shlédnutí filmu "Žid Sűss"). Ke spolupráci byl získán proto, že by mohl být užitečný při odhalování lidí, jejichž okupační činnost není ještě známa, údajně se stýkal i s Wilferem, který to ale popřel. V jeho svazku se uvádí: "Západoněmecká rozvědka, v jejímž středu je celá řada bývalých členů gestapa a SD, může se v budoucnu za účelem získávání špionážních zpráv obracet i na osoby druhu Strachoty". Z toho důvodu bylo nutné se na ně zaměřit. Spolupráce začala na počátku 50. let, kdy dotyčný "žádá" ministra o možnost spolupráce, aby tak odčinil zamlčení válečných událostí a v r. 1956 byla ukončena pro omezené možnosti a čas. 111)

Obzvláště povedený úlovek se zdařil státní bezpečnosti v osobě tiskového referenta Kuratoria a redaktora kuratorní "Zteče" Vladimíra Dejmka. V 1948 byl MLS odsouzen na 5 let odnětí svobody. Již v r. 1951 byl podmínečně propuštěn a ke spolupráci se zavázal 19. 2. 1952. Ve druhé polovině 50. let studoval na Univerzitě Karlově, odkud byl po 10 semestrech, na konci studia, pro členství v Kuratoriu vyloučen (zřejmě v souvislosti s třídně politickými prověrkami 1958) a promoval až během pražského jara. Pracoval v geologickém průzkumu, při kterém využíval své bohaté historické vědomosti a znalost archivních materiálů k prověřování starých důlních děl. Za celou dobu spolupráce mu byla vyplaceno celkem asi 5700 Kčs a bylo konstato-

váno, že: "V jeho případě je možno hodnotit i jeho spolupráci s StB jako jeho zálibu."¹¹²)

Podobnou zálibu v udávání měl již zmiňovaný Josef Vondráček, rovněž známý konfident z doby okupace, který byl ochoten vypovídat cokoliv proti komukoliv. Jeho spolupráce s StB se datuje již od 1945, MLS byl odsouzen na 12 let a amnestován z důvodu podlomeného zdraví k 30.5. 1955. Byl úkolován do báze "sionistů", retribučních vězňů a starých sítí SD. "Má perspektivní možnosti k odhalování osob z agentury cizích rozvědek a protistátní ilegality, jakož i vypátrat špiony na našem území", psali o něm ještě v r. 1962, kdy již byl těžce nemocný. Pracovníci bezpečnosti věděli, jaká rizika jsou s ním spojena. V jeho hodnocení z r. 1962 se dovídáme, že se v minulosti "provokováním dopracoval k úspěchu v náš prospěch", ale nyní je třeba tyto jeho návrhy odmítat. ¹¹³)

Mezi další významné fašisty, kteří spolupracovali se státní bezpečností nutno uvést Fr. Zelenku, jehož svědectví ve svůj prospěch se výslovně u mimořádného lidového soudu dovolával K. Wilfer. Zelenka, táborský rodák, byl za první republiky významný představitel lidové strany, byl členem ústředního výkonného výboru, ve kterém představoval "pravou" opozici vůči šrámkovskému směru. V 1924 založil volné sdružení mladých mužů, které vycvičil v řečnictví a nazval ofensores fidei ("výbojci víry"). Za lidovou stranu zasedal v zemském výboru, kde byl vedoucím odboru majícím na starosti zdravotní záležitosti, stavební inspekci, patronát nad zemskými farami a kostely a byl též členem Purkrabské rady karlštejnské. Po té, co byl na zásah zemského výboru lidové strany zbaven tohoto místa, založil fašistickou Národní stranu lidovou, kam převedl i ofensory. Byl agentem gestapa, měl pracovat i pro pracovníka SD E. Sýkoru, který mu přidělil "mluvící" krycí jméno "Grűner" (ve službách StB používal vpodstatě identické jméno Greny...). Zelenka mu předával zprávy z prostředí vysokého kléru a vedení bývalé lidové strany. Pohyboval se v okolí barona Procházky, byl též členem NAKu. Odsouzen byl hned v r. 1945 na 3 roky a v 1948 na dalších 5 let. V 1952 napsal dopis, v němž StB za propuštění z Jáchymova nabízí nejen své služby, ale v dějinách konfidentství jistě ojedinělý případ, totiž celou svou ofensorskou síť, kolem 500 lidí. Obvodní národní výbor v Praze Břevnově, kde byl hlášen k trvalému pobytu, protestoval proti možnosti jeho předčasného propuštění z důvodu nepříznivé reakce místních obyvatel. Nakonec díky rozhodnutí komise pro podmínečné propuštění u krajské prokuratury v Karlových Varech, za ingerence StB, ta totiž jeho nabídku vážně zvažovala, protože Zelenka nabízel průnik do církevního prostředí, byl vskutku propuštěn. StB chtěla prověřit, zda skutečně ofensorská síť existuje, proto Zelenka prozradil některá jména, z nichž jedna osoba již byla spolupracovníkem StB a ta potvrdila existenci ofensorů. Nicméně Zelenka se chtěl tímto způsobem pouze dostat na svobodu. Jako spolupracovník se neosvědčil, jeho zprávy byly všeobecné a v 1954 byl kontakt ukončen. 114) Smíchovský, který jej znal již z třicátých let, jej hodnotil velmi negativně, údajně měl donášet zprávy z okruhu poštovních úředníků (byl poštovním ředitelem) a lidovců. 115) Mezi dalšími členy Kuratoria, kteří se stali agenty StB byla např. M. Pechová, Teunerova milenka, Václav Krigar, vedoucí organizačního oddělení.

Další agent SD, vlajkař a kuratorista Antonín Stříbrný, synovec známého politika Jiřího Stříbrného donášel na K. Wilfera pod jménem "Zweig". Ke spolupráci byl zavázán "na základě dobrovolnosti" 3.6. 1953 v Jáchymově opět na základě "dobrovolné" nabídky ("Podepsaný Antonín Stříbrný podává si tímto žádost o povolení spolupráce se státní bezpečností"). Datum začátku spolupráce není náhodné, neboť

již tentýž den podává informace o náladách mezi vězni po měnové reformě. Byl rovněž úkolován do problematiky českých fašistů a bylo u něj oceňovány zkušenosti ve zpravodajské práci, které nabyl u SD a vlastně přímo od K. Wilfera a Vőlkelové, s nimiž byl v kontaktu.

Spolupráce trvala dlouhá léta, takže z jeho svazku např. víme, že nepřijal polednový vývoj, naopak se velmi zlobil, že ministr vnitra J. Pavel prozradil v rozhlase formy a metody práce StB. Řídící orgány o něm sice předpokládaly, že nestojí na platformě KSČ, ale má "zálibu ve zpravodajské činnosti, ať je to na úseku kriminální trestné činnosti, tak i na úseku StB". Uskutečnil se pokus, aby přes A. Leitgeba (čestného spolupracovníka SD) a naši starou známou Vólklovou (ovšem té se splnil po odsunu její sen a v Německu se konečně provdala) byl uskutečněn průnik k cizím rozvědkám. Za tím účelem v r. 1968 vycestoval do NSR, kde navštívil mj. i osobního holiče K.H. Franka. Opakování těchto průniků paradoxně učinily přítrž nové směrnice o cestování do kapitalistických států. V 1970 byla spolupráce ukončena vzhledem k tomu, že báze českých fašistů značně zestárla a přestala představovat reálnou hrozbu. 116

A tak bychom mohli pokračovat dál, protože od jednoho agenta vede cesta k druhému, až bychom napsali dějiny českého konfidentství a udavačství minulého století, ale to snad až někdy jindy, to ponechme pozdějším a povolanějším našim nástupcům, kteří od událostí a osob budou mít dostatečný odstup.

Poznámky:

- ¹) Základní typologii přináší Encyklopedie špionáže. Ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti. Praha, Libri 1993, s. 64-70 a 323-324.
- ²) Zákonem č. 33/1948 Sb. z 25. března 1948 jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení byla obnovena účinnost dekretu presidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech s platností do 31. 12. 1948.
- 3) K západoněmeckému zpravodajství blíže, i když mnohdy "matně", její zakladatel GE-HLEN, Reinhard: Tajná služba v akci, Praha, Naše vojsko 1994.
- ⁴) Náchodská komise Ministerstva vnitra je spojena především se jménem jejího inspirátora JUDr. Bohumila Smoly, který se stal po válce předsedou okresní vyšetřovací komise v Náchodě pro stíhání kolaborantů a konfidentů a v r. 1948 předsedou obnovného Mimořádného lidového soudu a okresního akčního výboru. S trochou nadsázky můžeme uvést, že to byl právě on, kdo uvolňoval snad i v dobré víře síly, které se později zcela vymkly z pod kontroly. Byl to totiž Smola, kterému se podařilo usvědčit a nechat zatknout Josefa Vondráčka, aktivistického novináře a především agenta SD (pracoval v okruhu K. Wilfera), který do r. 1948 byl na svobodě a pokračoval ve své konfidentské činnosti tentokrát pro Zemský odbor bezpečnosti v Praze a Ministerstvo vnitra pod jménem mjr. Josef Pospíšil. Jeho uvěznění zřejmě souvisí i s pádem jeho ochránce Š. Plačka.

Smola se k Vondráčkovi dostal přes případ J. Rejchrta, krajského tajemníka Národního souručenství ve východních Čechách. Vondráček se okamžitě a spontánně přiznal ke své protektorátní minulosti i k tomu, že je agentem anglické zpravodajské služby IS. Smola přesvědčil vedoucí činitele bezpečnosti (Šváb, Veselý, Pavel, Závodský), kteří zpočátku váhali, o nebezpečí neodhalených agentů SD a gestapa, kteří mohou pracovat pro západní tajné služby. "Vznikem případu Vondráček se objevuje nutnost rozšířit šetření a vytvořit zvláštní skupinu." Smola byl k 1.11. 1948 přijat do bezpečnosti a zároveň vznikla zvláštní komise Ministerstva vnitra v Hradci Králové, která měla za úkol "odhalovat sítě předmnichovské policie a gestapa u nás." Komise byla na podzim 1949 formálně likvidována, ale

Smola a někteří další pokračovali v odhalování "rozvědky ve stranických organizacích a to rozvědky bývalé policie, případně gestapa a SD" v nové skupině, která do podzimu 1950 sídlila nadále v Hradci Králové. V 1951 vyšetřoval Smola bývalé vedoucí pracovníky bezpečnosti v Praze-Kolodějích. K 1. lednu. 1952 odešel ze služeb bezpečnosti a stal se předsedou krajského soudu v Hradci Králové. Smola nebral v úvahu varování před přílišnou důvěrou v mnohdy fantastická Vondráčkova odhalení. Také Smolův spolupracovník Karel Aresin se ještě v 1956 domníval, že Vondráčkův případ "dokázal možnost starých sítí gestapa, SD, IS a Abwehru, které mohly být využity svými dřívějšími řídícími orgány." Vedoucí komise (Smola byl jen zástupce, protože se zdál vedení bezpečnosti příliš "divoký") Stanislav Severin při objasňování těchto událostí v r.1963 uvedl, že se J. Veselý obával, aby tato činnost nepřinesla "více škody než užitku." Upozorňoval, že vzhledem k charakteru vězňů je třeba uvažovat i o tom, "že by mohli vědomě dávat kompromitující a nesprávně poznatky." Proti svým vyšetřovatelům měli výhodu větší zpravodajské zkušenosti a "byli nepochybně také mnohem protřelejší." Zvláště Vondráček vynikal fantasií a kombinačními vlohami. Severin měl svou opatrností věci spíše brzdit. I to se později stalo přitěžující okolnosti těmto vedoucím pracovníkům. Závěrečná zpráva z 11.2. 1963 konstatovala, že po zatčení Švába a dalších vedoucích pracovníků a v důsledku vyslání Smoly do Kolodějí se dostalo "dříve pochybným materiálům Vondráčka a jiných osob plné pravdivosti" a jejich dřívější nevyužití " z důvodu nedůvěry v jejich pravdivost bylo zaměněno za úmyslné nevyužití, tj. sabotáž bezpečnostní práce." Archiv ministerstva vnitra Praha (dále A MV), H- 782 -8.

V tomto článku, který je postaven z největší části na materiálu z Archivu ministerstva vnitra, tedy jednoznačně materiálu bezpečnostní povahy jako jsou výslechové protokoly, agenturní zprávy, záznamy a vyhodnocení orgánů StB apod., užívám povětšinou číselného označení fondů (výjimkou je právě fond "H"), které blíže osvětluje článek FROLÍK, Jan: Osud fondů Studijního ústavu MV. In: *Archivní časopis*, roč. 48, 1 (1998), s. 4-14.

Vřazení státní bezpečnosti a jejich akcí do širších souvislostí provádí KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce.* Praha, Mladá fronta 1993. Od téhož autora pak *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948-1956.* Brno, Doplněk 1999. K Bohumilu Smolovi podrobně např. HEJL Václav: *Zpráva o organizovaném násil.* Praha, Univerzum 1990, s. 81-84.

Retribučnímu soudnictví a vězeňství je věnována studie STANĚK, Tomáš: *Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955*. Opava, Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002. Práce přináší kvalifikované zhodnocení metod nejen Náchodské komise, ale celé problematiky a přehlednou bibliografii.

- 5) Víme, že Ve věznici trestního soudu v Hradci králové mohli i číst denní tisk a takový J. Vondráček "na základě toho mohl i kombinovat." Vyšetřovaní během dlouhých výslechů navíc poznali " o co je asi zájem" a podle toho koncipovali své výpovědi a elaboráty o své činnosti, které mnohdy i sami sepisovali. Zcela v dobovém duchu se Smola zaměřoval "na tehdejší aktuální otázku trockismu u nás." A MV H-786-1.
 - Podobně, v dobovém kontextu doby politických procesů, mělo být K. Wilferovi při výsleších vysvětleno, "že by pomohl svými výpověďmi odhaliti trockistické agenty v komunistickém hnutí." A MV H-677.
- 6) Blíže PLACHÝ, Jiří: Případ Fritz. Válečný zločinec Max Rostock jako agent StB. Úřad pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu, Sešity 5, Praha 2002. NAVARA, Luděk: Smrt si říká Tutter: Nacistický vrah ve službách StB. Brno, Most, 2002.
- 7) Jejich evidence byla nařízena rozkazem ministra vnitra č. 1 z r. 1959. Nastupující generace vystupují proti režimu postupně a živelně a spíše se orientují na oblast trampingu, recese - majáles, které jsou rovněž nemilosrdně stíhány a vedou k uvědomělejšímu odporu této části mládeže, ale to je již jiná kapitola vývoje akcelerovaného obdobím roku 1968. Teprve po potlačení pražského jara je podle mého soudu možno hovořit o "disentu."
- 8) O fenoménu českého fašismu existuje obsáhlá literatura. Z novějších přehledných prací uveďme posthumní práci PASÁKA, Tomáše: Český fašismus 1922-1945 a kolaborace

- 1939-1945. Praha, Práh, 1999. Dále k tématu GREGOROVIČ, Miroslav: Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace. Praha, Lidové noviny 1995 a kontroversní monografie NAKONEČNÝ, Milan: Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu. Praha, Chvojka 2001.
- 9) Konkrétně se mělo jednat např. o Štěpána Plačka vzhledem k jeho vlastní nejasné okupační činnosti. Je jistě neoddiskutovatelné, že nejen on, ale i další pracovníci bezpečnosti se po r. 1945 inspirovali při výstavbě bezpečnostního aparátu nacistickými zpravodajci, kterým poskytovali řadu úlev a možnost zasahování do probíhajícího vyšetřování, jako např. v dále zmíněném případu J. Smíchovského. Přesto se snad nedá přímo mluvit o záměrně úmyslném matení stop. Je to snad jen opakování jejich obžaloby z procesů, jichž se sami po únoru stali obětí.
- ¹⁰) A MV 325-134-1.
 - Jaká byla po čistkách uvnitř bezpečnostního aparátu a politických procesů a všeobecné nedůvěry na počátku 50. let situace v bezpečnosti a čemu byla ochotna naslouchat, svědčí mj. i prostor, který byl dán mnoha odsouzeným retribučním vězňům z řad bývalých příslušníků gestapa a SD.
 - Jako další příklad, jeden z mnohých, můžeme uvést Viléma Dvořáka (Dworaka), příslušníka vsetínské služebny gestapa, odsouzeného MLS na doživotí, který právě při opětovném vytěžování v r. 1953 radí StB, jak postupovat při zjišťování starých sítí gestapa. "Když nějaký zpravodajský aparát z bývalých členů gestapa sestavený, skutečně existuje, tak v daném případě může jenom pracovati v souvislosti s americkou nebo anglickou zpravodajskou službou. Samostatně jistě nemůže pracovati po událostech v r. 1945, protože německý vliv přestal a nemůže se už postaviti, kde někdy stál. Nikdo ve zdejším prostoru není zvědav na znovuvytvoření a zavedení německého vlivu a řádu, leda kdyby se stalo nebo provádělo pod firmou amerického kapitalismu, od které snad zdejší bývalí kapitalisté očekávají starý kapitalistický řád, pod kterým se jim tak dobře vedlo." A MV 305-410-1.
 - Vpodstatě nabízel svou spolupráci, sestavil eleboráty o akcích gestapa a návody, jak vést agenty. Ke spolupráci byl zavázán ve vězení 1952 Ia odborem 3. oddělení StB Příbram Správy ministerstva vnitra Jáchymov. V 1955 byl propuštěn a v r. 1956 vysídlen do NSR. Abychom věděli, jaké důvody lidé pro spolupráci měli, uveďme z návrhu na verbovku: "Jmenovaný podle hovoru touží po propuštění a je pak ochoten se usadit kdekoliv a dělat cokoliv, jen aby se mohl věnovat své dcerce..."A MV 430876/MV.
- 11) Již 5.6. 1963 bylo navrženo založení osobního svazku " za účelem aktivního zpracování činnosti Wilfera." K tomu došlo až v únoru r. 1965 (V té době byl Wilfer "manuelní pracovník bez stálého zaměstnání v lomech na Jičínsku") převedením jeho osobního agenturního svazku (svazku agenta StB) vedeného na Krajské správě Ministerstva vnitra Hradec Králové na osobní operativní svazek (tedy svazek osoby sledované), který byl veden pod jménem Cidlina v rámci objektového svazku Blaník pod evidenčním číslem 23951. Zároveň byl svazek postoupen na "centrálu", na 4. odbor II. správy ministerstva vnitra, konkrétně kpt. Janu Kadlecovi. K tomuto opatření dal 16.12. 1964 souhlas náměstek ministra vnitra Jaroslav Klíma. Svazek byl v r. 1976, tedy několik let po vystěhování Wilfera do NSR, uložen do Archivu MV kde se nachází pod sign. H- 677.
- ¹²) K jeho zadržení došlo 8.května o osmé hodině ranní na katastru obce Dušníky. Dotyčný výtečník se totiž několik dnů před tím snažil ukrýt luxusní interiér arizované vily v Davli u příbuzné své nastávající tchyně v Hlásné Třebáni u Karlštejna. Státní oblastní archiv v Praze (dále jen SOA), fond Mimořádné lidové soudy (dále MLS) LS 8/48. Rozsudek vynesen 11.10. 1948.
- ¹³) Trest mu vypršel 8.5. 1950 a z výkonu trestu byl předán krajskému velitelství StB v Praze, kde byl prokazatelně od 19.6. ve vyšetřovací vazbě. Po té byl rozhodnutím trestní komise ONV Prahy 1 ze dne 29.12. 1950 předán do TNP Pardubice, kde byl od 4.1. 1951 do 23.5. 1951 a pak převeden do TNP Všebořice, odkud byl 19.9. 1951 propuštěn na základě výnosu ÚNV Praha. Vr. 1970, kdy byl opět ve výkonu trestu v nápravně výchovném ústavu Ministerstva spravedlnosti V Praze na Pankráci (okolnostem jeho druhého odsouzení se budeme

dále věnovat), žádal podle zákona 82/68 Sb. o rehabilitaci. Okresní soud v Jičíně 3.8. 1970 žádosti vyhověl a prohlásil jeho zařazení do TNP za neplatné. SOA, MLS LS 8/48.

14) K. Wilfer se přímo odvolával na své zásluhy při záchraně známého předválečného křesťansko-sociálního odboráře a lidoveckého politika A. Petra, který po válce představoval spolu s Plojharem otevřeně prokomunistické křídlo v lidové straně.

Takto idealizovaný obraz nezištného K. Wilfera ovšem neobstojí. Podobně jako mnozí další nacističtí pohlavaři, využil svého postavení v protektorátu k obohacení a k zaopatření dobrého bydla pro sebe i svou rodinu.

Jeho finanční situace se od doby, kdy byl chudým a takřka nezaměstnaným "textilákem" značně zlepšila. Od německého Fondu pro vyrovnání těžkostí ("Härteausgleichsfond") obdržel za své věznění v ČSR odškodnění ve výši 150 tisíc protektorátních korun. V r. 1938 dokonce uvažoval o založení Svazu politických vězňů z ČSR, spojil se snad dokonce s H. Himmlerem, ale nakonec z plánu sešlo.

Víme, že mnozí příslušníci pražského gestapa se obohacovali tím nejjednodušším způsobem, úplatky od pronásledovaných osob, jako např. E. Pfitsch nebo O. Gall, v jehož případě vše překročilo únosnou mez a sám skončil v terezínské pevnosti. Tak i K. Wilfer vydíráním a nátlakem získával od obchodníků např. luxusní zboží (kožešiny) pro svou snoubenku, jak dokládaly jiné svědecké výpovědi pro MLS.

"Podnikal" však také ve větším, když rovněž záludně získal pro svou rodinu továrnu na marmelády a ovocné štávy v Praze-Kunraticích. A MV H-677.

Rovněž však podle výpovědi Josefa Vondráčka z listopadu 1949, který je však namnoze svědkem nespolehlivým, odsuzoval Wilfer činnost gestapa, jež pokládal za největšího nepřítele říše, protože vzbuzuje svým počínáním odpor u českého obyvatelstva (při známé konkurenci SD s gestapem je takový postoj možný), z tohoto důvodu mu "žádná tajnost z českého politického života mu neunikla, a proto měl tak velký počet agentů, kteří k němu měli důvěru." Vondráček tedy Wilferův význam ovšem přece jen uvedl na pravou míru, oproti představě bezvýznamného ledabylého úředníčka, kterou se Wilferovi podařilo vsugerovat soudu, i když jej možná v otázce jeho obecně politického vlivu přecenil. Tvrdil dokonce, že byl z Berlína pověřen kontrolou K.H. Franka a že měl hlavní podíl na známé hře SD při dosazení R. Bienerta do funkce předsedy vlády. A MV 305-417-3.

- ¹⁵) A MV H-677. Tento postup potvrzuje také Anna Novotná, k níž přišla I. Janečková se svým strýcem Josefem Kracíkem již s napsaným prohlášením, který paní Novotná podepsala. H-677.
- 16) Pokud nebyl jednoznačně usvědčován, ale i pak svou činnost popíral, snažil se zcela přirozeně vylíčit svou kariéru jako bezvýznamnou, a maximální ústupek, který učinil, bylo přiznání, že zpravodajsky obhospodařoval konzuláty a diplomaty v protektorátu, ale i to jaksi mimoděk. Výzvědnou činnost mimo území říše (do níž protektorát zpravodajsky patřil) a také proti zastupitelským úřadům (v případě protektorátu konzulátů), vykonávalo VI. oddělení RSHA. Po svém zatčení v r. 1965 K. Wilfer konečně přiznal, že nebyl pracovníkem oddělení D tedy zahraničního zpravodajství, které spadal pod RSHA VI a že mylné informace uváděl z alibismu.
- ¹⁷) Rozsudek Mimořádného lidového soudu v Praze, SOA, MLS LS 8/48.
- ¹⁸) Ovšem Ing. Otto Havlíček měl ve své všeobecné občanské legitimaci příslušníka Protektorátu Čechy a Morava uvedeno jako datum narození 1.5. 1912 ve Vídni, neboť pro snazší infiltraci do českého prostředí vystupoval jako vídeňský Čech. SOA, MLS LS 8/48. Toto krytí však považuji za dosti chatrné vůči značným jazykovým rozdílům mezi saskou němčinou, neřku-li "egerlandštinou" na jedné straně a "wienerdeutsche" na straně druhé.
- 19) Podle pražské policejní přihlášky z 19.9. 1941 byl již "bez náboženství", přesně v intencích nacistické ideologie. K. Wilfer byl přirozeně člen NSDAP. Tamtéž.
- 20) Wilfer v poválečných výpovědích uváděl, že absolvoval vysokou školu textilní v Cáchách, teprve později byly věci uvedena na pravou míru. SOA, LS 8/48.
- ²¹) V dopise adresovaném veliteli StB z 10.5. 1952, v němž v nabízí svou spolupráci. V dopise se stylizuje do odlišné podoby (vystupuje jako aktivní účastník dělnických bojů výmarského

- Německa) než v dopise A. Hitlerovi z r. 1939, kde zdůrazňuje své nacionalistické spolkaření a bojůvkaření z téže doby a samozřejmě zpravodajskou činnost. A MV H-677.
- Pátrací oběžník četnické stanice v Aši z 5.5. 1932. A MV H-677. Tyto materiály byly soustředěny státní bezpečností a ve fotokopii se staly součástí Wilferova svazku. Detailní znalost osoby (ať agenta nebo osoby sledované), provedení tzv. "ustanovky", patřilo k základním předpokladům zpravodajské práce. Právě v minulosti se hledaly nevyjasněné momenty a "slabiny", které mohly sloužit k zpravodajskému "vydírání" dotyčné osoby, k zjišťování jejích kontaktů, známostí apod.
- ²³) Hlášení četnické stanice v Aši z 6.1. 1932. A MV H-677.
- StB v 60. letech neúspěšně pátrala po příslušném soudním spisu. Jelikož nechceme psát Wilferův podrobný životopis, tehdejší šetření jsem neprověřoval. Skutečností zůstává, že již tehdy se K. Wilfer ocitl v zájmu vysoké politiky. O případu hovořil dne 8. listopadu 1932 v Národním shromáždění poslanec Deutsche Nationalpartei (DNP) Dr. Bedřich Hassold. Podle digitalizované podoby stenografických záznamů jednání Národního shromáždění RČS z let 1929-1935, jež vystavila na svých webových stránkách knihovna Parlamentu ČR. Byl to právě onen dr. Hassold, o němž měly čs. úřady (konkrétně zpravodajská ústředna v Praze) podezření, že iniciuje ve spolupráci s B. Schätzem Wilferův útěk z vězení. Bylo jisto, že byl ve spojení s Wilferovou rodinou. Odeslal rozsudek K. Wilferovi a na obálce bylo tužkou připsáno známé: "Einst kommt der Tag." H-677.B. Hassold po zákazu DNP dne 4.10. 1933 přešel do parlamentního klubu Deutschvólkischer Abgeordneten a byl zřejmě zpravodajsky činný. Působil též v nacionálním spolku Grenzlandjugendbund a za různé protičeskoslovenské projevy byl vydán imunitním výborem Národního shromáždění k trestnímu stíhání. Po obsazení Čech se stal jedním z čelných představitelů protektorátního Ústředního svazu peněžnictví. A MV 325-167-9.
- A MV 141-77-9. Ve spisu je však pouze obžaloba vypracovaná 4.8. 1941, nikoliv rozsudek.
 V neodeslaném dopise A. Hitlerovi datovaném 26.5. 1939 a korigovaném právě Schatzem,
- jedná se vlastně o jakýsi životopis, samozřejmě hovoří o uvědomělé práci pro národně socialistickou myšlenku ještě před nástupem nacismu k moci, líčí se jako oběť versailleského systému a z něho konstituovaného Československa, které jej uvrhlo do podzemní ("irrdische") terezínské kobky "Principky", kde byl před ním vězněn známý atentátník. Dopis byl nalezen v bytě jeho milenky I. Janečkové v Nekázance 17. SOA, MLS, LS 8/48.
- 27) Příloha k. č.j. Z/II-3064-16/2-46-1. Bloková pobočka prof. Berhnauera byla povýšena na služebnu a měla nahradit v červnu 1939 kritizované studentské blokové odbočky ("Studentenblockstelle"), které byly rozpuštěny.
- Příloha k č.j. Z/II-3064-16/2-46-1. Doslova uvedeno: "První spolupracovníci a pomocné síly, které SD obzvlášt v prvních týdnech a měsících měl, pocházeli ze studentského svazu (Studentenbund)." Hitlerovi bylo představeno 20 studentů, kteří byli oceněni za ilegální činnost v zájmu SD jmenováním do hodností SS
- ²⁹) A MV 305-581-3. Podle zprávy náčelníka I. správy MV rozvědky, Jaroslava Millera z 4. 11. 1961, byla v západním Německu proti K. Wilferovi velká nedůvěra kvůli jeho poválečné činnosti. I z jiných pramenů víme, že jeho známí se snad měli domnívat, že pracuje pro StB. Millerova zpráva však pokračuje dosti podivně: "Také bývalý vedoucí SD Praha Kurt (!)Bernhauer uvádí, že v r. 1950 (!) jej navštívil Kurt Wilfer v NSR." A MV H-677.
- ³⁰) A MV H-677.
 - Wilferova legenda však dostávala hlavně po té, co se dostal do rukou čs. úřadům N. Horbanjuk, vážné trhliny. Bylo stále zřejmější, že patřil "k nejschopnějším orgánům a funkcionářům SD", který řídil nebezpečné rezidenty jako Horbanjuka, Klečánka, Eliáška a další. Po svém zatčení se vydával za "pouhého tlumočníka na úřadovně SD, poslíčka a připouštěl pouze svoji práci mezi pracovníky konzulátů v Praze." Podle hodnocení z 5.ledna 1962 H-677. Zpráva přebírá starší podezření, např. již v dokumentu z 27.11. 1961 se uvádí, že Wilfer byl získán k problematice starých sítí a k rozpracování amerického a francouzského velvyslanectví, nedoznal ale svou řídící činnost v SD a zamlčel část své agentury, snažil "ze sebe udělat pomocnou administrativní sílu úřadovny SD v Bolzanově ulici." A MV H-677.

- 31) SD se snažil "dělat" politiku a to nejen v této době. Např. v prvním období existence protektorátu na přelomu let 1939-1940, kdy se ještě výrazněji uplatňoval Neurathův kurs, stál SD na straně K.H. Franka. Tato dichotomie byla známa a podle toho někteří informátoři poskytovali jinak akcentované informace podle toho, s kým jednali. To bylo záhy odhaleno, protože lidé ze SD vystupovali i jako zaměstnanci Úřadu říšského protektora. To byl případ ing. Zdeněka Zástěry, který nakonec skončil v koncentračním táboře. Podával různé zprávy, "jenomže nevěděl, že obě jeho informační variace se sejdou v referátu B5 (české politické otázky pozn. DS) SD v ústředí v Praze." Podle W. Pffafa z r. 1953. A MV 305-410-3, 2M 10490.
- 32) Bývalá pražská usedlost náležející dříve Strahovskému klášteru, sloužila jednak jako konfinace pro parašutisty konfidenty a v r.1945 jako vězení pražského gestapa pro prominentní tzv. čestné vězně K.H. Franka, kteří byli v dubnu převezeni z Terezínské pevnosti. Jednalo se mj. o známého Vl. Krajinu, předmnichovského ministra zahraničí Kamila Kroftu, vysokého úředníka téhož ministerstva Arnošta Heidricha a mnohé další. K.H. Frank je chtěl na samém sklonku zneužít pro sestavení nové vlády, které by odevzdal moc a která měla být protiváhou vládě košické a s pomocí americké armády ji měla, podle německých představ, zabránit příchodu do Prahy. Nacisté se tak snažili i v okamžiku svého pádu vnášet rozkol a budoucí nesváry do nové doby.
 - W. Rother přišel k pražskému gestapu 1.5. 1939, od r. 1942 byl přednostou kartotéky a spisovny pražského gestapa a od 6.6. 1944 se, z důvodů obav před nálety, se svou agendou přemístil na Jenerálku. W. Rother předal o půlnoci ze 7. na 8. 5. 1945 vězně československému červenému kříži v Praze Dejvicích. Pak byl "vyzvednut pí Eliášovou, manželkou popraveného generála Eliáše, a to na přání vyslance Heidricha, který byl s ní v příbuzenském vztahu." Zatčen byl dne 15. 5. 1945 v bytě paní Eliášové, když již předtím dostal jakési potvrzení, že "proti mně není žádných závad a že se mohu pohybovati volně po Praze". Protokol o výpovědi 19. 3. 1946 na Ředitelství národní bezpečnosti v Praze. A MV 305-553-1.
- ³³) Jan Schilf, původem polský Němec, působil na pražském gestapu v letech 1941-1945, zprvu u H.O. Galla. Byl nasazen do akce proti "Prstýnkářům,, a od konce r. 1943 byl přidělen E. Pfitschovi v referátu česká pravicová opozice vedeném A. Fuchsem (ref. IV 1b 2a). A MV 325-118-4.
- ³⁴) K organizaci Ministerstva vnitra (byť v r. 1952 se jednalo o Ministerstvo národní bezpečnosti) blíže FROLÍK, Jan: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948-1989. In: Sborník archivních prací, roč. 41, 2 (1991), s. 447-510
- ³⁵) A MV H-677.
- ³⁶) A MV H-677.
- ³⁷) Tak např. J. Šindlar, Wilferův spolupracovník, o němž dále ještě hodně uslyšíme, při výslechu ke své protektorátní činnosti na začátku 60. let uvádí: "Svou mladickou hloupost a nerozvážnost jsem se snažil a snažím napravit poctivou prací a spoluprací s bezpečnostními orgány. Od roku 1945 jsem byl řízen nejdříve ss. Filkem, Josefem Plechatým (orgáni dr. Plačka), kterým jsem v prvé řadě měla za úkol hlídat Josefa Vondráčka. Od roku 1952, tj. 10 let spolupracuji s ministerstvem vnitra." H-677.
- ³⁸) Zároveň viděl "temný boj západních mocností proti té cestě, kterou nastoupila NDR a ČSR." A MV H-677. Zdá se, že Wilferova obava z války jako člověka, který ji alespoň zpovzdálí poznal, přinejmenším během svého slovenského intermezza, byla upřímná, setkáváme se s ní v různých dalších zprávách např.: "Během rozhovorů v poslední době se Havlíček projevuje jako osoba mající strach z války, v jejíž nutnost věří a zdá se, že se snaží navazovat i styky s nepřátelskou, rozvědkou, aby si získal alibi."
- ³⁹) K tomu dále: "Všechny konzuláty a zastupitelské úřady zaměstnávaly více či méně zaměstnanců české národnosti, kterých, pokud možno, využívali ke zpravodajské činnosti jednak proti Němcům prostřednictvím národního hnutí a odboje a současně i proti budoucímu uspořádání čsl. režimu, který měl přijít po válce." A MV 305-410-2.

Nebylo by ovšem správné nepřipomenout, že Wilfer se pohyboval jen v tom diplomatickém prostředí, které bylo za války v protektorátu možné, tedy satelitů Německa, především pak v okolí slovenského a maďarského konzulátu

⁴⁰) A MV H-677.

41) Tamtéž. Pro srovnání uvěďme, že kádrový pracovník bezpečnosti, ppor. Josef Frolík ze IV. správy MV (pozdější špión - defektor), obdržel o něco dříve odměnu 300 korun "za rozpracování závažné akce a získání důležitých materiálů,.. Na příslušný kádrový rozkaz ministra vnitra č. 1580 z 25.6. 1955 mě laskavě upozornil ředitel J. Frolík.

⁴²) Tamtéž.

- ⁴³) H-677. Jsou to tedy ty důvody, o nichž jsme hovořili v úvodu. Ovšem svůj úkol nesplnil beze zbytku: "Zpravodajské využití jeho osoby bylo až dosud neúčelné". Přitom znal rezidenty a konfidenty gestapa a SD, kteří žijí na území ČSSR a tvoří "v současné době zvlášť nebezpečnou bázi americké a západoněmecké rozvědky."
- ⁴⁴) Tamtéž. Tak měla StB např. zcela pod kontrolou vzájemný kontakt K. Wilfera, Fr. Zelenky, o němž dále uvedeme více a malíře Adolfa Jelínka Alexe, prominentního malíře první republiky a protektorátu, vlajkaře a vynálezce "plnícího,, štětce, s jehož především grafickými listy (jeho zálibou byli koně a jezdci) se dodnes setkáváme v aukčních síních a galeriích. A MV H-677.

Na K. Wilfera byla nasazena celá řada bývalých konfidentů gestapa, fašistů a vlajkařů, kteří se stali agenty StB. Osud každého z nich by byl námětem na obšírnou studii, nakolik se jejich válečné a poválečné osudy proplétaly.

⁴⁵) H-677.

A: Havránek k Wilfereovi vypovídal v r. 1949, kdy uvedl okolnosti založení této strany. Později byl jako agent StB (pod krycím jménem Jirásek) úkolován právě k jeho osobě. Kruh kolem Wilfera se postupně uzavíral i díky dalším agentům StB, kteří měli prověřovat jeho spolehlivost. Havránkův synovec a schovance E. Šimák přinášel zprávy o Wilferovi aktuálním zaměstnání apod.

⁴⁷) A MV H-677.

- ⁴⁸) Tamtéž.
- ⁴⁹ Wilferovy aktivity ve prospěch čs. rozvědky, I. správy MV, jsou v současné době předmětem zájmu Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu.

⁵⁰) V materiálu Správy vyšetřování StB ze dne 27.4. 1965. A MV H-677.

- ⁵¹) A MV H-677, sv. 33, Zpráva z 31.3. 1954, podle níž měla StB monitorovat, zda byla relace opravdu odvysílána.
- 52) A MV H-677. Poté se Wilfer definitivně odstěhoval z Prahy za svou rodinou do Pecky, malebného východočeského městečka s krásným hradem. Rodina byla poprvé po letech pohromadě.
- ⁵³) Podle oběžníku MV, přílohy k č.j. Z/II-3064-16/2-46-1, kterým byly pro potřebu především retribučního soudnictví rozpracovány fašistické strany ve smyslu dekretu presidenta republiky č. 16/1945 Sb. Odtud i další údaje. A MV 325-134-5.
- 54) A MV 325-137-6. Zmiňuje se o něm okrajově (právě v souvislosti s Gajdovým experimentem), podobně jako o některých dalších protagonistech našeho příběhu, také BRANDES, Detlef: Češi pod německým protektorátem. Praha, Prostor 1999, s. 33.
- 55) O vývoji názvu dnešní Opletalovy ulice LAŠTOVKA Marek, LEDVINKA, Václav a kol: Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství, 2. díl (O-Ž) Praha, Libri 1998, s. 29-31.
- ⁵⁶) O tom výslovně nad jiné povolaný příslušník SD dr. W. Pffaf, který uvádí, že "činnost pražského SD vyznačovala se prakticky i teoreticky dualismem a to mezi SD Leitabschnittem a SD- úřadovnou v Praze., Kromě kompetenčních sporů se jednalo o to, že časem se vedoucí služebna hlavně za vedení Jacobiho omezila na analýzu zpráv a z nich plynoucí "politikaření,, a neměla již vlastní zpravodajské spojení na rozdíl od podřízených úřadoven. A MV 52-53-3.

K problematice vzniku, vývoje a organizaci SD výborná práce BIMAN, Stanislav: $Nacistick\acute{a}$

bezpečnostní služba v protektorátě Čechy a Morava: In. Sborník archivních prací, 22, 1972, s. 297-355.

⁵⁷) A MV 305-422-2, 2M 11135.

⁵⁸) Podle poválečného dobrozdání SD-manna dr. W. Pffafa. A MV 52-53-3.

59) Jeho otec snad Kurt Brass, profesor chemie na německé technice v Praze a ve školním roce 1938/1939 její rektor. Podle R. HEMMERLE, Sudetenland-Lexikon fűr alle, die das Sudetenland lieben. Wűrzburg, Adam Kraft Verlag, 1990, s. 85.

60) A MV 325-137-6. Sám Jiří Arvéd Smíchovský, doktor práv a filosofie pocházející z Prahy byl rozsáhle vzdělaný člověk v okultních vědách, kabale, znal hebrejštinu, věnoval se teurgii. Tyto své znalosti a známosti využíval nejen k vypracování příslušných zpráv z tohoto prostředí, ale přímo k udávání. Udal např. spisovatele a překladatele J. Weinfurtera, Jana Kefera a další. A MV 305-693-1, též 52-1-527. Podle J. Vondráčka se Dr. Pffif zúčastnil polského tažení, vrátil se sice zpět, ale Vondráček, který jim byl do té doby řízen, byl již nadále zpravodajsky obhospodařován Sorgenfreiem.

Smíchovský byl odsouzen Mimořádným lidovým soudem v Praze, ovšem dosti volně se pohyboval po ZOB, vypracovával různé elaboráty o organizaci německého zpravodajství, které byly snad částečně využity při výstavbě československého, lidově demokratického bezpečnostního aparátu. Ve vězení měl údajně přestoupit na judaismus a ve stavu polovičního šílenství vykonat na sobě obřízku, "infikoval se a zemřel sepsí."

Podle Wilfera však právě díky jemu byly orgány vnitra špatně informovány, protože ten "ve snaze si polepšit a ukázat dobrou vůli, mluvil i o věcech, o nichž nevěděl a tím je zkresloval., K. Wilfer byl zdrojem informací nejen pro StB, ale i pro historiky a filmaře a v únoru 1962 jej navštívil v doprovodu pracovníka ústavu dějin čs. armády režisér Otakar Vávra. "Účelem bylo zjištění některých podrobností pro dokumentární film o Heydrichiádě, který má jít v květnu 1962.,, Wilfer je přijal velmi přátelsky s tím, že rád poradí, protože filmy s okupační tématikou "nejsou dělány věrohodně tím, že špatně vystupují organizace nacistických složek...Ochotně nakreslil systém organizace bezpečnostních složek SD a jmenoval jemu známé velitele... A MV H-677.

- 61) Tento dům má podivuhodnou historii a více než pohnuté byly osudy jeho majitelů a nájemníků. Jako by byl průsečíkem dramatických událostí 30. a 40. let 20. století. Do tohoto domu dnes dochází řada badatelů dychtící seznámit se s touto historií, protože v budově je dnes sídlo našeho archivu.
- ⁶²) A MV 305-331-3, 325-72-1.
- ⁶³ A MV 52-1-527. Vyslání německých zpravodajců do koloniálního kursu v Itálii zapadá do doby vrcholného válečného vzepětí Německa na africkém válčišti a měl sloužit pro umožnění koloniální správy dobytých území ve střední, subsaharské Africe. Podle J. Vondráčka se měl Sorgenfrei učit "dvě ústřední řeči jakýchsi černošských kmenů ve východní Africe a to Uruuhaleli, nevím, zda-li si to pitomé jméno dobře pamatuji, ale tak to znělo…". Vondráčkovo datum je asi správné, a Wilferovo tvrzení o pozdějším odchodu Sorgenfreie

bylo vyvráceno státní bezpečností, která dohledala na Vondráčkovo sděleni protektorátní Večer, v němž byla indiskrecí a neopatrností cenzury zveřejněna 22.1. 1941 fotografie německých důstojníků z italské koloniální školy, mezi nimiž byl bezpečně poznán právě Sorgenfrei. StB jednala o zápůjčku vázaných novin a pořízení kopií oficiálně se Státní vědeckou (univerzitní)knihovnou. A MV H-677.

⁶⁴) Hysterii v řadách StB o propojení sítí SD se západními tajnými službami navíc podporoval i takový zjev jako konfident gestapa J. Vondráček, který mj. tvrdil, že ji J. Mrkvička, když byl oním komisařem v západních Čechách, v Plané u Mariánských Lázní a Vőlklová pocházela z nedalekého Zadního Chodova, napojil na "Američany,... O nevěrohodnosti J. Vondráčka svědčí spousta dokladů. Vondráček se např. I. Milénovi přiznal, že všechny jeho výpovědi od 1945 jsou nepravdivé, po zatčení Milénově však opět s velmi pragmatických důvodů tvrdil, že k tomuto kroku byl Milénem donucen. Opravdu mistrovské pokrytectví v okamžiku, kdy věděl, že bude zvláště ceněn, pomůže-li v daných intencích očernit bývalého vysokého důstojníka StB.

Ženy, které zpravodajsky pracovaly byly často muži - a to na obou stranách "barikády, oceněny i po ženské stránce, takže Wilferova charakteristika jeho blízké spolupracovnice Vőlklové před orgány StB, mohla vyvolat porozumění u jeho partnerů, když jí vylíčil následovně: "Celkem ošklivá...žádná prsa, dělala ze sebe důležitou...v té době chtěla míti stále chlapce a dala by pro chlapa všechno, proto, že byla nehezká, neměl o ni nikdo zájem", A MV 325-72-1.

⁶⁵) A MV 305-331-3.

66) A MV Z-10-115. Byla to známá postava českého fašistického hnutí, výstižně o něm KLIMEK, Antonín; HOFMAN, Petr; Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda. Praha-Litomyšl, Paseka 1995, s. 196. Autoři jej nazývají "donašečem" a "individuem, které se podepsiovalo jako ing."

⁶⁷) A MV H-677.

⁶⁸) Trestní oznámení a rozsudek A MV 52-43-4.

⁶⁹) A MV H-677.

⁷⁰) A MV 325-136-9.

⁷¹) Tamtéž

⁷²) Rozsudek byl vynesen 2. listopadu r. 1966. A MV H-677.

73) H-677. Jednorázové výjezdní vízum na pokyn cizineckého odboru federální správy pasů a víz udělilo 5.2. 1971 příslušné krajské oddělení Praha.

Na počátku 70. let, v době nejtužší normalizace, se vystěhoval i Josef Nachtmann, konfident gestapa z okruhu firmy Glawa, který v případě K. Wilfera také sehrál svou roli. Sledovat jeho kariéru nevšedního udavače, která byla v odborné literatuře nejednou popsána, by však bylo námětem pro samostatnou studii.

12.4. 1976 byl podán návrh na uložení svazku do archivu. Podle závěrečné zprávy, která se v takovýchto případech vyhotovovala, zapříčinil K. Wilfer likvidaci nejméně 7 ilegálních skupin, zatčení 100 občanů, z nichž bylo 20 popraveno a 10 zahynulo

- 74) A MV arch.č. 595576/MV. Pro spolupráci byl získán již ve vězení, po propuštění byla spolupráce obnovena v dubnu 1954 a ukončena v 1964, protože orgány StB nesplnily své sliby ohledně získání bytu (za dobu spolupráce mu bylo vyplaceno 8 890 Kčs), podobně jako v případu K. Wilfera. Bytová otázka za socialismu byla zřejmě i pro StB těžko rozlousknutelným oříškem. Byl úkolován do zahraničí (hrál ve zpravodajské hře s BND) a do prostředí české šlechty.
- 75) Uvádí odkazy na Gothajský almanach, kde je jeho rod uváděn a na Riegerův slovník naučný, jeho otec byl podle jeho udání zemským hudebním referentem, spisovatelem a skladatelem. Narodil se v r. 1864 a zemřel roku 1936. Matka byla dcerou zemského advokáta a profesora na české univerzitě Ed. Gundlinga. Sám studoval na německé univerzitě práva v letech 1919-1923, ale nebyl členem žádných německých spolků, naopak se odvolává na své zásluhy při založení čsl. numismatické společnosti a čsl. rodopisné společnosti. Nicméně na začátku 30. let vydával německý Ilustrierte Woche a v 1931 začal vydávat Rodopisnou encyklopedii Československa. V l. 1932-1934 byl advokátem u mezinárodního soudu v Addis Abebě, odkud byl, jak víme odjinud, odvolán pro podezření ze spolupráce s 2. oddělením francouzského generálního štábu- vojenskou rozvědkou. V r. 1936 vstoupil do Panevropské unie založené po první světové válce Coudenhovem-Kallergim majícím své panství v západočeských Poběžovicích. Podle rodokmenu, který ve vězení také vypracoval jako přílohu svého životopisu, byli jeho příbuznými (bratranci) Gűnther d'Alquen, redaktor Vőlkischer Beobachtera a Rolf d'Alquen, vydavatel tisku SS Schwarze- Korps. Byl zpřízněn i s R. Bienertem, takže vlastně po sňatku jeho syna s dcerou F. Peroutky i s tímto liberálním novinářem. Z matčiny strany do jeho rodiny patřil i prof. Drachovský, předseda protektorátní Národní rady.

Procházka neztrácel zřejmě nikdy životní elán a energii, ve vězení vypracoval několik zajímavých plánů na zvelebení ČSR. Navrhoval např. zřízení kolonie Československé Somálsko, kam měli být mj. na určitou dobu vysidlováni čs. občané, s hlavním městem Mogadyšovem, v tom zřejmě zúročil své zkušenosti z afrického rohu. Dále to byl plán na tajný státní

- výzkumný ústav pro televizi, dálkové řízení, rozbíjení atomů a plutoniovou energii, návrh na řešení dopravní situace v Praze a vybudování metra. A MV 2M 10 490.
- Podle tzv. Společného programu fašistických složek českých, vydaných fašistickým akčním komité (NAK) 16. června 1939. Jednalo se o deset bodů, které charakterizují český fašismus jako takový. Norimberské zákony měly být aplikovány bez zbytku na území Protektorátu, dále se otevřeně hovoří o "dořešení" židovské otázky, vedle toho přistupují i momenty sociální jako povznesení životní úrovně aplikací sociálního systému říše v Protektorátu a v neposlední řadě zajištění stejného právního postavení s Němci pro "konstruktivně státoprávní" Čechy. Přiloženo k soudnímu spisu R. Procházky KST Praha 15205/47. SOA Praha.
- ⁷⁷) A MV 325-112-4.
- ⁷⁸) Uvedeno ve vývodním spise z 24. 7. 1947 proti obžalobě státního zástupce. SOA, KST Praha 15205/47. Tam dále o jeho několika memorandech, která koncipoval pro berlínská úřední místa. Zastával se v nich českého národa, apeloval na vrácení odtržených území apod. a byl kvůli nim gestapem také dočasně zatčen. O Těchto Procházkových akcích a jeho blízkém vztahu k "nestoru" českého fašismu R. Gajdovi blíže PASÁK, T.: c.d. s. 275 a 351.
- ⁷⁹) Zpráva mjr. J. Kadlece Správě Pasů a víz MV z 20. 6. 1966. A MV 325-112-4.
- Namtéž. Zprávu opět vypracoval mjr. Kadlec. Procházkova nebezpečnost jako spolupracovníka StB na rozdíl od mnoha jiných českých fašistů a konfidentů gestapa a SD, kteří jistě nepožívali ve svém okolí valné důvěry a jejich styky se omezovaly na jim podobné prostředí, spočívala v tom, že byl podle vlastních slov ve styku se svými vrstevníky "z řad bývalé šlechty": Egonem Kolovratem, Ervínem Schőnbornem, Hugo Dačickým, Fr. Lobkovicem ale také s historiky a archiváři
- 81) V již uvedeném vývodním spisu z 24.7. 1947 proti obžalobě uvádí: "Německý redaktor L. Uberlacker hrál 1939 zvláštní politickou roli a po zřízení Protektorátu byl oficiální spojkou mezi Českým národním výborem a německými místy, takže já, který jsem jednal za Český národní výbor, jsem byl nucen s ním býti ve styku. Že Úberlacker později se stal úředníkem SD a udělal ze své DNB kanceláře skrytou SD-Stelle, nemohl jsem věděti a ostatně to tehdy nikomu z nás nebylo známo. Já jsem s Úberlackerem udržoval styky stále a intervenoval jsem jeho prostřednictvím v nutných záležitostech ve prospěch českých lidí." SOA, KST Praha 15205/47.
- 82) Tamtéž.
- ⁸³) Generálním referentem, tedy výkonným vedoucím byl jmenován Fr. Teuner, ale skutečnou mocí disponovali němečtí poradci z řad HJ, kteří byli přiděleni jednotlivým oddělením. Jejich vedoucím byl zprvu E. Schaschek a později Kurt Hora. Vrchním dozorem nad Kuratoriem pak pověřen standartenfűhrer ing. Ferdinand Fischer, ředitel pozemkového úřadu a zároveň Frankův výkonný činitel v jeho funkci pověřence pro posílení říšské myšlenky. Ústředí Kuratoria tvořilo několika skupin: 1. organizační, 2. tělovýchovná, 3. duchovní výchova, 4. sociální výchova a později přibyla 5. skupina pro pracovní nasazení české mládeže v říši. Kuratorium zasahovalo do celého protektorátu a z toho důvodu jej organizačně rozdělilo na 11 oblastí při respektování regionálně historických celků (Pošumaví, Blatensko, Horácko apod.), které se skládaly z politických okresů, v nichž působili okresní pověřenci. Mezi hlavními funkcionáři Kuratoria se záhy profilovaly dvě ideové platformy. Skupina vysloveného fašisty J. Pipoty, která plédovala pro úplné poněmčení českého národa, neboť jej považovala pouze za "odpadlý" německý kmen (a nebyla tedy vzdálen představě "Rűckvolkungu" německých poradců, jak dále uvidíme) a umírněnější, ne-li však z dlouhodobého hlediska nebezpečnější názorová platforma kolem Fr. Teunera, která snad pod vlivem historických studií docenta J.Klimenta snila o jakési obnově Svaté říše římské nebo evropské federaci rovnoprávných národů.

Kuratorium organizovalo řadu výcvikových táborů pro své funkcionáře, kde se kladl důraz na tělesný výcvik a duchovní výchovu v říšskoněmecké myšlence. K tomu účelu vydávalo několik časopisů - Zteč, Správného kluka, což byl méně zdařilý pokus o pokračování zastaveného Foglarova Mladého hlasatele, Dívčí směr a Náš směr.

Pod jeho vedením se uskutečnilo několik významných celoprotektorátních akcí jako Dny mládeže, v podstatě lehkoatletické přebory, které v létě 1943 vyvrcholily v Praze, o rok později Týden mládeže a akce Umění mládeži. Provádělo též zotavovací akci pro pracující mládež z odkazu R. Heydricha.

Ke konci války se Kuratorium podílelo na organizování zákopových prací v Horním Rakousku a na Moravě a svou činnost neslavně ukončilo fraškovitým pokusem o vytvoření vojenské jednotky, dobrovolnické Svatováclavské roty, jejíž činnost však skončila vypuknutím květnového povstání. Blíže slovníková příručka *Český antifašismus a odboj*, Praha, Naše vojsko 1988, s. 185 n.

- 84) S akcentem na ostatní členy skupiny a jejich zázemí a vzájemné vztahy přibližuje jejich osudy HÁJKOVÁ, Alena: Příběh autora knoflíkové pošty. In: *Terezínské listy*, 30, 2002, s. 82-97.
- 85) Jan Svoboda pocházel ze středostavovské úřednické rodiny, studoval na arcibiskupském gymnáziu v Praze. Jeho zájem o historii a bezpochyby latentní nesouhlas s dobovou politickou elitou (nebo byla koincidence opačná?) jej přilákal, podobně jako některé další vzdělance, do Rukopisné společnosti (obhajoba rukopisných falz byla totiž určitým krystalizačním jádrem části české pravice) a později do studentského klubu Vlajky (snad k 15.5. 1937), z něhož později vznikla mládež Vlajky s vedoucím MUDr. Františkem Teunerem. Svobodova činnost ve Vlajce je poměrně obtížně rekonstruovatelná, neboť není dochován archiv této organizace a můžeme se opřít kromě torzovitých pramenů vlajkařské provenience jen o údaje členské kartotéky a poválečné výpovědi. Z ČNST Vlajky vystoupil, jak sám uvedl, kvůli jejímu proněmeckému zaměření (můžeme věřit jeho nespokojenosti jako národovce "rukopisce", nebyl by to jistě případ ojedinělý) někdy na jaře r. 1940. Při svém odchodu za prací do Brna byl však E. Chalupou, později mimořádně "zdatným" kuratoristou a instruktorem Svatováclavské roty, požádán, aby se zapojil do tamní organizace mládeže a pomáhal v činnosti, resp. dohlížel na činnost vedoucího vlajkařské mládeže v Brně Vl. Pekelského, v poválečné emigraci exponenta Prchalova směru.

Později byl Svoboda přímo jmenován komisařským pověřencem náčelnictva mládeže pro Brno, ta však čítala jen kolem 20 členů. V říjnu 1941 se vrátil z Brna do Prahy a jeho spolužák z arcibiskupského gymnázia Jiří Málek jej vyzval, aby se stal zaměstnancem vlajkařského ústředí a pro Málka zpravodajsky pracoval. V únoru 1942 byl Málkem uveden do Teunerovy skupiny vlajkařských "renegátů", která se od začátku tohoto roku začala pravidelně scházet v bytě u Janatků jako ideologické a organizační jádro budoucí mládežnické organizace - Kuratoria. Po formálním vzniku Kuratoria 16.7. 1942 byl Svoboda začleněn do organizační sekce, zúčastnil se rovněž prvního výcvikového tábora na Slapech.

Svoboda svou zpravodajskou činnost pro Málka obhajoval tím, že věřil Málkovi, který jej přesvědčoval, že pracuje pro Velena Fanderlíka a tedy pro západní zpravodajské služby. Velen Fanderlík byl za první republiky skautským činovníkem, dle laskavého sdělení Dr. M. Mudry vedl především školy lesní moudrosti. V r. 1939 uprchl do zahraničí, sloužil u československé samostatné obrněné brigády. Po únoru 1948 odešel do exilu podruhé. Málek byl od r. 1933 skutečně skaut a Fanderlíka mohl znát, jejich spojení během války je však iluzorní. Není to, jak ještě uvidíme, zdaleka ojedinělý případ, kdy nezkušení lidé jsou verbování tzv. "pod cizí vlajkou". A MV 302-206-13.

- ⁸⁶) Podle poválečné Mareškovy výpovědi na ministerstvu vnitra z 20.9. 1946. A MV 301-97-1.
 ⁸⁷) Málkova výpověď A MV 300-13-5.
- 88) Během první světové války obdobným způsobem vypukla tzv. knoflíková aféra, kdy představitelé domácího odboje v obavě, že vzkaz převážený ze Švýcarska na motáku v knoflíku je provokací, oznámili celou věc policii. Následovala persekuce Charloty a Alice Masarykových, kterou svou odvahou a korektností mírnil pražský policejní úředník a později vítaný host v Masarykově rodině dr. Josef Kieslinger. Byl spolumajitelem domu, v němž dnes sídlí náš archiv.
- 89) Ke skupině snad okrajově přináležela i slavná česká malířka Marie Čermínová, snad v souvislosti s poskytováním úkrytu židům. "Paní Toyen uvedl Svoboda ve své zprávě a sice

- oznámil, že podporuje ilegální skupinu Mareška," tvrdí po válce Pfitsch a jistě nikoliv bezdůvodně. A MV 300-13-5.
- ⁹⁰) A MV 300-13-5. Svobodova výpověď.
- ⁹¹) A MV 300-13-5. Pfitschova výpověď z 9.12. 1946.
- 92) Protokol s Harry Rustem z 11.9. 1946. Po svém druhém zatčení gestapem byl v listopadu 1944 převezen do Drážďan k vyšetřujícímu soudci lidového soudu, kde se setkal s Mareškou. Ten mu potvrdil že vše udal Svoboda, neboť on i Logaj viděli na gestapu jeho zprávy s registračním číslem 276. A MV 305-117-4. I on se stal po válce agentem StB.
- ⁹³) A MV 300-13-5.
- 94) A MV 300-13-5. Výpověď Svobody. Zcela podobně vypovídá i další do případu zaangažovaný příslušník gestapa a nám již známý Jan Schilf (někdy i Szilf), "Sobik": "Podotýkám, že Mareška byl sledován a každý jeho pohyb kontrolován ve snaze zjistiti společníka Marešky, totiž funkcionáře komunistické strany". A MV 305-117-4. Schilf také uvádí, že k zatčení prvního ze skupiny Logaje Bohumila Leina došlo z popudu J. Svobody.

Víme-li, že podobně ostražitě byli zřejmě sledováni i další členové skupiny, básník František Listopad, neboť v něj se Jiří Synek převtělil, unikl z tenat gestapa na poslední chvíli

- 95) Logajova skupina byla pod kontrolou agenta Nutila-Nového, který Pfitschovi hlásil, že Logaj chce provádět výcvik ve zbrani. Proto byl do skupiny nasazen provokatér, příslušník gestapa Jan Schilf, který se pod krycím jménem Sobik vydával za polského důstojníka Armije krajowej. Samozřejmě že B. Logaj žádným arsenálem nedisponoval a v tomto duchu údajně i Schilf alias Sobik, který měl výcvik ve zbrani vést, referoval o pouhé organizaci mladých fanatických studentů. A MV 305-117-4. Protokol s J. Schilfem z 16.9. 1946.
- 96) Svoboda nebyl jen běžným V-mannem, ale rezidentem, který pro Pfitsche získal řadu dalších konfidentů. Některé z nich přímo v Kuratoriu, kde měli vytvořit zpravodajskou síť. Svoboda pak ze služeb gestapa, v nichž se podílel na zatčení okresního pověřence Kuratoria v Lounech a později hlavního pověřence pro Podbrdsko Stanislava Reichmanna a zavinil zatčení ještě několika dalších osob, přešel k SD. Podle Pfitsche si gestapo Svobody velmi vážilo a získalo od něj řadu cenných informací. Údajně i sám Málek varoval Svobodu před následky jeho činnosti v případě, že Německo prohraje válku. Ten mu měl odpovědět zcela fatalisticky, že "když se člověk do něčeho dostane, že to pak již musí dělat." Svoboda postupoval i v zaměstnání. Nejenže se stal vedoucím spojovacího referátu gene-
 - Svoboda postupoval i v zamestnani. Nejenze se stal vedoucim spojovacího řeteratu generálního referenta Teunera v personálních záležitostech, ale byl rovněž zapojen do inspekční služby Kuratoria, jejíž německý název "Berichtwesen" je více než výmluvný. Ke konci války byl jmenován zvláštním pověřencem pro otázky uprchlíků a opevňovací práce při Kuratoriu a za svou činnost byl 15.3. 1945 vyznamenán Svatováclavskou orlicí.
- 97) Schůzkám mladých přátel byli přítomni Mareškovi rodiče, což vedlo podle Pfitsche k jejich zatčení. "Rodiče Mareškovi byli zatčení, poněvadž Svoboda ve svých zprávách uvedl, že byli přítomni ilegálním schůzkám Mareškovy skupiny a poněvadž měli věděti o Mareškových zbraních." A MV 300-13-5.
- ⁹⁸) NAKONEČNÝ, M: c.d. s. 150.
- ⁹⁹) A MV 300-13-5. Popis cesty na Slovensko též 302-371-35.
- 100) Kavárny byly po celá desetiletí centrem společenského ruchu. "Valdek" a naproti stojící "Hlavovka" a jen o kus dále pověstná "Demínka" byly místy, kde se tedy přirozeně kromě počestných vinohradských "kondelíků", scházeli konfidenti SD, gestapa, StB a kdo ví jakých dalších služeb. Vstoupily do "historie" a je jen škoda že nepřečkaly 90. léta 20. století, kdy všechny tři podniky vzaly nenávratně za své. A jsou-li snad obnoveny, jako Demínka, pak již s jiným interiérem a mobiliářem. Zmizela křesla a stoly u nichž seděli smutní hrdinové zpravodajského světa.
- 101) 14. 9. 1945 podal Josef Pospíšil (tedy J. Vondráček) zprávu ministerstvu vnitra s názvem "Záhuba cyklistického závodníka Vojtěchovského", v němž líčí shora uvedený děj. O Eichlerovi otevřeně píše, že byl jeho, tedy Vondráčkův "pomocný" agent, od něhož přebíral zprávy. A MV 305-318-6. Upozorňuji na dichotomii: Bezvýznamný Eichler vyšetřován bezpečností a předán MLS, jeho řídící orgán, který tento fakt přiznává, zůstává na svobodě.

102) NKVD se "vyvinula" v 30. letech z GPU, tyto smutně proslulé sovětské služby tedy neexi-

stovaly souběžně. Blíže Encyklopedie špionáže, s. 150-151 a 232-233.

103) A MV 305-584-3. Eichler byla pak vyslán ke spojovacímu úřadu protektorátních odborů (NOÚZ) k Německé pracovní frontě (DAF) v Linci, který měl na starosti péči o české dělníky nasazení v Rakousích. V březnu r. 1945 pak působil jako dozorce ("Ortsbetreur"), a to prý surový a bezohledný, při zákopových pracích v Slavoníně u Olomouce, které také organizovalo Kuratorium. Konec války jej zastihl mezi partyzány, kde v bojích utrpěl zranění.

- ¹⁰⁴) H-677. O krycí firmě Glawa a okruhu konfidentů kolem ní blíže TOMÁŠEK, Dušan: Konfidenti. Praha, Orbis 1991.
- 105) A MV H-677.
- 106) H-677. StB dlouhá léta věřila, že Vondráček byl již předválečným agentem IS. Bez dokladů z příslušných archivů je tato informace těžko verifikovatelná.
-) A MV 325-104-2.
- ¹⁰⁸) A MV 585936/MV.
- 109) MV 519301/MV. K tomuto tajnému, i pro české zaměstnance a funkcionáře Kuratoria nepřístupnému návrhu, se dostal náhodou jiný zaměstnanec ústředí Kuratoria L. Válek, A to díky lenosti a pohodlnosti německé sekretářky šéfa německých poradců v Kuratoriu E. Schascheka, slečny Hildy Schubertové, které ve volných chvílích vypomáhal v kanceláři. V září nebo říjnu 1943 - Válek nevěděl přesně, jí pomáhal s opisem tohoto asi desetistránkového dokumentu, který byl vyhotoven na příkaz H. Himmlera, který vedle své policejní funkce a vedení černých smrtihlavů byl - jak příznačné- zároveň říšským komisařem pro upevnění "němectví." Gladrow jej vyhotovil údajně v originále a dvou průklepech mj i pro ing. Ferdinanda Fischera, který, který vedle své funkce vedoucího Pozemkového úřadu byl pověřen hlavním dohledem nad Kuratoriem. Abychom viděli, jaké náhody někdy rozhodují o podstatných záležitostech, uveďme doslovný Vaňkův citát: "Nabídl jsem se Schubertové, že jí to pomohu opsati, což ona s povděkem přijala a odběhla si někam do města." Válek využil příležitosti a seznámil s písemností svého představeného Fr. Teunera, který se pod zdrcujícím dojmem návrhu svých chlebodárců, ihned odebral za politickým sekretářem E. Háchy doc. J. Klimentem na poradu, kde nabízel svou rezignaci na funkci v Kuratoriu. V mezičase L Válek opsal plán i pro sebe a zároveň si jej přeložil do češtiny. Od Teunera se o celé věci dovědělo několik dalších vyšších funkcionářů Kuratoria (M. Vochoč, Vl. Dejmek, Dr. Victorin, M. Pechová, Mirko Potužník). Prostředky pro poněmčení české mládeže (podle autora se mělo jednat ale jen o pouhý "Rűckvolkung") v rámci Gladrowovy působnosti a tedy Kuratoria, měly být učňovské domovy a tábory mládeže zřízené vládním nařízením č. 69/1944 Sb. tedy zdánlivě se mělo jednat o sociální opatření. Měly být zřizovány pro mládež, jejichž pracovní místa byla daleko od místa bydliště a ke konci války jich bylo na dvacet. Gladrow pro úspěch svého plánu navrhoval likvidaci české inteligence, vedoucí vrstvy, aby se národ omezil "na masu pracovníků, kteří by jednak postupně odumírali, jednak by byli asimilováni zařazením do práce v Říši a to roztříštěně". A MV 305-117-4. Pro potřeby tohoto procesu rozdělil českou mládež do 6 skupin (A-F). Tato klasifikace vycházela ze známé Heydrichovy diferenciace českého národa, s kterou vystoupil krátce po svém příchodu do Prahy. Gladrow akcentuje politické přesvědčení a národní cítění, které vzájemné kombinuje podle jejich intenzity následovně: a) politicky souhlasící a schopni zapření vlastní národnosti, b) politicky nespolehliví a schopni zapření vlastní národnosti, c)politicky odmítaví a schopni zapření vlastní národnosti, d) politicky souhlasící a neschopni zapření vlastní národnosti, e) politicky nespolehliví a neschopní zapření vlastní národnosti, f) politicky odmítaví a neschopní zapření vlastní národnosti. Podle Gladrowa by poslední dvě skupiny měly být po prokázání činů (zřejmě říši nepřátelských) předáni "policejní justici". Skupiny c a d by byly postupně rozřazeny do skupiny a nebo f. Skupina b by se dala získat pro skupinu a. Časový horizont celé akce odhadoval Gladrow na pouhých 3-10 let. A MV 301-97-5. Snad také z tohoto zdroje vycházel pověstný Frankův projev v dubnu 1944 v Karlově Studánce.

- 110) Spolupráce byla obnovena na počátku 80. let, kdy byl úkolován do akce Simeon namířené proti disidentu Rudolfu Slánskému. Oba pracovali v jednom podniku a měli shodou okolností chaty ve stejné obci. Potužník, nositel stříbrné medaile za rozvoj jednoho pražského obvodu z r. 1980, tedy uvědomělý aktivní budovatel socialistické vlasti na bázi Národní fronty a fašista, tedy nutně i antisemita, samozřejmě s ochotou přijal úkol proti synovi Rudolfa Slánského. Projevil ochotu jej "nabourat" a "spolupracovat s orgány", ale pro nedostatek vzájemných kontaktů z nasazení sešlo. A MV 758796/MV.
- 111) A MV 92089/MV Snad jen pro zajímavost uvěďme, že po svém propuštění pracoval jako instalatér a u spolupracovníků (v "profánním" smyslu) nebyl oblíben, "jelikož prosazuje neustále zpevňování norem a poukazuje na jejich nedostatky". Zkrátka všestranný úderník....
- ¹¹²) A MV 903289/MV.
- ¹¹³) A MV 357552/MV.
- ¹¹⁴ A MV 305-571-8. Výslech Fr. Zelenky mj. ke K. Wilferovi z r. 1948. A MV 46856/MV. Ve svazku mj. uvedeno, že v jeho případě nehrozí nebezpečí emigrace, protože je v nepřátelském vztahu k I. Ducháčkovi, který by se v zahraničí postaral o jeho likvidaci. Naopak se těžil dřívější přízni A. Opaska.
- ¹¹⁵) A MV 325-137-6.
- ¹¹⁶) A MV 640403/MV.

PŘÍLOHA

Kurt Wilfer, smutý hrdina našeho příběhu v "ušáku" v konspiračním chatě ministerstva národní bezpečnosti během své "odluky" v květnu 1952, během níž se zavázal ke spolupráci s československou bezpečnostní

Podpis vázacího aktu 20. května 1952 za přítomnosti J. Herdy z 1. sektoru velitelství StB

Podpis vázacího aktu 20. května 1952

"Přátelská" rozmluva s příslušníkem StB J. Herdou v konspirační chatě Ministerstva národní bezpečnosti v květnu 1952

Vojenská rada Pohraniční stráže a její práce na přehodnocení úkolů Pohraniční stráže počátkem 70. let

Pavel Vaněk

Předmětem této materiálové studie je popsání organizačního vývoje vojenské rady velitelství Pohraniční stráže a způsobu její práce. Přitom zároveň chceme ukázat na jednu z úloh, kterou vojenská rada byla nucena v samém počátku své existence řešit a která byla závažná jak svým načasováním, tak z hlediska dalšího vývoje Pohraniční stráže. 1) Touto úlohou bylo dát Pohraniční stráži novou perspektivu ve společenské situaci počátku tzv. normalizace, když ve snaze dobrat se co nejlepšího přizpůsobení Pohraniční stráže aktuálním zájmům vedení strany a státu na pacifikaci společnosti rada analyzovala své stávající možnosti a zdroje.

Vojenská rada velitelství Pohraniční stráže, proklamovaná jako kolektivní vojensko-politický orgán, měla zajišťovat důsledné plnění usnesení nejvyšších orgánů KSČ a vlády, rozkazů ministra a zabývat se zvyšováním bojové pohotovosti a připravenosti podřízených vojsk.²) Její činnost započala lednovým zasedáním v roce 1970 a skončila s listopadem 1989. Nelze ovšem říci, že by se rada jako prvek ve struktuře velitelství Pohraniční stráže objevila nenadále. Jejím předchůdcem, jenž projednával všechny důležité stránky činnosti Pohraniční stráže (PS), byly tzv. porady velení PS z let 1968 a 1969. Na poradách velení se také konstituování vojenské rady připravovalo, přičemž se vycházelo z příkladu armády, konkrétně vojenské rady Západního vojenského okruhu Příbram; analogicky byl připraven i statut.³) Proč projekt vojenské rady velitelství PS nebyl naplněn v roce 1969, ale o rok později, má důvody v tzv. konsolidačním procesu a z něho plynoucích personálních změnách na postech velení PS. Na přelomu let 1969 a 1970 totiž přicházejí na dvě hlavní funkce v PS genmir. Ing. Jozef Gumulka - na funkci náčelníka Politické správy PS, a především genpor. Ing. František Šádek,⁴) jenž přebírá 5.1.1970 po Karlu Peprném funkci velitele PS. Tím jsou obsazena první dvě místa ve vojenské radě. Další připadla náčelníku štábu plk. Stanislavu Kocourkovi, zástupci velitele plk. Josefu Švihovcovi a zástupci pro týl pplk. Ing. Václavu Ptáčníkovi. Všichni tři byli na svých funkcích v roce 1968, což jim nezaručovalo velké vyhlídky na zachování jejich funkcí do budoucna. Návrhy na členství funkcionářů PS, kteří mají vstoupit do rady na základě své zastávané funkce, adresuje Šádek ministru národní obrany. Oproti poradám velení je novem, že do rady je

¹⁾ V roce 2000 a 2001 probíhaly v Archivu Ministerstva vnitra ČR Kanice pořádací a zpřístupňovací práce na archivním fondu vojenské rady velitelství Pohraniční stráže, resp. vojenské rady Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic.

²⁾ Archiv Ministerstva vnitra ČR (dále jen A MV) Kanice, 2358, inv. j. 2, Statut vojenských rad. s. 1.

³) A MV Kanice, VPS, krabice č. 356, rok 1968. Porada velení PS 28. 11. 1968 připravovala zahájení práce vojenské rady od 1. 1. 1969.

⁴) Oba podle kádrového rozkazu prezidenta republiky č. 38/69. Gumulka převzal funkci již 5. 12. 1970. Cit. dle A MV Kanice, VPS, krabice č. 277, rok 1970, rozkaz velitele PS č. 01 ze 7. 1. 1970.

delegován též zástupce ministerstva, a především zástupce ÚV KSČ, pro začátek tajemník ústředního výboru RSDr. Vasil Biľak.⁵)

Počet zasedání vojenské rady kolísal mezi 7 (v roce 1972 a 1974) a 18 (v roce 1973), přičemž takřka ve dvou třetinách případů zjišťujeme 10 až 12 schůzí do roka, tedy lze říci, že vojenská rada zasedala zpravidla jednou měsíčně, včetně mimořádných zasedání. Zvýšená frekvence zasedání v roce 1973 má nepochybně jeden z hlavních motivů v realizaci tzv. Jednotného systému ochrany státních hranic, jenž se projevil vznikem Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic a podřízením jak "kapitalistické", tak "socialistické" hranice jednomu centru. Zasedání označovaná jako mimořádná se vyskytovala zřídka, nejvýše tři do roka, přičemž se zabývala návrhy na vyznamenání a povýšení, kádrovým hodnocením vojáků z povolání a samozřejmě aktuálními otázkami hraniční problematiky - pokusy o nelegální útěk přes hranice a pasovou praxí. Nesmíme opominout ani tzv. konsolidační proces v PS počátkem 70. let, jehož důležitou součástí byly mimořádné porady vojenské rady konané u jednotlivých pohraničních brigád.

Členy vojenské rady se stávaly osoby na základě své funkce ve velení Pohraniční stráže. Ačkoli důležité dokumenty, které vymezovaly místo vojenské rady, tj. Statut vojenských rad vojenských okruhů (frontu), armád a Pohraniční stráže schválený 175. zasedáním předsednictva ÚV KSČ dne 12. června 1970⁶) a Prozatímní organizační řád hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic z 10. ledna 1976⁷), uváděly, že členové vojenské rady jsou schvalováni předsednictvem ÚV KSČ na návrh ministra národní obrany, resp. od r. 1972 ministra vnitra ČSSR, a ačkoli existují doklady se seznamem navržených adresovaným ministru,⁸) nemůžeme dosud stanovit, jakou formou ministr členy vojenské rady jmenoval, neboť ve fondech PS žádný písemný doklad jmenovacího aktu nalezen nebyl. Soudíme, že jmenování členem vojenské rady bylo formalitou uskutečněnou bez zbytečných průtahů, jak tomu nasvědčují seznamy jmen účastníků zasedání, neboť důkladně prověřen byl dotyčný uchazeč již dříve, když byl schvalován do konkrétní funkce, jejímž důsledkem bylo mj. členství ve vojenské radě.

V počtu členů vojenské rady rozlišujeme dvě období s dělící čarou na konci 70. let. První část roku 1970 rada absolvovala v sestavě: velitel PS, náčelník politické správy PS, náčelník štábu, zástupce velitele, zástupce pro týl, což je stejné složení, jako měly porady velení. V květnu a červnu 1970 přistupují zástupce pro věci technické a náčelník agenturně operativního oddělení. Předěl v početním složení neznamená ani podřízení PS ministru vnitra ČSSR ani systémová změna v červnu 1973, kdy se dosavadní velitelství PS stává základem Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic (HS PS OSH). Vedle toho, že je od léta 1973 zřejmé, že náčelník

⁵⁾ A MV Kanice, 2358, inv. j. 3. Dne 12. 1. 1970 navrhuje Šádek ministru národní obrany M. Dzúrovi zmíněné složení vojenské rady. Symptomatické ovšem je, že ačkoli se Švihovec zúčastňuje schůzí, je v návrhu u položky zástupce velitele volné místo.

⁶) A MV Kanice, 2358, inv. j. 2, Statut vojenských rad.

⁷) A MV Kanice, HS PS OSH, krabice 765, rok 1976.

⁸⁾ A MV Kanice, 2358, inv. j. 30, dopis velitele PS ministru národní obrany ze 14. 7. 1970. 2358, i. j. 209, návrh složení vojenské rady, dopis z 25. 7. 1973 pro ministra vnitra.

⁹) Vývoj personálního obsazení vojenské rady přináší podrobně příloha v závěru.

¹⁰ A MV Praha, rozkaz ministra vnitra ČSSR (dále jen RMV) č. 22 z 24. 5. 1973 a č. 27 z 13. 6. 1973.

zpravodajské správy (býv. agenturně operativní oddělení) trvale zakotvil mezi členy rady, je pouze nahrazeno místo zástupce pro věci technické náčelníkem kádrového odboru, neboť agenda zástupce pro věci technické přechází pod pravomoc náčelníka týlu.¹¹) Od září 1976 do května 1978 se zúčastňoval zasedání z titulu své funkce také náčelník Správy vojsk ministerstva vnitra plk. Milan Měchura.¹²)

Druhé období v práci vojenské rady se projevuje nárůstem členů vojenské rady, kteří se zabývají problematikou, jejíž význam se v průběhu let zvyšuje. Přibývají tedy náčelník inspekce náčelníka HS PS OSH, náčelník sekretariátu náčelníka HS PS OSH a náčelník oddělení vojenské kontrarozvědky (VKR). V roce 1986 má tak vojenská rada HS PS OSH deset členů z řad nejvyšších funkcionářů hlavní správy; oproti lednu 1970 jde o dvojnásobek.

Členy vojenské rady nebyli jen příslušníci PS, resp. HS PS OSH. Již jsme se zmiňovali o V. Biľakovi, který, ač jmenován, se zasedání neúčastnil. Ovšem od roku 1972 se za ÚV KSČ zúčastňuje zasedání pracovník oddělení ÚV pro státní administrativu. Pověřeného pracovníka vysílal na jednání ministr národní obrany, resp. od roku 1972 ministr vnitra ČSSR. Svého zástupce měla v radě i Hlavní politická správa Československé lidové armády, resp. od roku 1972 náměstek ministra vnitra ČSSR, pokud se výjimečně zasedání sám neúčastnil. Ve srovnání s funkcionáři HS PS OSH není přítomnost těchto delegátů, jak vyplývá ze zápisů schůzí, tak častá. Ovšem materiální podklady ke schůzím dostávali, s výjimkou operativních porad, vždy.

Při přípravě zasedání vojenské rady připadla důležitá role sekretariátu náčelníka HS PS OSH, který jednak zajišťoval včasnou přípravu materiálů pro zasedání rady a zpracovával plán její činnosti, jednak byl jeden z jeho členů tajemníkem rady a jako takový zodpovědný za pořizování zápisů ze zasedání. Pro členy vojenské rady se časem ustálily některé věcné problémy, o nichž zprávy zpracovávali, resp. jejichž analýzu garantovali. Nejširší spektrum informací připravoval do rady náčelník štábu - otázky výkonu služby, zprávy o stavu ochrany utajovaných skutečností. Náčelník politické správy se zabýval otázkami vyznamenání, hodnotil politickou práci na jednotkách. Náčelník kádrového odboru podával zprávy o rozmísťování absolventů škol, stabilizaci velitelského sboru a jeho obměnách. Okruhem náčelníka zpravodajské správy byla problematika oddělení pasových kontrol a víz, náčelník inspekce náčelníka HS PS OSH pak celkem logicky předkládal zprávy o výsledcích šetření stížností a podnětů občanů, náčelník oddělení VKR předkládal zprávy o státobezpečnostní situaci u jednotek. ¹⁴) Dosti rozsáhlá byla v radě činnost náčelníka týlu. Vedle materiálů o vystrojení a vyzbrojení pohraničníků předkládal též každoročně vyhodnocení dopravních nehod, hospodárnosti a zdravotního stavu jednotek Pohraniční stráže a ochrany státních hranic. Zástupce náčelníka plk. PhDr. Anton Nemec předkládal vyhodnocení výzkumu signální techniky pro potřeby PS, výsledky vynálezeckého

¹¹) Dosavadní zástupce pro věci technické plk. Ing. M. Janda přebírá funkci náčelníka týlu od plk. Ing. V. Ptáčníka, posledního z členů vojenské rady, kteří svou funkci ve velení PS zastávali již v roce 1968.

¹²⁾ Zjištění ze zápisů zasedání lze opřít též o RMV č. 19 z 10. 6. 1976, kterým je dnem 1. 7. 1976 začleněna Správa vojsk MV do HS PS OSH, a o RMV č. 17 z 31. 5. 1978, který dnem 1. 6. 1978 Správu vojsk MV z HS PS OSH vyčleňuje.

¹³) 13., později 14. oddělení ÚV KSČ.

¹⁴) Od roku 1986, kdy se stal členem rady.

a zlepšovatelského hnutí. Po jeho přesunu na místo náčelníka HS PS OSH v lednu 1982 přechází agenda tohoto druhu na pplk. Ing. Zdeňka Pospíšila, který n.b. v roce 1981 ještě řídil oddělení rozvoje vědy a techniky a od roku 1982 byl náčelníkem sekretariátu. V jeho osobě tak funkce náčelníka sekretariátu zakotvila mezi členy vojenské rady.

Při stručném rozboru obsahu fondu je vidět, že se vojenská rada zabývala na svých zasedáních asi třemi okruhy problémů. Do prvního lze zařadit personalistiku v širším slova smyslu, tj. umísťování a vzdělávání velitelského sboru, vyhodnocování morálně politického stavu, ideově politickou výchovu, návrhy na vyznamenání a jiná ocenění. K tomuto můžeme přiřadit též stížnosti a podněty. Druhým okruhem jsou otázky služební. Sem náležely návrhy a novelizace předpisů, především ale vyhodnocování jevů v ochraně státní hranice za určité období. Projednávaly se zprávy pohraničních brigád, situace na hraničních přechodech, tlak a taktika tzv. narušitelů státní hranice. Třetím výrazným okruhem bylo týlové zabezpečení jednotek PS OSH, kam patřilo materiálně technické zásobování, péče o zdraví, výstavba učebně výcvikové základny, otázky výzbroje a ženijního zabezpečení.

Vedle toho lze uvažovat také o jiných výrazných tématech stojících částečně mimo tyto tři okruhy, částečně se s nimi však protínajících. Jde o tzv. konsolidační proces v PS, převedení PS k federálnímu ministerstvu vnitra a vznik HS PS OSH. Těmto problémům je společné, že se v jednání rady vyskytovaly jen omezenou dobu (asi tři roky) a že každý z nich zasahoval alespoň do jednoho z dříve zmíněných okruhů. Konsolidační proces je velkou měrou příslušný do okruhu personální práce, k převedení PS vypracovávala rada své materiály na základě vyhodnocování výsledků ochrany hranice, projekt HS PS OSH pak vycházel jak z analýzy služebních otázek, tak z potřeby jednotného zabezpečení jednotek střežících státní hranice. Konsolidaci, převedení PS i vznik HS PS OSH lze označit jako tři sudičky, jež počátkem 70. let vtiskly tzv. ochraně státní hranice rysy, které ji provázely až do konce vlády komunistické strany.

Hledání perspektiv Pohraniční stráže a žádoucího způsobu střežení státní hranice vzhledem k bezpečnostní situaci v socialistickém Československu bylo významným úkolem, jímž se vojenská rada PS zaměstnávala v jisté míře až do sklonku 80. let. Tento úkol radě vyvstal již po jejím ustavení v letech 1970 a 1971, když impuls vyšel ze společenské situace na konci 60. let a žádal si takřka okamžitých řešení.

Po invazi vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 a poté, co bylo v dubnu 1969 v čele komunistické strany usazeno nové vedení, bylo i na Pohraniční stráži, aby udělala vše pro radikální snížení vlny nepovolených, a tudíž ilegálních přechodů státních hranic. PS tehdy resortně podléhala, od 1.1.1966, ministerstvu národní obrany (MNO), a střežila západoněmeckou a rakouskou hranici, 15) tj. úsek od Aše po Bratislavu, na němž rostl počet pokusů o tzv. ilegální přechod státních hranic. Z tabulky (tab. 1), sledující šest let 1966-71, jsou patrné dvě věci: jednak strmý

¹⁵⁾ Změna podřízenosti se uskutečnila po usnesení předsednictva ÚV KSČ z 26. 10. 1965 k bodu: Vytvoření jednotných ozbrojených sil a nezbytné úpravy v systému ochrany státní hranice a objektů zvláštní důležitosti (A MV Kanice, 2357, krabice č. 323, rok 1965, příloha k čj. SV-00100/03-65 - opis usnesení). Změnu stvrdilo zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění č. 138/1965 Sb., o změně podřízenosti Pohraniční stráže.

nárůst absolutního počtu zadržených na hranicích, a především nárůst absolutního počtu úspěšných přechodů státních hranic. Ten byl také ve změněném politickém prostředí hlavním hybatelem snah volajících po tzv. zpevnění pohraničního režimu, neboť, jak je vidět, v relativních číslech se roční výsledky (poměr zadržených k celkovému počtu pokusů o nepovolený přechod, tzv. výslednost) z let 1968 a 1969 dramaticky nelišily od těch z let 1966 a 1967.

Tab. 1 Tlak tzv. narušitelů zadržených jednotkami PS v období 1966-1971 (do 30.10.1971)¹⁷)

Rok	Zadrženo	Nezadrženo	Výslednost [%]
1966	487	51	90,4
1967	637	66	90,7
1968	1944	286	87,2
1969	1723	192	90,0
1970	1132	126	89,9
1971 (do 30.10.)	1021	100	91,2

Údaje nastíněné tabulkou lze nazírat též z perspektivy změn, které Pohraniční stráž prodělala v druhé polovině 60. let a které rozkolísaly její dosavadní způsob střežení státních hranic. Od 1.1.1966 již nebyly drátěné zátarasy napojeny na elektrický proud o vysokém napětí a ještě předtím na jaře 1964 byla snížena hloubka pohraničního území. 18) Navíc byly sníženy stavy pohraničních brigád, při současných změnách v je-

¹⁶) V tzv. zimním období od října 1968 do března 1969 byla ovšem úspěšnost pohraničníků při zadržení tzv. narušitelů pouze 79,3% (A MV Kanice, 2358, inv. j. 130, Fakta o stavu ochrany státních hranic za zimní období 1971/72, bez čj., z 2. 5. 1972, s. 3), což skutečně představovalo v kontextu dat ze 60. let, zejména z první poloviny 60. let, nepředstavitelně nízkou hodnotu.

¹⁷) A MV Kanice, 2358, inv. j. 116, čj. 001010/71-20/23 z 12. 11. 1971, Doklad velitele PS o plnění úkolů, stavu vojska, materiálního a technického zabezpečení, s. 12.

¹⁸⁾ Rozkaz MV ČSSR č. 20 z 27. 3. 1964 v příloze č. 1 Statut hraničního pásma zrušil dosavadní zakázané a na ně navazující hraniční pásmo. Nově zavedené hraniční pásmo pak víceméně převzalo roli zakázaného pásma ať už tím, že v něm nesměl nikdo bydlet, tak rozsahem stanoveným 1 - 3 km. Tímto se měla podstatně zúžit dosavadní pohraniční zóna, čímž mělo dojít k lepšímu využívání půdy a jiných ploch v pohraničí. Zde je ovšem třeba podotknout, že ne všude k takovému zúžení došlo. Skutečná šíře někde dosahovala i dvojnásobku (A MV Kanice, HS PS OSH, balík č. B40, rok 1983, čj. OSH-219/HZ-83 z 1. 6. 1983).

jich struktuře. V nezbytném rozsahu si tyto změny přiblížíme na příkladu chebské brigády, která, pomineme-li zrušení karlovarské a děčínské pohraniční brigády, prodělala největší organizační zásahy. Chebská brigáda byla v roce 1965 sestavou o 31 pohraničních rotách ve čtyřech praporech a se zabezpečovacími jednotkami měla plánovaný počet 3376 pohraničníků. ¹⁹) Ale již v únoru 1966 je v její sestavě zrušeno 5 rot²⁰) a v březnu je dalších 7 rot na 44,76 km dlouhém úseku předáno nově (staronově) se konstituující pohraniční brigádě v Plané.²¹) K 1.4.1966 je předán úsek bývalých šesti rot na 65,79 km hranice s NDR pohraničním oddělením VB.²²) Náhle má brigáda jen 13 rot a současně vzniká dvoustupňové řízení brigáda-rota likvidací velitelství praporů jako středního článku velení.²³) U znojemské brigády, kterou zde uvedeme pro srovnání, není tendence k zeštíhlení pohraničních útvarů tak zastřená jinými reorganizačními záměry jako v chebském případě. Sestava 30 rot v pěti pohraničních praporech má tabulkové počty 3304 (k 1.1.1964) a v roce 1966 klesá na 27 rot s tabulkovým počtem 2994 pohraničníků v brigádě.²⁴) Čelkově došlo na hranici s NSR a Rakouskem ke zrušení 25 rot a 20 pohraničních praporů a ke snížení počtů PS o 4500, z toho jen na prvosledových rotách o 3500.²⁵)

V roce 1967 se zvýrazňuje u pohraničních brigád zaměření na výcvik s bojovou technikou. Nositeli toho jsou výcvikové oddíly, od 1.9.1967 přeměněné na výcvikové prapory, které měly provádět soustředěný výcvik příslušníků pohraničních rot. K těmto praporům mají být podle plánu povolávána několikrát ročně k soustředěném výcviku organická družstva a specialisté. Jak vyplývá ze struktury výcvikových praporů, mohly sloužit i jako záloha velitele brigády využitelná pro akce, jdoucí nad rámec obvyklé ochrany státní hranice. Struktura jednotek výcvikového praporu signalizuje přizpůsobení PS vývoji bojové techniky (protitankové řízené střely) a při-

¹⁹) A MV Kanice, 2342, krabice č. 127, inv. j. 335, Výkaz počtů 5. brigády k 1. 1. 1966.

A MV Kanice, VPS, krabice č. 327, rok 1966, čj. PS-00296/01-1966 z 28. 3. 1966, Protokol o předání jednotek 5. bps veliteli 12. bps.

²⁰) A MV Kanice, např. VPS, krabice č. 335, rok 1966, rozkaz velitele Pohraniční stráže č. 004 z 20. 1. 1966: Změny v ochraně státních hranic, v dislokaci jednotek a stanovení nových úseků ochrany státních hranic, s. 1. A MV Kanice, 2342, krabice č. 124, inv. j. 327, čj. PS-0095/01-1966 z 28. 1. 1966, nařízení velitele 5. brigády PS k vyhodnocení roku 1965, úkolům na rok 1966 a k zajištění úkolů reorganizace 5. brigády, s. 3n.

²¹) A MV Kanice, VPS, krabice č. 335, rok 1966, Rozkaz velitele Pohraniční stráže č. 005 z 20. 1. 1966, s. 1.

AMV Kanice, VPS, krábice č. 326, rok 1966, čj. PS-00243/11-1966 z 31. 3. 1966, Protokol o předání úseku hranice ČSSR-NDR velitelem 5. bps náčelníku S-VB Plzeň. A MV Kanice, VPS, krabice č. 324, rok 1966, čj. PS-00591/1966 z 8. 4. 1966, Hlášení o průběhu reorganizace Pohraniční stráže.

²³) A MV Kanice, VPS, krabice č. 327, rok 1966, čj. PS-001115/66 z 30. 5. 1966, Podklady pro zpracování zprávy pro ÚV KSČ o plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ z 26. 10. 1965, s. 1.

²⁴) A MV Kanice, 2341, krabice 26, Výkaz počtů 4. brigády k 1. 1. 1964. A MV Kanice, 2341, krabice 28, Výkaz počtů 4. brigády k 1. 1. 1967.

²⁵) A MV Kanice, např. VPS, krabice č. 327, rok 1966, čj. PS-001115/66 z 30. 5. 1966, Podklady pro zpracování zprávy pro ÚV KSČ o plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ z 26. 10. 1965, s. 1n. Také 2358, inv. j. 47, materiál k čj. 003772/70-2 z 29. 9. 1970, Hodnocení výsledků plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ z 26. 10. 1965, s. 6.

²⁶) A MV Kanice, 2341, krabice č. 34, čj. 01988-28-1967, Organizační a metodické pokyny velitele PS k organizačním změnám v PS, s. 5-7.

způsobování PS potřebám ČSLA v případě válečného konfliktu (motostřelecká rota, tanková rota, protitanková baterie). Tyto roty a baterie byly v sestavě výcvikových praporů jednotkami rámcovými; pro výcvik pohraničníků z pohraničních rot.

Zavedení výcvikových praporů znamenalo po zeštíhlovací fázi v 1. polovině roku 1966 určité posílení brigád (např. chebské z 1595 (k 1.1.1967) na 1752 (k 1.1.1968))²⁷), ale ve svém důsledku to přineslo další snížení tabulkových počtů prvosledových jednotek, např. u chebské z 1074 (k 1.1.1967) na 1032 (k 1.1.1968) a nárůst ostatních jednotek.²⁸) Za této situace nemohly jednotky nikdy využít všech svých kmenových příslušníků, neboť vždy byla dvě družstva, tj. třetina stavu rot, odvelena do výcvikových praporů. Vedle toho byli pro službu na státní hranici blokováni další vojáci, specialisté pro obsluhu bojové techniky a prodloužil se samozřejmě základní výcvik nováčků. Zásadní změny nepřinesla ani reforma ze září 1969,²⁹) ani operativní opatření, jakým bylo například posilování pohraničních rot záložníky v rámci jejich vojenských cvičení.

Nastínění organizačních peripetií nám společně s úvodní tabulkou načrtává situaci, kterou špičky Pohraniční stráže roku 1970 na schůzích vojenské rady velitelství PS řeší. Vidíme, že zde byla řada faktorů, které při svém souběhu způsobovaly nižší úspěšnost pohraničníků při zásazích proti uprchlíkům: užší hraniční pásmo, konec používání vysokého napětí v drátěných zátarasech, převod k ministerstvu národní obrany, vyčlenění oddělení pohraničních kontrol ze sestavy brigád, početní úbytek stavů útvarů PS společně s vázáním určitého počtu pohraničníků na nově dodanou bojovou techniku, změna politických nálad po invazi v srpnu 1968.

Ač z pohledu roku 1970 představuje první polovina 60. let co do úspěšnosti zásahů takřka ideální stav,³⁰) je nicméně při hledání východiska, jakými prostředky tzv. zpevnit střežení státní hranice, vojenská rada velitelství PS natolik realistická, že nevolá po znovuzavedení širšího pohraničního pásma nebo po znovupřipojení střední stěny třístěnného drátěného zátarasu na proud o vysokém napětí.³¹) Rovněž tak nediskutuje variantu s použitím minových polí na státní hranici.³²) Zvažují se proto

²⁷) Tabulkové (plánované) počty. (A MV Kanice, 2342, inv. j. 335, výkazy počtů 5. brigády k 1. 1. 1967 a 1. 1. 1968.)

²⁸) Pro ilustraci: jednotky bojového zabezpečení (velitelská, spojovací, ženijní rota, chovná stanice, četa chemické ochrany, výcvikové oddíly Aš, Dolní Žandov) mají k 1. 1. 1967 tab. počet 208, o rok později mají 228, a to bez obou výcvikových praporů; ty mají 256 (A MV Kanice, 2342, inv. j. 335, výkazy počtů 5. brigády k 1. 1. 1967 a 1. 1. 1968).

²⁹⁾ Výsledkem této organizační změny bylo, že nyní byly počty pro výcvik plánovány přímo ve výcvikových praporech a nikoli na prvosledových rotách jako dosud (A MV Kanice, 2358, inv. j. 12, s. 10). Spíše než problémy ochrany státní hranice se tak řešil základní výcvik pohraničníků - vojáků základní služby, který byl nyní prodloužen na šestiměsíční.

³⁰⁾ Vysoká úspěšnost zásahů proti tzv. narušitelům v první polovině 60. let a zejména meziroční konstantní či klesající ráz pokusů o nedovolený přechod státních hranic v tomto období působily v každém případě podpůrně při přijímání rozhodnutí vedení komunistické strany o Pohraniční stráži v roce 1965 (viz výše).

³¹⁾ V letech 1960-1965, tj. před snížením počtů PS a před vypnutím elektřiny v drátěných zátarasech, činila úspěšnost zásahů pohraničníků proti tzv. narušitelům 91,9-97,6% (A MV Kanice, 2358, inv. j. 12, Perspektivy vojskové ochrany státní hranice a její postupné technizace, s. 7).

³²⁾ Tímto směrem se vydalo od počátku 60. let na německo-německé hranici pohraniční vojsko NDR. V Československu zůstalo užití min na státní hranici záležitostí 50. let.

možnosti signálních stěn (v té době typ U-60), u nichž vyvstávají dva okruhy problémů: při nedostatku sil se omezuje údržba signální stěny, což má za následek častou poruchovost, a tudíž nespolehlivost těchto zařízení. Druhým problémem je samo vedení signálních stěn po trasách dosavadních drátěných, dříve elektrifikovaných, zátarasů. Tyto zátarasy byly postaveny relativně blízko státní hranici, což má jednu velkou "nevýhodu": zatímco dřívější elektrifikovaný drátěný zátaras uprchlíka tzv. zadržel (tj. zabil), signalizace pouze podává zprávu na pohraniční rotu o překonávání stěny a protože je stěna blízko státní hranice, nejsou pohraničníci s to uprchlíka ("narušitele") dostihnout. Započít s výstavbou nových signálních stěn ve větší vzdálenosti se v té době jeví jako ekonomicky náročné a vývoj dokonalejších technických prostředků byl nejistou, přinejmenším dlouhodobou záležitostí. Š. Řešení těchto problémů tedy velení PS formuluje v březnu 1970 ve dvou rovinách: jednak posílit útvary o 4500 pohraničníků, jednak modernizovat stávající rotní signální stěnu U-60. Š.

Na podzim téhož roku je vojenské radě jasné, že její požadavek na zvýšení stavu ministerstvo neakceptuje, zbývá tedy nákladné přeložení signální stěny do týlu úseků rot a plánování některých technických prostředků. Novem však je, že z vojenské rady PS otevřeně zaznívá, že generální štáb připisuje Pohraniční stráži úlohu, která jí nepatří, tj. bojové úkoly, a že proto nemůže věnovat tolik sil ochraně státní hranice. Nožaduje se tudíž upřesnit úkoly PS za války tak, aby odpovídaly plnění hlavního úkolu - ochraně státních hranic v míru, a tím i přehodnotit vybavenost bojovými prostředky a technikou. Vše má být podřízeno, tj. příprava jednotek, výzbroj i ostatní činnost pozemní ochraně stanoveného pásma státní hranice proti ilegálním přechodům, přejezdům a narušování demarkace. Nově vypracovávané plány bojové činnosti již mají počítat s tím, že u jednotek PS budou rušeny obrněné transportéry, bezzákluzové kanóny a tarasnice. V těchto slovech adresovaných resortnímu vedení vidíme nejen posun "dobrých zdání" vojenské rady, ale i možnou reakci na mimoresortní zájem o ochranu státní hranice ze strany komunistického vedení a federálního ministerstva vnitra (FMV).

Resort vnitra měl zájem na opětném zařazení PS do své struktury, přičemž své snahy zdůvodňoval jednak argumenty, které jsou v podstatě shodné s problémy tak, jak je výše formuluje velitelství PS, resp. jeho vojenská rada, jednak argumentuje

³³⁾ A MV Kanice, 2358, inv. j. 12, Perspektivy vojskové ochrany státní hranice a její postupné technizace, s. 19.

³⁴) Tamtéž, s. 1.

Reakce náčelníka generálního štábu ČSLA Rusova byla spíše negativní, když argumentoval tím, že nebyly ještě vyčerpány všechny vnitřní zdroje PS v organizaci a přípravě vojsk. Rada tedy uzavírá své konstatování, že je třeba nadále využívat pro zlepšení ochrany státní hranice dvě cesty: rozvoj technických prostředků a zefektivnění všech sil (A MV Kanice, 2358, inv. j. 11, čj. 001148-7/70, Zápis ze zasedání rady 19. a 25. 3. 1970, s. 5-7).

³⁵⁾ A MV Kanice, 2358, inv. j. 46, Zavádění nových technických prostředků do ochrany státních hranic, důvodová zpráva, s. 1 a 3.

³⁶) A MV Kanice, 2358, inv. j. 55. Podobně už i dříve koncem září 1970 (A MV Kanice, 2358, inv. j. 47, materiál k čj. 003772/70-2 z 29. 9. 1970, Hodnocení výsledků plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ z 26. 10. 1965, s. 65n.).

³⁷) A MV Kanice, 2358, inv j. 79, čj. 001010-28/71 (8) ze 4. 3. 1971, Opatření k realizování úlohy a místa PS. Podklady pro vystoupení ministra národní obrany, s. 1. Tamtéž, čj. 00501-2/oper-1971, Opatření k realizování úlohy a místa PS, b. d., s. 3.

zhoršenou součinností VB, oddělení pasových kontrol a kontrarozvědných orgánů ministerstva vnitra s PS, zejména s její agenturně operativní prací oproti první polovině 60. let. Skrývalo se tu i čertovo kopýtko vnitrostátní bezpečnostní situace: ministerstvo potřebovalo po projevech občanského nesouhlasu s invazí vlastní vojskové zálohy "na řešení důležitých a mimořádných bezpečnostních a pořádkových úkolů."³⁸)

Geneze tohoto zájmu o PS má kořeny v květnovém zasedání předsednictva ÚV KSČ roku 1969, které pověřilo ministra vnitra, aby on³⁹) vypracoval ve spolupráci s ministrem národní obrany pro předsednictvo zhodnocení podřízení PS ministerstvu národní obrany. Tato zpráva byla záhy hotova a návrh byl projednán s náčelníkem generálního štábu ČSLA Rusovem. Zpráva předpokládala v návrhu převzetí PS vnitrem již k 1.10.1969.⁴⁰) Nicméně kolegium ministra národní obrany mělo k této zprávě řadu připomínek a proto MNO následně požádalo o odklad společných prací na této zprávě do konce roku 1969.⁴¹) Ke společným jednáním o zprávě pro předsednictvo začala obě ministerstva směřovat až od května 1970.

Materiál společné komise MNO a FMV nakonec může vojenská rada PS posoudit až v listopadu 1970. Tento dokument uvádí dvě varianty řešení: buď převést PS k 1.1.1971 k FMV nebo ponechat u MNO. Podle stanoviska vojenské rady zatím není převod řešením. Materiál kritizují špičky PS především za účelovou argumentaci při charakteristice příčin současného stavu ochrany státní hranice a také proto, že kroky do budoucna jsou u každé z variant formulovány příliš obecně, namísto toho, aby se hlavní pozornost věnovala věcným problémům Pohraniční stráže a hraničního režimu jako takového. Neříká se např. odkud vzít školené velitele pro nižší stupně velení, jaké investice a jiné hmotné náklady je třeba PS věnovat a jaké změny přijmout v její organizaci. Velení PS tak dává najevo, že vypracování materiálu pro rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ je nutné udělat na základě těsnější spolupráce

³⁸) A MV Kanice, A2/3, krabice č. 34, inv. j. 936, Materiál pro operativní poradu vedení MV ČSSR (čj. ZU-0024/F-1970, čj. SV-0027/40-70 ze 7. 5. 1970) k bodu: Příprava materiálu o zhodnocení účinnosti podřízení Pohraniční stráže ministerstvu národní obrany a její převod k MV ČSSR, příloha III - původní návrh materiálu pro předsednictvo ÚV KSČ z roku 1969, s. 6 a 7.

³⁹) Snaha politického vedení je z toho celkem zřetelná.

⁴⁰) A MV Kanice, A2/3, krabice č. 34, inv. j. 936, Materiál pro operativní poradu vedení MV ČSSR (čj. ZU-0024/F-1970, čj. SV-0027/40-70 ze 7. 5. 1970) k bodu: Příprava materiálu o zhodnocení účinnosti podřízení Pohraniční stráže ministerstvu národní obrany a její převod k MV ČSSR, příloha III - původní návrh materiálu pro předsednictvo ÚV KSČ z roku 1969, s. 4.

⁴¹) Tamtéž, s. 1.

⁴²) A MV Kanice, 2358, inv. j. 56, čj. 0017507/52-11/1970 (8), b. d. (pravděpodobný vznik v říjnu nebo v první polovině listopadu), Materiál pro předsednictvo ÚV KSČ k bodu: Zhodnocení účinnosti podřízení Pohraniční stráže ministerstvu národní obrany v souvislosti s dalším zkvalitněním ochrany státních hranic. Je možné, že právě tlak FMV vedl MNO k některým organizačním změnám v PS v září 1969 s cílem zmírnit důsledky odvelování pohraničníků z prvního sledu k výcvikovým praporům.

⁴³) A MV Kanice, 2358, inv. j. 56, čj. 001148/28-70-24, Stanovisko vojenské rady velitelství PS k připravovanému materiálu pro předsednictvo ÚV KSČ.

⁴⁴) Velitel PS Šádek v materiálu říká, že podřízenost PS je věc druhořadá, je nutno řešit věcné problémy a tato věc z toho vyplyne (tamtéž).

obou ministerstev s velitelstvím PS. Reakcí vojenské rady na tento materiál se zdá být její přiznání z počátku března 1971, že se zpracovává koncepce vojska PS, která by měla řešit věcné problémy, v nichž se PS nachází: rozpor mezi úkoly a možnostmi, zatíženost vojsk, hmotné zabezpečení, technické vybavení a další.⁴⁵)

Při projednávání vlastního materiálu řešení věcných problémů Pohraniční stráže si chce vojenská rada PS odmítnutím bojové techniky uvolnit ruce k realizaci dalších kroků, mj. v oblasti doplňování, organizačního uspořádání a oblasti právních předpisů. Po bodovém materiálu z prvního čtvrtletí a po vypracování vlastního materiálu řešení věcných problémů v květnu se v létě 1971 záměr velení PS dále konkretizuje. 46) Argumentačně má podložený požadavek na zvýšení stavů PS přibližně o 3000 pohraničníků, včetně vojáků z povolání. 47) Tabulkové zvýšení má být využito především na posílení rot prvního sledu, na obnovení velitelství praporů, na posílení agenturně operativních oddělení brigád a na posílení ženijních, dopravních, spojovacích a ostatních jednotek brigád pro zajištění výstavby, obsluhy a údržby nové techniky. 48) Odmítnutí bojové techniky má nejen zvýšit hustotu vojskové ochrany v prvním sledu.⁴⁹) ale i zvýšit poměrnou váhu prvního sledu vůči zabezpečovacím a výcvikovým jednotkám. Odvelení bojové techniky má zkrátit i výcvik nováčků, což umožní dříve je využít pro službu na rotách. Opětným zařazením velitelství praporů do struktury pohraničních brigád chce zlepšit řízení činnosti pohraničních rot zejména u brigád s velkým počtem rot na rakouské hranici. Stranou nezůstává ani doplňování útvarů ze školských zařízení. Zde je nastolen požadavek obnovit 12. školní brigádu PS Planá, která by zajišťovala v poddůstojnických školách výcvik těch specialistů - vojáků základní služby, které není možno vycvičit u brigád. ⁵⁰) Za neuspokojivé je pokládáno doplňování pohraničních útvarů vojáky z povolání, neboť po zrušení vlastního učiliště v roce 1966 nemohou školská zařízení armády potřeby PŠ pokrýt. 51) Vzrůstající cizinecký a turistický ruch vůbec vede vojenskou radu PS k tomu, aby dále požadovala úplné vyvázání PS z pohotovostního systému protivzdušné obrany státu⁵²) a zaměřila se na posílení agenturně operativních oddělení brigád. Pro zvýšení spolupráce se

⁴⁶) A MV Kanice, 2358, inv. j. 88, čj. 00501-28/71-28 z 5. 5. 1971, Řešení věcných problémů PS, materiál pro zasedání dne 18. 6. 1971.

⁴⁵) A MV Kanice, 2358, inv. j. 79, čj. 001010-28/71 ze 4. 3. 1971. Opatření k realizování úlohy a místa PS. Podklady pro vystoupení ministra národní obrany, s. 2.

⁴⁷) A MV Kanice, 2358, inv. j. 98, Řešení věcných problémů Pohraniční stráže, čj. 00501-33//1971 z 1. 9. 1971, s. 10.

⁴⁸) Tamtéž, s. 14.

⁴⁹) Lze ukázat, že tyto záměry byly předbíhány aktuálními problémy na státní hranici, kdy vzrůstající počet pokusů o nedovolený přechod státních hranic vedl vojenskou radu 5. 7. 1971 k rozhodnutí zkrátit výcvik pohraničníků ve výcvikových praporech směru motostřeleckého, bezzákluzových kanónů a psovodů a posílit jimi pohraniční roty (A MV Kanice, 2358, inv j. 97, Návrh prozatímních programů bojového výcviku pro výcvikové prapory, díl I., s. 1).

⁵⁰) Počátkem roku 1966 byla brigáda Planá, která od roku 1964 fungovala jako brigáda poddůstojnických škol, opět přeměněna na pohraniční brigádu převzetím části úseku státní hranice od chebské a domažlické brigády (viz výše).

⁵¹⁾ A MV Kanice, 2358, inv. j. 98, Řešení věcných problémů Pohraniční stráže, čj. 00501-33/1971 z 1. 9. 1971, s. 17.

⁵²) Tamtéž, s. 11.

složkami federálního ministerstva vnitra mluví vedle nutnosti spolupracovat v otázkách legislativy a hraničního režimu⁵³) také narůstající podíl občanů PLR a NDR v přechodech státní hranice - požaduje se sledovat a vyhodnocovat taktiku těchto narušitelů už s ohledem na to, že předtím překračují hranici střeženou pohraničními odděleními VB. Materiál dále požaduje vybavit roty automobilní technikou, event. ručními protitankovými zbraněmi⁵⁴) a zmiňuje nutnost vyčlenění investičních prostředků pro výstavbu ubytovacích kapacit a pro výcviková zařízení a obměnu technických zařízení.⁵⁵)

Význam formulace problémů Pohraniční stráže a jejich řešení v právě zmíněném dokumentu není ovšem jen v rovině plánování konkrétních úkolů do budoucna. Pokud tedy odhlédneme od zjišťování, kdy a jak byly proponované záměry uváděny v život, 56) má formulace také svou obecnější úroveň, v níž můžeme vyčíst názorový posun vojenské rady, bereme-li za srovnávací základ dokument, v němž se vojenská rada vyjadřuje k materiálu společné komise MNO a FMV.⁵⁷) V listopadovém (1970) posouzení materiálu společné komise MNO a FMV vojenská rada neakceptuje možnost převést PS do podřízenosti MV a zastává názor, že je nutno důsledně trvat na realizaci rozhodnutí stranického a státního vedení z konce roku 1965. To znamená, že korektury systému ochrany státní hranice se budou uskutečňovat v rámci resortu národní obrany, i když některé formulace ve stanovisku rady lze chápat jako nespokojenost s postojem MNO k potřebám Pohraniční stráže. Podle materiálu z léta 1971 již nastal čas tato šest let stará rozhodnutí přehodnotit, neboť "vývoj v následujících letech nepotvrdil politická východiska těchto rozhodnutí". 58) Konstatuje se, že již nelze dále jít "cestou vnitřní racionalizace a odkrýváním vnitřních rezerv" při současných silách pohraničního vojska.⁵⁹) Také kritika postupu MNO vůči PS zaznívá poté, co nezabezpečilo početní posílení PS, celkem jasně. Ve světle nutnosti upřednostnit bezpečnostní hledisko před obrannou stránkou ochrany státní hranice si rada navíc stěžuje, že postupem doby bylo vojsko PS v resortu národní obrany "redukováno na běžný druh vojska, dokonce s tendencí rozmělnění jeho struktury a řízení."60)

Zatímco v listopadu 1970 se vojenská rada velitelství PS brání politickému rozhodnutí, tj. převodu, s poukazem, že jen změna podřízení nic neřeší, o tři čtvrtě roku později, po dalším vývoji svých představ věcných, již naznačuje, že v některých směrech bude "řešení a soud o věci zřejmě výlučnou záležitostí řídících orgánů stranického a státního vedení." V tomto momentě mohla být "prospěšná" i další stránka vojenské rady v soukolí totalitního řízení. Jelikož bylo nutno o věci rozhodovat i jinde než na MNO, má po ruce přímý výstup do předsednictva ÚV KSČ prostřednictvím

⁵³) Tamtéž.

⁵⁴) Tamtéž, s. 24.

⁵⁵) Tamtéž, s. 22 a 23.

⁵⁶) Např. velitelství pohraničních praporů jsou vpravena do struktury brigád v polovině roku 1973.

^{57) 2358,} inv. j. 56, Stanovisko vojenské rady VPS k připravovanému materiálu pro předsednictvo ÚV KSČ, čj. 001148/28-70-24 (listopad 1970).

⁵⁸) 2358, inv. j. 98, Řešení věcných problémů Pohraniční stráže, čj. 00501-33/1971 z 1. 9. 1971, s. 3.

⁵⁹) Tamtéž, s. 2.

⁶⁰) Tamtéž, s. 6.

⁶¹) Tamtéž, s. 4.

člena vojenské rady, tajemníka ÚV Vasila Biľaka.⁶²) Vedle toho nebylo nepodstatné ani to, že v době hledání perspektivy pro PS stanoviska rady manifestují vůči MNO, ÚV KSČ a FMV názorovou jednotu velení PS, ať už jsou členové původem z armády nebo "staré" velitelské kádry PS, což mohlo dodávat stanoviskům větší váhu, než kdyby je zaštiťoval jen velitel PS.

Toto je nejvýraznější stanovisko vojenské rady k otázce převodu PS předtím, než o něm bylo oficiálně rozhodnuto. 27. září pak s převedením Pohraniční stráže k FMV dnem 1.1.1972, což byl až třetí termín po 1.1.1971 a 1.10.1969, souhlasila rada obrany státu⁶³) a schválilo ji 15.12.1971 předsednictvo ÚV KSČ a následně Federální shromáždění ČSSR.⁶⁴)

Byl to tedy především tlak nového politického vedení po dubnu 1969 na minimalizaci počtu nedovolených opuštění republiky, který podnítil diskusi o změně dosavadního stavu střežení státních hranic, do níž přispěla i vojenská rada PS shromažďováním a analýzou zpráv od brigád a hledáním východisek. Její závěry primárně neřešily pod křídly jakého resortu má Pohraniční stráž v budoucnu působit, ale odpovídaly na to, jakým způsobem nastolit úspěšnost v ochraně státních hranic blízkou té, jaká byla v první polovině 60. let. S ohledem na úlohu PS ve svých plánech stavělo se MNO k nástinům těchto změn zdrženlivě.

V tom, že se nakonec prosadil zájem resortu vnitra, vyjádřený tezí o neoddělitelnosti vnitřní bezpečnosti státu a ochrany státní hranice, jistou měrou závěry vojenské rady PS působily - konec konců analogicky podpůrně působily závěry velení PS z výsledků ochrany státních hranic i ve prospěch usnesení z roku 1965. Stejně pak mohlo event. působit zjištění armády, že s rostoucími požadavky vedení státostrany především na bezpečnostní ochranu státní hranice a na z toho vyplývající budování prvosledových útvarů PS po stránce materiálního a technického zabezpečení i lidských zdrojů ztrácejí pro ni útvary PS svoji bojovou hodnotu, reprezentovanou především výcvikovými prapory. Když tedy musela být doba výcviku pohraničníků v těchto praporech zkrácena s cílem početně pomoci pohraničním rotám eliminovat úspěšnost uprchlíků a když navíc se požadovalo, aby se PS zbavila bojové techniky jako tíživého břemene, lze usuzovat, že zájem armádního velení o tento druh vojska rychle vyprchával.

Datum převedení, od něhož uplynulo třicet let a na něž jsme pohlíželi optikou materiálů vojenské rady, bylo ve své době pouze správním rozhodnutím. Bylo na počátku řady změn v PS, které byly realizovány během následujících pěti let, a jeho efekt tudíž nemohl být okamžitý. Na druhé straně však jedním z okamžitých efektů této organizační změny byla těsnější spolupráce útvarů PS při služební činnosti s VB a StB na "prevenci" nedovolených přechodů státní hranice.

Příloha: přehled personálního obsazení vojenské rady.

⁶²) Nebylo zjištěno, že by se kdy Biľak zasedání vojenské rady účastnil. Podkladové materiály a zápisy ze schůzí mu ovšem zasílány byly.

^{63) 12.} schůze rady obrany státu z 27. 9. 1971. Cit. dle A MV Kanice, 2358, inv. j. 116.

⁶⁴⁾ Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění ČSSR č. 145/1971Sb. z 22. 12. 1971 o změně podřízenosti Pohraniční stráže (účinnost od 1. 1. 1972), které bylo schváleno usnesením Federálního shromáždění z č. 38Sb. 29. 6. 1972.

Příloha č. 1 Personální složení Vojenské rady HS PS OSH

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
náčelník HS PS OSH ¹⁾	genpor. Ing. F	rantišek Šáde	k ²⁾							
náčelník	Stanislav Kocourek		pplk. Ing. František Hrkal	pplk. Miroslav	Kotěra (od če	rvence 1973)				
náčelník politické správy PS	genmjr. Ing. J	ozef Gumulka	pplk. František Kuľko	plk. Josef Koo	cour (již od čer	vna 1972)		plk. gšt. Doc. CSc. (od listo	PhDr., Ing. Fra ppadu 1977)	ntišek Weis,
Haccinika	Švihovec	plk. Augustin od května 197			ton Nemec (od			981)		
náčelník týlu				plk. Ing. Miros	slav Janda (od	července 197	3)			
zástupce pro věci technické	plk. Ing. Miros	slav Janda (do	června 1973)							
náčelník kádrového odboru				plk. Miloslav Hloušek (od července)	pplk. Josef Ma	alenovský (od	října 1974)	-		
náčelník zpravodajské správy ⁴⁾	plk. František června 1970)	Častulík (od	pplk. Jaroslav Král	pplk. JUDr. Fi	rantišek Rezek	(od července	1973)			
náčelník SV							plk. Milan Mě května 1978)	chura (od září	1976 do	
OVKR náčelník inspekce										
náčelník sekretariátu				mjr. PhDr. Sta (od 1.7.1973	anislav Kábele do 31.8.1974)	pplk. Jaroslav	Navrátil ⁶⁾ (od	srpna 1975)	·	
ÚV KSČ, oddělení státní admin.	Vasil Biřak ⁷⁾		plk. Miloslav Šanta, plk. Josef Kocour	plk. Miloslav S	Šanta			pik. Miloslav Šanta, ppik. Jaroslav Žák	plk. RSDr. Mil Ondrůšek	oslav
náměstek MV ČSSR/			plk. Ing. Jiří Vrzal	pplk. Ing. Zde	něk Zich			pplk. Josef Pr	ražan	?
sekretariát ⁸⁾ MV ČSSR/ konzultant ⁹⁾					pplk. J. Rybin			pplk. Miloslav	Konrád	
tajemník rady	mjr. Ing. Milar	n Nejezchleba		kpt. Miroslav	Staněk (od čer	vence 1973 d	o února 1977)	10)		

- Do června 1972 nesla funkce název "velitel PS". S funkcí náčelníka se pojila funkce předsedy rady.
- 2) Není-li uvedeno jinak, je osoba členem rady od počátku roku.
- Do června 1972 nesla funkce název "zástupce velitele PS".
- Do června 1972 agenturně operativní oddělení. Král se zúčastňoval zasedání sporadicky, proto nebylo zjištěno přesněji období jeho účasti na zasedáních.
- 5) Erben byl náčelníkem inspekce od zač. roku 1979, doklady o členství ve vojenské radě jsou až z roku 1981.
- Náčelníci sekretariátu nebyli, až na Pospíšila členy rady. J. Navrátil byl od 1.11.1979 jmenován sekretářem vojenské rady.
 Již od února 1977 se zúčastňoval zasedání rady. Roční mezera mezi Kábelem a Navrátilem není zatím vyjasněna.
- 7) Bifak se zasedání nikdy neúčastnil, přítomnost zástupce ÚV je doložena od roku 1972. Ondrůšek, Šanta i Žák byli instruktory pro bezpečnostní politiku v oddělení státní administrativy ÚV KSČ. Časové období jejich účastí na schúzich rady netze vymeztí přesnějí než rokem; je to dáno kvalitou a počtem dochovaných zápísů ze zasedání rady

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	198
		plk./genmjr. P	hDr. Anton Ne	mec (od ledna	1982)				
k. Ing. Jan Muzi	ikář (od 1.1	l 10.1980)							
•									
						plk. RSDr. St	anislav Šefran	ý (od listopadu	1986)
		neobsazeno			pik. Ing. Milos	lav Bubla (od	března 1985)		neobsazen
						<u> </u>			<u> </u>
		r			pplk. Ing. Zde	něk Obruča (c	d dubna 1985)	
olk./plk. Františe	k Švambe	rg (od listopad	u 1980)						plk. RSDr.
•									
•									Osvald Petrčka
	av Vaniš (c	od května 1979	,						
lk. JUDr. Ladisla	av Vaniš (c	od května 1979)		<u>.</u>	·			
	av Vaniš (c	od května 1979)					,	
	av Vaniš (c	od května 1979)						
	av Vaniš (c	od května 1979)			pplk. JUDr. B	lahoslav Zahra	adníček	
lk, JUDr, Ladisla	av Vaniš (c			kptppik. JUI	Dr. Bohumil So			adníček	
lk, JUDr, Ladisla		nen ⁵⁾		kptppik. JUI				adníček	
lk, JUDr, Ladisla				kptpplk. JUI				adníček	
lk, JUDr, Ladisla		nen ⁵⁾		kptppik. JUI				adniček	
lk, JUDr, Ladisla		nen ⁵⁾		kptppik. JUI					Petrčka
lk, JUDr, Ladisla		nen ⁵⁾		kptppik. JUI					Petrčka
lk, JUDr, Ladisla		nen ⁵⁾	něk Pospíšil	kptppik. JUt				?	Petrčka
ik. JUDr. Ladisla		ppik. Ing. Zde	něk Pospíšil	kpt-ppik. JUt		va (od března	1984)	?	Petrčka
plk.		pplk. Ing. Zde	něk Pospíšil Walek		r. Bohumil So	va (od března	1984) pplk. Novák?	?	Petrčka
ik. JUDr. Ladisla		ppik. Ing. Zde	něk Pospíšil	kpt-pplk. JUf		va (od března	1984)	?	Petrčka

- 8) Náměstek MV, do jehož kompetence Pohraniční stráž patřila, vysílal na zasedání zpravidla členy svého sekretariátu.
- 9) Koncem 80. let nelze identifikovat zcela jistě, zda jde o člena sekretariátu náměstka MV nebo o konzultanta ministra.
- 10) Není zřejmé, dokdy Staněk působil jako tajemník rady.
- ? Údaj není znám.

Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945-1950

se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku

Iva Kvapilová

(1945 - 1948)

Představy o uspořádání bezpečnostního aparátu v osvobozeném Československu vznikaly již během válečných let. Poměrně jasně pak byly formulovány především v návrzích představitelů moskevského vedení KSČ. Již v roce 1943 při rozhovorech Klementa Gottwalda s dr. Benešem v Moskvě požadovala komunistická strana resort ministra vnitra. Při jednáních o složení nové vlády (březen 1945 v Moskvě) se KSČ podařilo tento požadavek plně prosadit a prvním poválečným ministrem vnitra se pak stal komunista Václav Nosek. Diskuse o uspořádání státní správy, a tím také bezpečnostního aparátu, mezi moskevským vedením KSČ a československou exilovou vládou nakonec vyústila v podepsání dekretu prezidenta republiky o národních výborech jako orgánech státní správy v osvobozené ČSR. Národní výbory, především zemské a okresní, byly vybaveny velkými pravomocemi při budování nových bezpečnostních orgánů, zejména při zajišťování výkonu bezpečnostní služby. Bezpečnostní složky národních výborů vznikající na celém území státu, leckde za přímé pomoci jednotek Rudé armády, byly v červnu a červenci 1945 zrušeny. V tomto období již byly v Československu vytvořeny základy nových bezpečnostních orgánů.

První závaznou základní politicko právní normou v osvobozené ČSR se stal Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích.⁴) Ještě za svého pobytu v Košicích se vláda Národní fronty⁵) zabývala také otázkami československé bezpečnostní služby. 17. dubna 1945 byl pak na 4. schůzi vlády bez obtíží přijat návrh ministra vnitra Václava Noska "Hlavní zásady výstavby nového bezpečnostního aparátu" (tento den byl poté slaven jako den zrodu SNB). Nová organizace Národní bezpečnostní služby (N. B. S. - název SNB byl stanoven až výnosem ministra vnitra z 2. 6. 1945) se měla skládat ze tří složek: ze sboru uniformované N. B. S. (tedy vesměs z bývalého četnictva a uniformované policie), ze sboru pohotovostního, rovněž uniformovaného a ze sboru neuniformované N. B. S. , včetně vnitřního a zahraničního zpravodajství.⁶) Kromě toho se počítalo se zřízením zvláštní

¹) In: Přehled dějin SNB zpracovaný kol. autorů v čele s ak. Zdeňkem Snítilem, pracovní materiál pro ideologickou konferenci k 35. výročí vzniku SNB (dále jen Přehled dějin SNB), Praha 1980, str. 42. K této problematice také: Táborský Eduard: Prezidenst Beneš mezi Západem a Východem, Praha 1993; Laštovička Bohuslav: V Londýně za války. Zápasy o novu ČSR 1939-1945, Praha 1978.

²) Dekret prezidenta republiky č. 18 ze 4. 12. 1944 publikovaný vyhláškou MV č. 43/1945 Sb.

³⁾ In: Přehled dějin SNB, str. 44.

⁴) K vládnímu programu viz např.: Bouček M., Klimeš M., Vartíková M.: Program revoluce. Ke vzniku Košického vládního programu, Praha 1975.

⁵⁾ Více viz např.: Kaplan Karel: První pováleční vláda - Komentované dokumenty, Praha 1992.

⁶) In: *Historie SNB v dokumentech*, Praha 1984, (dále jen *Historie SNB v dokumentech*) str. 28-29, také *Přehled dějin SNB*, str. 45.

služby k ochraně prezidenta republiky, členů vlády a ústředních úřadů. Schválený dokument obsahoval nejdůležitější zásady výstavby bezpečnostních orgánů - zrušení četnictva a policie, vytvoření jednotného bezpečnostního aparátu, jeho doplňování osobami, které se zúčastnili protifašistického odboje a také odlišení nového sboru od starých bezpečnostních složek novým názvem. Na základě vládního nařízení č. 4 Sb. z 5, 5, 1945 o volbě a pravomoci národních výborů, kdy správa veřejných věcí, tudíž i péče o vnitřní národní bezpečnost, byla svěřena okresním a zemským národním výborům, vydal ministr vnitra výnos o organizaci MV⁷) a vzápětí 30. června ministerstvo vnitra oznámilo výnosem č. 3700-26/6-45-V/4 zásady organizace SNB.8) Tímto výnosem byl tedy vyhlášen Sbor národní bezpečnosti jako výkonný orgán správních úřadů národní bezpečnosti. S ním měly po provedené očistě splynout i příslušníci dosavadních bezpečnostních sborů - četnictva, státní policie a tzv. obecní výkonné policie.⁹) Tímto výnosem zaniklo zároveň Generální velitelství uniformované policie, inspektoráty uniformované policie a zemská četnická velitelství. Též byla likvidována dosavadní velitelství četnických oddělení. Současně bylo na ministerstvu vnitra zřízeno hlavní velitelství Sboru národní bezpečnosti, v jehož čele stál důstojník SNB, který měl k dispozici užší štáb. K vyřizování agendy hlavního velitelství sloužil širší štáb, který spolu s užším štábem tvořil součást vnitřní organizace ministerstva vnitra. Služba Sboru národní bezpečnosti se pak soustřeďovala v obvodech zemských národních výborů u zemských velitelství SNB, v obvodech okresních národních výborů u okresních velitelství SNB, v obvodech zvláštních úřadů národní bezpečnosti (dosud státních policejních úřadů) u místních velitelství SNB zřízených v sídlech těchto úřadů (místní velitele ustanovoval po dohodě se zemským národním výborem zemský velitel). V některých obcích měla být podle potřeby zřízena velitelství stanic SNB. Pro výkon služby Sboru národní bezpečnosti se prozatím používaly předpisy, které byly v platnosti před 30. zářím 1938, pokud neodporovaly vydanému výnosu ministra vnitra a programovým zásadám vlády.

⁸) A MV Praha, fond 304, kart. 48, i. č. 1.

Výnos MV z 29. 6. 1945 č. P-1231/1-27/6/45, in: Historie MV a SNB v základních datech. Praha 1978, (dále jen Historie MV a SNB), str. 9.

Obecní výkonná policie však byla převzata do SNB až 27. 11. 1947 na základě výnosu MV č. IV-28/861/1947-Va (A MV Praha, f. 304, i. č. 16, kart. 53). Do této doby vykonávala službu podle dosud platných předpisů vydaných v době nesvobody. Okresní velitel dohlížel na výkon její služby jen po stránce odborné (in: výnos ZV SNB Praha, č. 23. 412/1945 z 8. 9. 1945 - A MV Kanice, f. A-14, i. č. 134).

Zároveň se vznikem a formováním jednotného Sboru národní bezpečnosti probíhaly v létě 1945 v řadách příslušníků převzatých ze starých složek očistné akce a následné renominace (ty měly být ukončeny k 1. 10. 1946). K tomuto účelu byly na základě výnosu ministra vnitra¹⁰) zřízeny očistné komise pro přezkoumávání činnosti veřejných zaměstnanců v době nesvobody. Pro zaměstnance okresních a zemských národních výborů vznikly očistné komise při okresních národních výborech a zemských národních výborech, zaměstnance ministerstva vnitra šetřila Vrchní očistná komise. Do řad příslušníků Sboru byli samozřejmě také zařazováni členové bývalých partyzánských jednotek, československého zahraničního vojska a osoby navrátivší se z koncentračních táborů. V souladu s dohodou stran Národní fronty o zařazování aktivních účastníků odboje do státního aparátu byl s "pomocí" územních orgánů KSČ proveden v r. 1945 rozsáhlý nábor mladých mužů do SNB. Před příslušnými orgány tak vyvstal úkol nové příslušníky co nejrychleji vycvičit a připravit na výkon služby. K tomuto účelu byla vytvořena celá řada výcvikových středisek a speciálních kurzů. Vzhledem k trvajícímu nedostatku nových příslušníků bylo přistoupeno k "výchově" a výcviku velitelů i příslušníků bývalých policejních sborů. 11)

Vrcholným orgánem všech bezpečnostních složek tedy bylo ministerstvo vnitra se svým Hlavním velitelstvím SNB. 12)

Organizace hlavního velitelství SNB

Užší štáb

Hlavní velitel

Zastupuje SNB navenek, rozhoduje o všech věcech, které jsou předkládány ústředním úřadům a podepisuje příslušné spisy (zejména spisy oddělení I. ,II. ,III. ,IV. ,VI. A VIII.)

Náčelník štábu

Je zástupcem hlavního velitele. Rozhoduje o věcech oddělení V. ,VII. ,IX. A X. , podepisuje příslušné spisy a informuje o nich denně velitele. Spisy vyhrazené hlavnímu veliteli podepisuje v jeho nepřítomnosti nebo je-li k tomu zmocněn.

¹⁰⁾ Výnos MV č. B-3235-27/6-45-II/1 z 18. 7. 1945 (in: A MV Praha, f. 304, kart. 131, i. č. 1). Již 22. 5. 1945 potvrdilo ministerstvo vnitra zřízení Komise pro vnitřní národní bezpečnost v Čechách (fungovala při ZNV v Praze), jejímž úkolem bylo zajišťování vnitřní bezpečnosti, budování SNB a provádění očisty starého bezpečnostního aparátu. Tato komise pak byla výnosem HV SNB č. II 2091/1945 z 31. 7. 1945 zrušena a nahrazena výše zmíněnými očistnými komisemi pro všechny veřejné zaměstnance (rozšíření o soudní úředníky, učitele, zaměstnance státní správy, státních ústavů, podniků, fondů a zařízení). Činnost očistných komisí pak byla ukončena dekretem prezidenta republiky č. 105/1945 Sb. 4. 10. 1945. Veškerý vyšetřovací materiál vzniklý též šetřením závodních rad, vyšetřovacích komisí, příp. místních a okresních národních výborů měl povahu přípravného řízení a měl být očistným komisím předán.

¹¹) In: Přehled dějin SNB, str. 51.

¹²) Výnos MV č. j. Ia 10138/45-V/6 (A MV Praha, f. 304, kart. 48, i. č. 1).

1. pobočník

Přiděluje došlou poštu, otvírá a přiděluje spisy důvěrné a tajné, zprostředkuje styk s hlavním velitelem,popř. náčelníkem štábu, řídí a rozděluje dozorčí službu, dohlíží na správný chod podatelny a písárny, jedná podle pokynů velitele.

2. pobočník

Pracuje pod vedením a podle pokynů 1. pobočníka.

Širší štáb

I. oddělení - organizační

Organizace SNB, organizace služby u štábu, systemizace služebních míst, zřizování nových útvarů, škol, kurzů a výcvikových středisek,soustředění, služební předpisy, stejnokroj, sborové a poučné rozkazy, úprava služebních razítek a tiskopisů, Masarykův vzdělávací a podpůrný fond.

II. oddělení - osobní

Osobní věci příslušníků SNB: přijímání, zařazení, přemístění, povýšení, superarbitrace, propuštění, reaktivování, stížnosti, úmrtí, zranění příslušníků SNB, dovolené, věci kvalifikační, otevřené příkazy, osobní průkazy, početní stav.

III. oddělení - služební

Věci bezpečnostní služby, bezpečnostní opatření při cestách prezidenta republiky, členů vlády apod., služba pátrací (kriminální), věci silniční kontroly, zbraně, živelné pohromy,přehlídky, zpravodajská služba.

IV. oddělení - osvětové

Věci osvěty a výchovy, sociální péče, podpůrné fondy,úmrtní fond, návštěva nemocných, vybavení pohřbů, rodinné byty příslušníků SNB, knihovny, časopisy, hudba SNB.

V. oddělení - materiální

Výzbroj příslušníků SNB, udržování a doplňování zbraní a střeliva, zbrojíři a zbrojířské dílny, zbrojní lístky příslušníků SNB, opatřování, zařizování a udržování spojů (telefon, dálnopis), rozhlasové přijímače, správa budovy.

VI. oddělení - automobilní

Motorová vozidla: evidence, kartotéka, typová osvědčení, přidělování poznávacích značek (ke služebním vozidlům - I. K.), celkové opravy, projednávání nehod, automobilní materiál, odborný výcvik řidičů, výstroj řidičů, evidence řidičů, přehlídky motorizovaných útvarů a odborného personálu po stránce odborné a technické.

Doprovodní hlídka prezidenta republiky.

Prozatímně (do zřízení zvláštního oddělení) příprava ke zřízení letectva SNB.

VII. oddělení - výcvikové

Osnovy pro školy a kurzy, dozor nad nimi, výcviková střediska, vojenský výcvik, školní střelba, tělovýchova, redakce Věstníku SNB.

VIII. oddělení - právní

Disciplinární a trestní věci, stížnosti na příslušníky SNB, interpelace a dotazy v Národním shromáždění, stížnosti k nejvyššímu správnímu soudu, zmocnění k soudnímu stíhání, právní posudky.

IX. oddělení - zdravotnické

Zdravotnictví lidí, zdravotnictví zvířat, dozor nad chovem a výcvikem služebních koní a psů.

X. oddělení - intendanční

Skupina finanční: platy a náležitosti, platy zaopatřovací, rozpočet, stravování, ubytování.

Skupina materiální: hromadné zajišťování výstroje, výzbroje (kromě střelných zbraní) a lůžkovin, vnitřního zařízení, kancelářských potřeb, ostatní dodávky intendančního materiálu pro hlavní velitelství.

Účtárna hl. velitelství a kmenová kniha.

Mimo oddělení

Studijní komise

Podává a zpracovává návrhy na úpravu služebních předpisů a pomůcek.

Podatelna

Přijímá spisy a podání, otevírá spisy obyčejné a prezentuje je, vede podací protokol a rejstřík, třídí spisy podle pokynů 1. pobočníka, vede evidenci nevyřízených spisů, vypravuje spisy.

Písárna

Obstarává kancelářské práce pro jednotlivá oddělení.

V jednotlivých zemích pak působila zemská velitelství SNB, v jejichž čele stáli zemští velitelé. Zemské velitelství sídlilo v Praze, Brně a v Ostravě byla umístěna expozitura ZV SNB Brno. 13) Organizační struktura zemských velitelství SNB se v průběhu roku 1945 několikrát změnila. Nejpodstatněji byla zemská velitelství reorgani-

¹³) Výnos HV SNB č. j. I 13717/1945-V/6 z 5. 12. 1945 (A MV Praha, f. 304, k. 48, i. č. 1).

zovaná v prosinci 1945. V této podobě pak existovala (jen s malými úpravami v dubnu 1948) až do svého zrušení.

Organizace zemských velitelství SNB

Užší štáb

Zemský velitel

Reprezentuje SNB svého obvodu, práva a povinnosti zemského velitele jsou stanoveny služební instrukcí, jednacím řádem, příp. jinými služebními předpisy.

Zástupci zemského velitele

Zemský velitel ustanoví potřebný počet svých zástupců, aby řídili a vedli po odborné stránce službu jednotlivých složek SNB.

Náčelník štábu

Rozhoduje a řeší sporné otázky mezi odděleními, usměrňuje činnosti přednostů oddělení, řídí výcvik příslušníků štábu, navrhuje pochvaly a odměny.

1. pobočník

Přiděluje došlou poštu, otvírá a přiděluje spisy důvěrné a tajné zprostředkuje styk se zemským velitelem (zástupcem velitele, náčelníkem štábu), řídí a rozděluje dozorčí službu, dohlíží na správný chod pomocného úřadu, jinak jedná podle pokynů velitele.

2. pobočník

Zastupuje 1. pobočníka, vede důvěrný protokol s rejstříkem, vykonává ostatní mu svěřené práce pod vedením a podle pokynů 1. pobočníka.

Osvětové oddělení

Přednosta je zástupcem zemského velitele ve věcech osvěty. Do agendy oddělení spadá osvěta a výchova podle vydaných směrnic, tělovýchova, záležitosti sociální v dohodě s Masarykovým četnickým a policejním a vzdělávacím podpůrným fondem a úmrtními fondy, návštěva nemocných, vypravení pohřbů, rodinné byty příslušníků SNB, knihovny, časopisy, hudba SNB, památníky, muzea.

Širší štáb

I. oddělení

Organizace podřízených velitelství a zvláštních útvarů, přehlídky, zřizování škol, kurzů, výcvikových středisek, zpracování návrhů na systemizaci služebních míst a úprava služebních předpisů, normativní, poučné rozkazy.

Situační zprávy, cenzura tisku, interpelace, bezpečnostní služba a služba u štábu, soustředění mimo obvod oblastních velitelů, silniční kontrola, opatření proti Němcům a kolaborantům, nasazení koní a psů.

Učební rozvrhy pro výcviková střediska, školy a kurzy a dozor nad nimi, učební programy pro pokračovací výcvik u útvarů, vojenský výcvik, školní střelba, obstarávání a rozdělování předepsaných učebních pomůcek.

Studijní komise

Podává a zpracovává návrhy na úpravu služebních předpisů a pomůcek.

II. oddělení

Spolupráce s příslušnými složkami SNB, zkoumání dovolených do ciziny, vyhledávání zpravodajských orgánů, kartotéka, evidence, výcvik zpravodajských orgánů.

Spoje

Zajištění, opatřování, zřizování a udržování spojení s jednotlivými složkami a velitelstvími (telegraf, telefon, dálnopis, rozhlasové přijímače atd.), spojení bezdrátové a rozhlas, rádiové vozy.

III. oddělení

Projednávání všech záležitostí předepsaných zemskému velitelství služebním předpisem o používání, udržování a evidenci služebních motorových vozidel, technické kontroly motorových vozidel, přehlídky motorizovaných útvarů po stránce technické a odborné a předkládání zpráv o jejich výsledku.

Výzbroj příslušníků SNB, udržování a doplňování zbraní a střeliva, studie účelnosti vybraných zbraní, zbrojíři, zbrojířské dílny, zbrojní lístky příslušníků SNB, optický materiál, daktyloskopický materiál, chemický služba, správa budov.

IV. oddělení

Osobní věci příslušníků SNB jako přijímání, zařazení,povýšení,povolení k sňatku, superarbitrace, propuštění, stížnosti, úmrtí, zranění příslušníků SNB ve službě i mimo službu, dovolené (do ciziny s II. odd.), kvalifikace, otevřené příkazy, osobní průkazy, početní stav, dislokace, povolávání do škol a kurzů.

Zproštění a propuštění ze služby soudní cestou, urážky na cti, evidence trestních věcí, výmazy trestů, styk s vojenskými prokurátory, civilními soudy a státními zástupci, disciplinární a trestní věci, stížnosti na příslušníky SNB, právní posudky, interpelace s I. odd.

Lékařské záležitosti, účast při superarbitračním řízení, hygiena vyučování ve školách a kurzech, studium tělesné zdatnosti s ohledem na výkon služby, rekreační akce, účelné využití rekreačních středisek.

V. oddělení

1. Platy a náležitosti, platy zaopatřovací, rozpočet, stravování a ubytování, hromadné zajištění výstroje, lůžkovin, výzbroje (kromě střelných zbraní), vnitřního za-

řízení, kancelářských potřeb, ostatní dodávky intendančního materiálu - pokud nejsou vyhrazeny HV SNB, agenda dílčího rozpočtu, roční uzávěrka a služba pokladní, agenda kmenové knihy, evidence služebních koní a psů.

- 2. Účtárna.
- 3. Skladiště výstroje a výzbroje a vnitřního zařízení: příjem, uskladnění, konzervace, výdej a vyúčtování materiálu.

Pomocný úřad

- 1. Podatelna: přijímá spisy a podání, otvírá spisy obyčejné a prezentuje je, vede podací protokol a rejstřík, třídí spisy podle pokynů pobočníka, vede evidenci nevy-řízených spisů
 - 2. Písárna: kancelářské práce
 - 3. Výpravna: vypravuje spisy
 - 4. Spisovna: ukládá vyřízené spisy
 - 5. Tiskárna: tisk, rozmnožování denních, poučných, normativních atd. rozkazů

Tímto výnosem také hlavní velitel mjr. Oldřich Kryštof nabádá nejen ke jmenování přednostů schopných a znalých služby k zajištění klidného a bezvadného chodu velitelství, ale také nařizuje, aby při reorganizaci štábů zemských velitelství bylo provedeno snížení jejich početního stavu o 25% a uvolnění příslušníci byli použiti pro výkon bezpečnostní a pořádkové služby. Jak je vidět potíže s přebujelým úřednickým aparátem byly, stále jsou a s největší pravděpodobností i budou.

Poněkud specificky probíhalo v prvním období po osvobození formování bezpečnostního aparátu na Moravě a ve Slezsku. Nařízením Národního výboru pro Moravu byl ze sborů četnictva, uniformované a neuniformované státní policie, správní služby, Národní stráže a Inspektorátu uniformované a neuniformované protektorátní policie na Moravě vytvořen úřad nazvaný "Národní bezpečnostní stráž pro Moravu v Brně" (jeho vedením byl pověřen Bedřich Pokorný). Tomuto výkonnému bezpečnostnímu úřadu podléhala Národní bezpečnostní stráž pro Moravu - venkov, Národní bezpečnostní stráž Brno, Národní bezpečnostní stráž Moravská Ostrava a Národní bezpečnostní stráž Olomouc. Úřad národní bezpečnostní stráže pro Moravu byl v červenci 1945 zrušen a jeho agendu převzalo nově vzniklé Zemské velitelství SNB v Brně. 14)

V obvodu každého krajského soudu začalo v říjnu 1945 fungovat oblastní velitelství SNB, ¹⁵) které mělo tutéž organizační strukturu jako velitelství zemské. Oblastní velitelství byla podřízena příslušnému ZV SNB a jeho prostřednictvím zemským národ-

¹⁴) In: Informační a orientační pomůcka po archivech a archivním materiálu bezpečnostní povahy v Jihomoravském kraji, Brno 1963 (vyd. pro služební potřebu archivního oddělení KS MV).

Výnos HV SNB č. Ia-8171/1945-V/6 z 20. 9. 1945 (A MV Praha, f. 304, kart. 48, i. č. 8). Pro sjednocení názvů útvarů u Sboru se počínaje dnem 15. 10. 1945 velitelství SNB s místní působností úřadů národní bezpečnosti, popř. referátů národní bezpečnosti v Plzni, Liberci, Brně, Moravské Ostravě stávají oblastními velitelstvími a místní velitelství SNB vykonávající službu v obvodu místní působnosti referátů národní bezpečnosti ONV (OSK) okresními velitelstvími. Místní velitelství SNB ve Svitavách a Břeclavi se stávají stanicemi SNB. Organizace místního velitelství v Praze pak měla být upravena zvl. rozkazem. Výše uvedené útvary byly označeny římskou I, ostatní stejnojmenné útvary v těchto místech římskou II.

ním výborům. Oblastní velitele však jmenoval hlavní velitel SNB. Do působnosti Zemského velitelství v Praze spadalo 17 oblastních velitelství, do obvodu ZV v Brně 5 oblastních velitelství a do působnosti expozitury v Ostravě 2 oblastní velitelství. Oblastní velitel byl představeným velitelem okresním velitelstvím a skrze tyto i velitelstvím stanic SNB v jejich obvodu. Stanice SNB pak byly nejnižším článkem organizace Sboru. Kromě těchto útvarů byly v r. 1946 zřizovány také silniční kontrolní stanice ¹⁶), pasové kontrolní stanice ¹⁷), eskortní stanice, pohotovostní stanice, pohraniční stanice SNB a na omezenou dobu kontrolní oddíly SNB, které měly zabránit

Výnos HV SNB č. I-1180/1946-Va/3 z 31. 1. 1946 (A MV Praha, f. 304, kart. 53, i. č. 21). SKS podléhaly jako výkonné bezpečnostní orgány představitelům veřejné správy (ZNV, ONV, popř. OSK) a ve výkonu služby se tedy řídily pokyny ONV (OSK), v jehož sídle byly zřízeny. Jinak to byly samostatné útvary podřízené přímo oblastnímu velitelství SNB. Obvody SKS se proto kryly s obvody oblastních velitelství. Interní agenda SKS se řídila předpisy pro stanice SNB, nimiž měly též spolupracovat. SKS byly pověřeny hlídkováním v přikázaném služebním obvodu a dozorem nad dodržováním předpisů dopravního silničního řádu. Jejich pozornost byla v první řadě obrácena k hlavním silničním tahům a k okresním silnicím. Hlídky SKS byly povinny v případě nehody poskytnout první pomoc a zajistit dopravu zraněných. Jejich úkolem bylo také provádění technických kontrol motorových vozidel.

¹⁷⁾ Výnos MV č. 8090-VII/3-46 z 21. 6. 1946 (A MV Kanice, f. A 17, i. č. 96). Pasové kontrolní stanice byly zřízeny na železničních stanicích a u každé silnice používané k dálkové dopravě přes státní hranici. Byly vlastně přizpůsobeny celní službě. Také jejich agenda se řídila předpisy pro stanice SNB (založení staniční služební knihy, kam se zapisovaly všechny osoby, které překročily hranice, počet kontrolovaných motorových vozidel a vlaků). Zvláštní poznatky z hlediska politického zpravodajství pak byli příslušníci povinni hlásit místně příslušnému okresnímu národnímu výboru (kterému prostřednictvím okresního velitelství SNB podléhaly) a v opise zaslat oddělení Z-VII. Ministerstva vnitra.

převážení zcizeného majetku z pohraničí¹⁸). V pohraničním území působila také ještě Finanční stráž řízená ministerstvem financí¹⁹).

¹⁸) Výnos ZV SNB v Praze č. j. I-77637/1945 z 15. 12. 1945 (A MV Kanice, f. A 17, i. č. 83). Po dohodě s veliteli příslušných vojenských oblastí byly ke kontrolním oddílům SNB přidělení i příslušníci armády ke kontrole vojáků. KO operovaly i na důležitých železničních stanicích, kde prověřovaly zavazadla posílaná dráhou, avšak jen před nástupem cestujících do vlaku, pak odpovědnost přebírala železniční správa (na železnici působily především železniční strážní oddíly, které spadaly pod ministerstvo dopravy).

¹⁹) Přeskupením československé armády z pohotovostního postavení do mírové organizace přebírají část úkolů spojenou se zabezpečením pohraničního území (ZPÚ) jednotky SNB, které zajišťují svými stálými stanicemi (pohraniční stanice SNB, okresní, oblastní a zemská velitelství SNB) pohraničí v druhém sledu. V prvním sledu pak působili finančníci, kteří uzavírali hraniční přechody, hlídkovali a vedle svých úkolů pro potřebu finanční správy měli i úkoly zpravodajské. Finanční správa byla seskupena v pohraničním celním pásmu do oddělení FS. Několik oddělení tvořilo inspektorát a několik inspektorátů vrchní inspektorát FS. Tyto výkonné úřady FS podléhaly v I. stolici zemskému finančnímu ředitelství, v druhé ministerstvu financí. První sled pohraničního pásma chránily také pohotovostní pluky NB (od 4. 9. 1946 přejmenované na pohraniční pluky SNB) a výcviková střediska, jenž hlídkováním udržovaly spojení mezi stanovišti FS a stálými útvary SNB, zhušťovaly sestavu oddělení FS a zajišťovaly asistenci oddělením FS a stálým útvarům SNB. Třetí sled pak zabezpečovala armáda, jejíž jednotky poskytovaly asistenci podle požadavků SNB a FS, hlídkovaly podle návrhu velitele pohotovostního pluku SNB a spolupracovaly podle potřeby při kontrole vojenských osob a příslušníků spojeneckých armád na pohraničních přechodech. V období míru bylo zajišťováním pohraničního území pověřeno ve všech instancích MV (SNB) úzce spolupracující s příslušnými orgány finanční a vojenské správy. Prováděcím orgánem koordinace všech složek pak byl velitel praporu NB pracující v dohodě s velitelstvím divize, vrchním inspektorátem FS a oblastním velitelem SNB. V praxi však součinnost mezi jednotlivými útvary příliš nefungovala. Na mnoha místech nedošlo ani k vzájemným poradám FS, SNB a NB a někde ani k nutnému společenskému aktu představení se navzájem. Také systém výkonu služby (tzv. třetinkový) byl neefektivní, o nedodržování služebních předpisů nemluvě, což vedlo podle tehdejších představ ke značné prostupnosti státní hranice a ke zmatkům a nekoordinovanosti při ZPÚ. Tento stav v podstatě vyřešil až 2. 12. 1948 (tedy již plně v režii komunistů) přijatý zákon č. 275 (Sb. zákonů a nař. 1948) přenášející působnost FS v celém pohraničním pásmu na SNB. V dubnu 1949 byl pak zpracován návrh na reorganizaci Pohraniční stráže SNB (od listopadu 1949 přejmenované na Pohraniční stráž při MV), která vznikla sloučením pohraničních útvarů SNB a části prověřených příslušníků sboru Finanční stráže (in: Historie MV a SNB v základních datech, str. 29). Z dubna 1949 pochází také dohoda MV a MNO o doplnění PS 500 vojáky prezenční služby ihned a dalšími 4 tisíci vojáky, kteří po půlročním vojenském výcviku nastoupí 1. 10. 1949 do škol SNB.

Až do vydání zákona o bezpečnosti stojí vedle sebe v Čechách a na Moravě (na Slovensku byly jisté odlišnosti, které po vydání zákona o národní bezpečnosti měly zmizet) tři bezpečnostní složky: složka pořádková uniformovaná, neuniformovaná státně bezpečnostní²⁰) a kriminální²¹). Všechny tři složky dosud stály právně samostatně vedle sebe, měly tedy po vertikální linii vybudovaný samostatný aparát, ale de facto vzhledem k připravované zákonné úpravě se organizačně přizpůsobovaly a chystaly ke splynutí.

Bezprostřední řízení celé bezpečnostní služby a dohled nad jejím výkonem však náležely na základě již zmíněného Ústavního dekretu prezidenta republiky č. 18 z r. 1944 a vládního nařízení č. 4/1945 Sb. správním úřadům národní bezpečnosti, které spadaly do kompetence politické správy národních výborů všech stupňů (kromě místních). Zemský národní výbor (podřízen ministerstvu vnitra - tedy ne tak zcela nezávislý) přebírající pravomoci bývalého zemského zastupitelstva, zemského úřadu a zemského prezidenta byl řídícím orgánem pro vnitřní národní bezpečnost v příslušné zemi. Za účelem provádění úkolů zemské bezpečnosti byl v rámci ZNV zřízen Zem-

Organizace, dislokace, úkoly a působnost StB viz výnos předsedy ZOB v Praze č. 1 dův. 1945 z 14. 8. 1945 (in: A MV Praha, f. 304, kart. 47,i. č. 1) o zásadách vnitřní národní bezpečnosti. Organizace StB byla analogická k organizaci pořádkové služby. Zemská ústředna StB byla zřízena u zemského velitelství SNB a jemu podřízena, oblastní ústředna StB u každého oblastního velitelství SNB, jemuž podléhala, okresní úřadovna StB byla zase podřízena okresnímu velitelství SNB. Podle výnosu ZV SNB v Brně č. II-708 taj. zprav. /46 z 27. 10. 1946 (in: A MV Praha,f. 304, kart. 54, i. č. 2) o místní a věcné působnosti státně bezpečnostní služby a spolupráce se SNB (zřejmě míněno v SNB - I. K.), který reprodukoval nařízení ministra vnitra z 15. 10. 1946, byly stanoveny úřady a orgány vykonávající státně bezpečnostní službu: ministerstvo vnitra, odbor "Z", zemské úřadovny StB, oblastní úřadovny StB, pobočky oblastních úřadoven StB, okresní velitelství SNB s pověřencem pro věci státní bezpečnosti služebně podřízeným okresnímu veliteli (mimo OV SNB Olomoucměsto a Jihlava-město, kde státně bezpečnostní službu vykonávaly místně příslušné úřadovny StB). Nejnižším článkem státně bezpečnostní služby byly stanice SNB. K dalšímu vývoji státní bezpečnosti viz práce zaměřené na její činnost např. : KAPLAN,

K dalsimu vyvoji statni bezpečnosti viz prace zamerene na jeji cinnost napr.: KAPLAN, Karel: Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948-1956. Brno 1999; FROLÍK, Jan: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek SNB v letech 1948-1969. In: Sborník archivních prací, 41,č. 2, 1991,s. 447-508; KOUDELKA, František: Státní bezpečnost 1954-1968, (Základní údaje). Sešity ÚSD AV ČR sv. 13, Praha 1993.

²¹) Výnos předsedy ZOB v Praze č. 1 dův. 1945 z 14. 8. 1945 (A MV Praha, f. 304, kart. 47, i. č. 1).

Organizace kriminální služby měla téměř stejnou strukturu jako složka pořádková. Zemská kriminální úřadovna byla zřízena v sídle ZNV u ZOB. Příslušely jí hlavně personální věci zaměstnanců zemské kriminální služby, věci hospodářské a provádění kontroly služby oblastních a okresních kriminálních úřadoven ve svém obvodu. Za tím účelem mohla požadovat zprávy všeho druhu a dávat příkazy ve výkonu služby, pokud neodporovaly nařízením ministra vnitra. V obvodu krajského soudu byla zřízena oblastní kriminální úřadovna podřízená oblastnímu velitelství SNB a tvořící jeho součást k zajištění úzké součinnosti. Jejím úkolem bylo provádět službu identifikační a kriminálně technickou, vyšetřovat zvláště těžké trestné činy (vraždy, zabití, žhářství, větší dopravní nehody), vést evidenci zločinců, trestních činů a všeobecnou kartotéku osob. V sídle každého ONV u okresního velitelství SNB, jemuž ve výkonu služby podléhala, byla zřízena okresní kriminální úřadovna, která vedla kartotéky osob a prováděla vyšetřování vážnějších trestních činů.

ský odbor bezpečnosti²²), jemuž náleželo rozhodování o zásadních otázkách vnitřní bezpečnosti v zemi, vydávání rozkazů a směrnic pro výkon služby, věci organizační a personální. Analogicky totéž platilo i pro nižší instanci. Každý okresní velitel podléhal ONV prostřednictvím bezpečnostní komise ONV. Předseda komise pak byl bezpečnostním referentem a vedl tzv. bezpečnostní referát na ONV (takto nazývány od ledna 1946). Jako správní úřady národní bezpečnosti nastoupily tedy ONV (OSK²³)) na místo politických úřadů první stolice (býv. okresních úřadů) a převzaly též agendu zaniklých okresních zastupitelstev a okresních hejtmanů. Jedině místní národní výbory (MSK), které vznikly v každé obci, nebyly představeným úřadem Sboru národní bezpečnosti, jelikož neměly pravomoci správních úřadů národní bezpečnosti. Výjimku tvořily MNV měst²⁴), jež měla ředitelství národní bezpečnosti²⁵) podléhající MNV města, v němž byla zřízena, v Praze a ostatních statutárních městech pak ÚNV. Správní orgány národní bezpečnosti (národní výbory) měly právo ukládat příslušným velitelstvím SNB úkoly a dohlížet na jejich výkon, avšak nemohly již zasahovat přímo do jejich provádění po stránce odborné a technické. Také personální záležitosti Sboru stály mimo kompetence národních výborů. Za účasti národních výborů nesměly být řešeny ani utajované úkoly politického zpravodajství a státní bezpečnosti. Teprve po skončení akce mohla být podána předsedovi a bezpečnostnímu referentovi příslušného národního výboru zpráva.

Významným momentem a nesporným úspěchem komunistů při upevňování jejich mocenských pozic bylo přijetí nového zákona o národní bezpečnosti 11. července

23) Okresní správní komise, popř. místní správní komise byly dočasně jmenovány v těch okresech či obcích, kde pro převážnou většinu tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva nemohl být ustaven národní výbor.

²²) Výnos předsedy ZNV č. 1444/1945-ZOB z 20. 10. 1945 o zřízení ZOB (in: výnos ZV SNB v Praze č. j. I-67381/45 - zvláštní příloha k dennímu rozkazu č. 118/45; (A MV Kanice, f. A 14, i. č. 135).

Podle vládního nařízení č. 44/1945 Sb. ze 7. 8. 1945, kterým se měnilo a doplňovalo vládní nařízení č. 4/1945 Sb. z 5. 5. 1945, ve městech, která podle svých zřízení měla dosud pravomoci okresních úřadů, začaly po jejich zániku působit místní národní výbory s působnosti stejnou jako okresní národní výbory a stejně tak podléhaly ZNV. Tyto MNV převzaly taktéž agendu městských zastupitelstev.

K problematice národních výborů více viz: ČECHOVÁ, Gabriela: Vývoj organizace a působnosti národních výborů v českých zemích v letech 1945-1960. In: *Archivní časopis*, 3, r. 1962, str. 129-147.

Výnos MV č. 3710-7/1-13-46-Va/2 z 28. 1. 1946 (A MV Praha, f. 304, kart. 80, i. č. 3). Úřady národní bezpečnosti v Praze, Plzni, Českých Budějovicích, Kladně, Hradci Králové, Náchodě, Brně, Olomouci, Jihlavě a Moravské Ostravě se až do dalších úprav měly nazývat "Ředitelství národní bezpečnosti".

1947.²⁶) Spolu s vládním nařízením z 19. 12. 1947²⁷) upravoval působnost správních úřadů národní bezpečnosti v jednotlivých stolicích a vymezoval úkoly Sboru národní bezpečnosti. Zákon pokračoval v zásadě dvojí podřízenosti bezpečnostních složek, a to k vyšším článkům Sboru národní bezpečnosti a k příslušným národním výborům. Pro věci národní bezpečnosti byly při ONV a MNV vykonávajících působnost ONV zřízeny úřadovny národní bezpečnosti. Důležitost přijatého zákona spočívala především v tom, že legislativně zakotvil existenci a působnost nových bezpečnostních orgánů i pravomoci národních výborů jako správních orgánů národní bezpečnosti. Podstatná změna nastala pouze v tom, že i sbor "Národná bezpečnosť" vytvořený na Slovensku se stal součástí SNB. ²⁸) Vojensky organizovaný Sbor byl jednotný a podléhal ve všech svých složkách jednotnému velení. V čele SNB byl i nadále hlavní velitel, kterého jmenoval a odvolával prezident republiky a který řídil k 1. 12. 1947 na ministerstvu vnitra zřízené hlavní velitelství SNB. Byl-li hlavním velitelem Čech, jeho zástupcem měl být Slovák a naopak. Hlavnímu veliteli byla podřízena přímo zemská velitelství SNB v Praze, v Brně (v jeho rámci zůstala také expozitura v Ostravě) a Zemské velitelství SNB v Bratislavě. Zemského velitele instalovala vláda na návrh ministra vnitra. Představeným úřadem zemského velitelství byl zemský národní výbor, na Slovensku Pověřenectvo vnitra. Nižšími články pořádkové služby byla oblastní, okresní a místní velitelství a velitelství stanic SNB. Sbor se opět skládal ze tří složek: pořádkové, kriminální a státně bezpečnostní, které po odborné stránce však ještě vůči sobě působily samostatně. Úkolem kriminální služby bylo šetření trestních činů soudních (mimo trestních činů státně bezpečnostní povahy). Řízena byla Kriminální ústřednou,²⁹) která měla vypracovávat zásady pro výkon kriminální služby, vést ústřední evidenci, řídit identifikační a kriminálně technickou službu. V rámci zemských velitelství fungovaly zemské kriminální úřadovny. Další uspořádání kriminální složky pak bylo obdobné jako organizační struktura Sboru, takže nižšími články kriminální služby byly oblastní a okresní kriminální úřadovny. Obdobně byla organizována i složka státně bezpečnostní, jejímž nejvyšším výkonným orgánem byla

²⁶) Zákon č. 149/1947 Sb. (Sbírka zákonů a nařízení z. r. 1947).

²⁷) Vládní nařízení č. 229/1947 Sb. (tamtéž).

Zásady organizace Sboru měl podle nového zákona vymezit ministr vnitra. Stalo se tak jeho výnosem č. B 7400/41-1/3-48-III/2 z 1. 3. 1948 (A MV Kanice, f. A 14, i. č. 619, vyšel i ve Věstníku SNB, roč. IV. ,r. 1948, str. 43).

V těchto zásadách se již mluví o krajských velitelství SNB, jež měla být zřízena v obvodech krajských soudů, tedy místo stávajících oblastních velitelství SNB, v podstatě měla nastoupit na místo prvorepublikových četnických oddělení, oddělení kriminální a státně bezpečnostní zase na místo tzv. četnických pátracích stanic. Představeným úřadem krajských velitelství měl být zemský národní výbor. Tento výnos však nevymezuje začátek platnosti Zásad, takže zřejmě nebyly nikde do vydání nového zákona o národní bezpečnosti uskutečněny.

²⁸) Výnos MV č. III/2-1920/194-10/12-47 z 10. 12. 1947 (in: Věstník MV, r. 1948, str. 22). Vedením HV SNB byl znovu pověřen teď již plk. Oldřich Kryštof.

²⁹) Tamtéž

Vedením Kriminální ústředny byl pověřen JUDr. Josef Görner.

Ústředna státní bezpečnosti³⁰). V rámci zemských velitelství působily zemské úřadovny StB. Nižšími články pak byly oblastní a ve vybraných okresech okresní úřadovny StB³¹). Organizaci a výkon zpravodajské služby měla upravit vláda svým usnesením později (nejdéle do konce r. 1947). V tomto období byla ještě rozlišována státně bezpečnostní a zpravodajská služba. Státně bezpečnostní služba byla ve vztahu ke zpravodajské službě jakousi výkonnou složkou. Podle tehdejších norem nastoupila pravomoc StB v okamžiku, kdy protistátní činnost mohla být zahrnuta pod jakýkoliv trestně právní předpis. Do zřízení Ústředny StB 1. 12. 1947 (její činnost byla zahájena dnem 1. 1. 1948³²)) byl centrálním orgánem zpravodajské i StB složky již zmíněný odbor "Z" na ministerstvu vnitra. Zatímco v Čechách byly v nižších útvarech obě složky odděleny, na Slovensku existovaly společně.³³) Pro lepší přehlednost uvádím v příloze č. 1 schéma organizace SNB³⁴). Na základě nového zákona bylo do Sboru přičleněno bezpečnostní letectvo³⁵), jehož vnitřní organizace a vztah k Sboru měl být upraven směrnicemi MV po dohodě s ministerstvem národní obrany. K tomu však do února 1948 nedošlo.

Organizační strukturu velitelství na nižší úrovni než je zemské se vzhledem k velké torzovitosti archivních materiálů zatím nepodařilo dohledat. Není ani jasné, zda byla pevně určena z ústředí nebo zda zde měli zemští příp. oblastní velitelé určité pravomoci a strukturu či systemizaci svých podřízených velitelství přizpůsobovali regionální situaci.

Obsahové zaměření činnosti (výkonu) bezpečnostního aparátu bylo samozřejmě dáno politickým a společenským vývojem v Československu. V prvním poválečném období byla hlavní pozornost upřena k pohraničnímu území. Po osvobození zde (a nejen zde) bylo třeba obnovit právní řád, klid a pořádek. Nové úkoly pro SNB vyvstaly také v souvislosti s odsunem Němců a Maďarů a následným osídlováním pohraničí novými přistěhovalci. Rozsáhlejší charakter měly i akce související s odhalováním a vyšetřováním členů nacistických a fašistických organizací či jejich sympatizantů. Šetření činnosti těchto osob a jejich chování v době nesvobody se zúčastňovali i příslušníci nejnižších článků Sboru, tedy velitelství stanic SNB. Výsledky svého šetření v terénu pak předávali prostřednictvím okresních velitelství orgánům státní bezpečnosti. Mimořádnou pozornost věnovali příslušníci nových bezpečnostních složek

Vedením Ústředny StB byl pověřen vrch. odb. rada JUDr. Jan Hora.

³⁰⁾ Tamtéž

³¹⁾ In: Přehled dějin ŠNB, str. 54.

³²) Viz výnos přednosty Ústředny StB č. j. Ústb-9/taj. -48 ze 14. 1. 1948 (A MV Praha, f. 304, k. 60, i. č. 2)

³³⁾ Návrh organizace MV č. j. VB 00237/O1-1965 nedat., nesign. (in: Archiv MV Kanice, H 1-4, i. č. 756)

³⁴) Tamtéž.

³⁵) Vyhláškou MV č. 4169/1947-Va/5 z 12. 12. 1947 (In: Historie MV a SNB v základních datech, Praha 1978, str. 20) byla provedena změna názvu "Letectva Sboru národní bezpečnosti" na "Bezpečnostní letectvo". Letectvo ve Sboru národní bezpečnosti bylo zřízeno vyhláškou MV č. 81/1946-Va/5 ze dne 25. 3. 1946 (In: Historie MV a SNB v základních datech, str. 14) a navazovalo na četnické letecké hlídky z období I. republiky. V čele letectva stálo velitelství letectva, které tvořilo oddělení ministerstva vnitra. Velitelství letectva byly podřízeny letecké oddíly a letecké hlídky. Správní úřady národní bezpečnosti se pak mohly dožadovat služeb letectva prostřednictvím MV.

jak západním zpravodajským organizacím tak také (díky převaze komunistů ve vedení bezpečnostního aparátu) tzv. politickým nepřátelům domácím, zejména stoupencům národně socialistické strany, lidové strany a zakázané strany agrární. Vážnou trestnou činností v této době, kdy byla ohrožena výživa a zásobování obyvatelstva, byl tzv. "černý obchod a jiné pletichy", jehož potírání vyžadovalo taktéž nemalého úsilí. Dalším úkolem bezpečnostních složek byla ochrana podle dekretů prezidenta republiky³⁶) znárodněných dolů, některých průmyslových podniků, bank a pojišťoven. Již 29. října 1945 vydalo ministerstvo vnitra pokyny ke zpravodajské ochraně znárodněných podniků³⁷). Po schválení zákona o dvouletém hospodářském plánu 25. října 1946 vyvstaly pro Sbor další úkoly směřující k ochraně národního majetku a dvouletého plánu. Na podzim roku 1947 vyvrcholil také boj proti banderovským tlupám, které se podařilo ve spolupráci s armádou zlikvidovat. Pozornost ministerstva vnitra a potažmo Sboru národní bezpečnosti upoutávala rovněž situace na vesnici. Zásahy proti tzv. selským jízdám po vyhlášení "Hradeckého programu", kterým chtěla komunistická strana posílit své pozice na venkově, postih při neplnění dodávkových povinností pro zemědělce, sledování církevních akcí, činnost ostatních politických stran byla někde více někde méně bedlivě zaznamenávána. V průběhu roku 1947 dochází v Československu ke zvyšování politického napětí, které reflektovalo změny v mezinárodně politické situaci v důsledku rozpadu protifašistické koalice velmocí a následného rozdělení světa na dva politické tábory.

(1948-1950)

Jak již bylo zmíněno, komunistická strana si vybudovala v resortu ministerstva vnitra rozhodující pozici již před únorem roku 1948. Kromě komunistického vedení resortu bylo např. ze 17 oblastních velitelů v Čechách 12 komunistů. Dále bylo do Sboru přijato asi 12 tisíc nových příslušníků z řad partyzánů, jejichž většina byla členy KSČ. Také 6 - 8 tisíc z 25 tisíc přijatých bývalých četníků a policistů mělo legitimaci komunistické strany.³⁸)

Po převzetí veškeré moci komunisty v únoru 1948 došlo samozřejmě také k reorganizaci nejen veřejné (státní) správy a tím i ministerstva vnitra ale i Sboru národní bezpečnosti. Snahy o co nejrychlejší přizpůsobení bezpečnostního aparátu nové politické situaci vyústily v přijetí nového zákona č. 286/1948 Sb. o národní bezpečnosti již v prosinci 1948 spolu se zákonem č. 280/1948 Sb. o krajském zřízení. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku vzniklo tedy 13 krajů, které měly být řízeny krajskými národními výbory. Semské národní výbory tedy zanikly, což se pochopitelně odrazilo také

37) In: Přehled dějin SNB, str. 57.

³⁶) Dekrety prezidenta republiky č. 100-103/1945 Sb.

³⁸⁾ PROCHÁZKA, Jaromír: *Poválečné Československo 1945-1989*. Praha 1991, str. 23.

³⁹) Do této doby měly právní normy týkající se výkonu správy u národních výborů většinou jen prozatímní charakter, s tím, že vládním nařízením č. 4/1945 Sb. byly národní výbory definovány jako orgány zastupitelské i jako orgány veřejné správy. Slučovaly tedy v sobě obě koleje - státní správu i samosprávu. Upevnění pozice národních výborů v systému státního zřízení nastalo až přijetím Ústavy 9. května, ve které jsou již národní výbory definovány jako nositelé a vykonavatelé státní moci v obcích, okresech a krajích (ŠTROBLÍK, Vladimír: Vývoj místních a městských národních výborů na území československé republiky (1945-1990). In: Archivní časopis, 51, č. 2, r. 2001, str. 73-90).

v nové organizaci Sboru. Pro obstarávání úkolů národní bezpečnosti byla v rámci bezpečnostních referátů krajských národních výborů⁴⁰) zřízena krajská velitelství národní bezpečnosti, jejichž organizaci, činnost a kompetence stanovilo ministerstvo vnitra svým výnosem z 20. 12. 1948. 41) V zásadě převzala krajská velitelství agendu dosavadních oblastních velitelství a kromě toho na ně přešla i část činností zemských velitelství (expozitur) SNB. Zbylá agenda zemských velitelství se dostala do kompetence ministerstva vnitra. Krajský velitel byl jmenován ministrem vnitra a byl podřízen jak jemu tak bezpečnostnímu referentovi krajského národního výboru. Mezi jeho pravomoci patřil výcvik, kázeň a osobní věci příslušníků Sboru, a hospodářsko právní a účetní agenda. Bezpečnostnímu referentovi pak příslušelo především politické řízení, obecně právní předpisy a všeobecný dohled nad výkonem Sboru národní bezpečnosti. Podle nového zákona o národní bezpečnosti pak SNB nadále zůstal výkonným orgánem ministerstva vnitra, krajských a okresních národních výborů "při ochraně lidově demokratického zřízení, střežení státních hranic, zajištění bezpečnosti osob a majetku a udržování veřejného pořádku". V listopadu 1948 však došlo na ministerstvu vnitra k důslednému rozdělení řízení státní správy (národních výborů) a řízení bezpečnostního aparátu. Vznikly dvě na sobě zcela nezávislé skupiny - skupina I. Bezpečnost a skupina II. Vnitřní správa-, které spojovalo pouze jednotné ministerstvo. Jistá pravomoc národních výborů zůstala zachována, avšak vztahy mezi Sborem a národními výbory se dále vyvíjely na nových zásadách. Současně došlo ke změnám v obsahu práce národních výborů. Zejména úsek správních agend (záležitosti pasové, cizinecké, shromažďovací, spolkové, tiskové, ohlašovací, v průběhu dalších let přibyly další např. dopravní agenda) byl převeden na bezpečnostní složky. Tyto činnosti pak vykonávala u krajských velitelství národní bezpečnosti 5. oddělení⁴²), u okresních velitelství III. oddělení⁴³).

K zajištění pohotovosti a "úderné síly" krajského velitelství NB i ke školským a výcvikovým účelům byly v polovině roku 1949 v obvodech krajských velitelství zřízeny jeden nebo více pohotovostních oddílů KV NB. Pohotovostní oddíly měly tvořit jakousi zálohu krajského velitelství pro zásah při mimořádných událostech a opatřeních. V době, kdy nebyly nasazeny při konkrétních akcích sloužily jako škola pro výcvik členů Sboru příslušného kraje. Zřízeny byly zpravidla v sídle krajského velitelství, výjimečně u okresního velitelství národní bezpečnosti. V čele pohotovostního oddílu stál velitel, který byl jmenován krajským velitelem a jemu přímo podřízen.

Ve znění zákona č. 280/1948 Sb. o krajském zřízení byla s určitým zdržením pro-

⁴⁰⁾ Činnost bezpečnostního referátu KNV pak upravovalo vládní nařízení č. 301 z 28. 12. 1948 o bezpečnostních referátech KNV (in: A MV Praha, f. 304, kart. 51, i. č. 16). Agendu národní bezpečnosti vedli bezpečnostní referenti až do roku 1953, pak bezpečnostní referáty zanikly.

⁴¹) Č. j. 22 dův. /48-BP/6; další výnos MV č. 45-dův. /48-BP/6 z 30. 12. 1948 rušil ty organizační útvary Sboru, které nebyly v souladu s novým uspořádáním, a to až do úrovně kraje, pro nižší útvary byly stanoveny přechodné formy (na tyto výnosy se odvolávají organizační směrnice pro okresní velitelství NB-viz dále). Hlavní zásady organizace a činnosti KV NB (pravomoci krajského velitele a bezpečnostního referenta KNV - I. K.) stanovilo ministerstvo vnitra svým výnosem č. 1920/3-4/1-49-BP/7 ze 4. 1. 1949 (in: A MV Kanice, f. A 12, i. č. 96).

⁴²⁾ Materiál MV, nedat., nesign. (in: A MV Praha, f. 304, kart. 48, i. č. 3).

⁴³) Výnos MV č. 231/22-3-BP/8 z 27. 4. 1949 (in: A MV Praha, f. 304, kart. 48, i. č. 9).

vedena v Československu nová organizace okresů⁴⁴). Území dosavadních okresů se tedy přizpůsobila novým krajským hranicím, některé okresy byly zřízeny nově, některé přejmenovány a některé zrušeny. V 1. polovině března pak byla vydána ministerstvem vnitra pouze prozatímní směrnice⁴⁵) pro zřízení nových okresních velitelství národní bezpečnosti vycházející již ze zásad platných pro krajská velitelství NB i ze zásad obsažených v osnově zákona o okresním zřízení. Stále zde však platil princip řízení okresních velitelství okresními národními výbory prostřednictvím jejich bezpečnostních referátů. Uvedená směrnice ale v podstatě rušila dvojkolejnost organizace národní bezpečnosti ve městech, kde dosud fungovaly ústřední národní výbory, ty měly být v blízké budoucnosti zrušeny⁴⁶). Než se tak stalo, měl se bezpečnostní referát ONV a ÚNV v takovém místě spojit a v jeho rámci bylo zřízeno okresní velitelství pro obvod celého ONV, tedy i včetně města s ÚNV (to však neplatilo pro Prahu, zde se organizace národní bezpečnosti měla řídit zvláštním zákonem).

22. března 1949 byly ministerstvem vnitra konečně vydány zásady⁴⁷) pro působnost a organizaci okresních velitelství národní bezpečnosti, organizační zásady pro stanice SNB a působnost velitelství oddílu státní bezpečnosti a oddílů státní bezpečnosti. Tato směrnice tedy definitivně rušila (dnem 31. března 1949) okresní (místní) velitelství SNB a okresní kriminální úřadovny. V čele okresního velitelství stál okresní velitel NB. Jeho poměr k bezpečnostnímu referentovi ONV byl dán § 5 prozatímní směrnice, ze kterého vyplývá, že bezpečnostnímu referentovi příslušelo především politické řízení a všeobecný dohled při provádění úkolů národní bezpečnosti. Zástupcem okresního velitele pak byl důstojník pro politickou a osvětovou výchovu. K obstarávání spisové agendy měl velitel pomocný úřad. Dále bylo okresní velitelství NB rozděleno na oddělení I., které řídilo výkon pořádkové bezpečnosti a realizovalo ty úkoly, které nepříslušely kriminální službě, toto oddělení tedy udržovalo veřejnou

⁴⁴) Na základě vládního nařízení č. 3/1949 Sb. z 18. 1. 1949.

⁴⁵) K dispozici jsem měla pouze nedat. "nesign. směrnice bez č. j., zřejmě vzniklé před 15. březnem 1949 (in: A MV Praha, f. 304, kart. 48, i. č. 9). Další písemnosti se pak odvolávají na výnos MV č. 1916/7-10/3-49-BP/7 z 22. 3. 1949 vyd. společně s již vypracovanými zásadami pro činnost okresních velitelství NB- viz dále.

⁴⁶) Podle zák. č. 142/1949 Sb. byl v krajských městech a Opavě z území města a příslušného okresu vytvořen jediný okres spravovaný jednotným národním výborem, který vykonával jak funkci okresního, tak i místního národního výboru příslušného města. V městě Brně a Bratislavě byly zřízeny ústřední národní výbory s pravomocemi ONV a MNV, v jednotlivých částech města pak obvodní rady jako výkonné složky ÚNV. V hlavním městě Praze vykonával od 1. dubna 1949 podle zák. č. 76/1949 Sb. působnost národních výborů všech stupňů jednak opět ústřední národní výbor na celém území Prahy a jednak obvodní národní výbory v 16 městských obvodech. Jednotné národní výbory a ústřední národní výbory v Brně a Bratislavě byly podřízeny KNV. Krajské národní výbory a ÚNV hl. m. Prahy byly podřízeny přímo vládě, tedy v jednotlivých oborech příslušným ministrům. Jednotné národní výbory pak byly v roce 1954 zrušeny a v krajských městech (i v Brně) byly vytvořeny městské národní výbory pro území města a samostatné okresní národní výbory pro venkovský okres. V Praze a Bratislavě se zatím organizace národních výborů nezměnila (ČECHOVÁ, G.: Vývoj organizace a působnosti národních výborů v českých zemích v letech 1945-1960. In: Archivní časopis, 3, r. 1962, str. 136 a 142, viz také: Národní výbory 1941 - 1948. Sborník dokumentů. Praha 1981).

⁴⁷) Výnos MV č. j. B-88 dův. /49-BP/6 z 22. 3. 1949 (in: A MV Praha, f. 304, kart. 48, i. č. 9, též A MV Kanice, f. A 12, i. č. 90)

bezpečnost, pořádek a "mravnost", pečovalo o bezpečnost silniční dopravy i vodních cest, spravovalo a střežilo věznice Sboru apod. Oddělení II. řídilo a usměrňovalo odborný výkon kriminální služby, což zahrnovalo pátrání, vyšetřování a stíhání jednotlivých trestních činů kriminální povahy, zejména těch, na něž stanice SNB nestačily a kde se jevila potřeba vyšetřovat je přímo okresním velitelstvím. Dále toto oddělení vedlo pátrací služby v okrese, kriminální evidenci, kriminální statistiku a provádělo identifikační a kriminálně technickou službu. Přebralo tedy agendu zrušených oblastních a kriminálních úřadoven (kriminální agendu vedlo také IV. oddělení krajského velitelství NB a bývalá Kriminální ústředna se stala 4. sektorem Velitelství VB⁴⁸), vzniklého v listopadu 1949 ze zrušeného odboru BC na ministerstvu vnitra⁴⁹)). Oddělení III. pak provádělo správní službu národní bezpečnosti, tedy ty úkoly, které dosud obstarávaly referáty (předtím úřadovny) národní bezpečnosti v rámci bezpečnostních referátů ONV (ÚNV) a o kterých jsem se již zmínila.

Současně se rušily pobočky bývalých oblastních úřadoven státní bezpečnosti a jejich působnost se přenesla na velitelství oddílů státní bezpečnosti. Kromě velitelství oddílů státní bezpečnosti, která prováděla jak preventivní tak represivní činnost, byly zřizovány také oddíly státní bezpečnosti, jež vykonávaly úkoly zahrnující tzv. prevenci a které taktéž byly řízeny přímo krajskými velitelstvími státní bezpečnosti. Velitelství oddílů státní bezpečnosti a oddíly státní bezpečnosti měly být ve styku se složkami národní bezpečnosti (krajskými i okresními velitelstvími NB a stanicemi SNB, pohraniční stráží a útvary bezpečnostního letectva) zásadně prostřednictvím krajského velitelství státní bezpečnosti.

Nově tedy došlo ke spojení pořádkové a kriminální služby pod jednotné vedení příslušných velitelství národní bezpečnosti a naopak k vytvoření dvou samostatných složek státní a veřejné bezpečnosti. V souvislosti s tím se upouští v pojmenování bezpečnostních útvarů od názvu SNB.

Nová směrnice ukládala nové úkoly i stanicím SNB. Stanice měly zařadit do okruhu své činnosti i těsnější spolupráci se státní bezpečností a využívat též poznatků a informací od "pokrokových a uvědomělých občanů" svého obvodu. Zařazení zpravodajské činnosti do úkolů stanic přineslo také potřebu jejich nové dislokace . Kromě snahy o odstranění dosavadní roztříštěnosti stanic, zmenšení jejich počtu a vytvoření nových (na strategických místech) dobře osobně i technicky vybavených stanice SNB byl hlavní motivací reorganizace především politický aspekt, tedy vytvoření silných akceschopných jednotek pro boj s tzv. třídním nepřítelem. Takové stanice se měly vytvořit především ve městech se sídlem okresního národního výboru. Zde měla působit zásadně jedna stanice SNB. Podle rozlehlosti místa a počtu obyvatel bylo možné zřídit několik místních poboček hlavní stanice. Jejich jediným úkolem bylo usnadnit styk s veřejností a plnit funkci sběrny podání a zpráv.

Zvláštní uspořádání bezpečnostního aparátu v Praze pak bylo na základě zákona č. 76/1949 Sb. z 24. 3. 1949 o organizaci správy v hlavním městě Praze určeno vládním nařízením č. 98/1949 Sb. z 5. dubna 1949 o výkonu veřejné správy v oboru národní

⁴⁸⁾ In: A MV Kanice, Inventář k archivnímu fondu KS SNB Ostrava - úvod, Spišské Podhradí 1979, str. 17

⁴⁹) Výnos MV č. 231/00-9-BP/6 z 14. 11. 1949 (A MV Kanice, f. A 12, i. č. 155) Současně bylo z oddělení BL odboru BC vytvořeno Velitelství bezpečnostního letectva při Ministerstvu vnitra podřízené přímo náměstkovi ministra vnitra pro bezpečnost.

bezpečnosti na území hlavního města Prahy a Pražského kraje. Pro toto teritorium bylo zřízeno krajské velitelství národní bezpečnosti se sídlem v Praze. V jeho čele stál krajský velitel národní bezpečnosti jmenovaný ministrem vnitra a jemu bezprostředně podřízený. Krajské velitelství národní bezpečnosti v Praze plnilo úkoly národní bezpečnosti v obvodech Ústředního národního výboru hlavního města Prahy a krajského národního výboru v Praze. Avšak výkonná služba Sboru národní bezpečnosti je již zcela v kompetenci krajského velitele národní bezpečnosti v Praze. Pouze v nutných případech si mohl ÚNV s působností KNV a KNV Pražského kraje vyžádat u krajského velitele výkon této služby. Pro území jednotlivých obvodů hlavního města byla zřízena obvodní velitelství národní bezpečnosti. Vztah velitelství k obvodním národním výborům pak byl analogický, obvodní národní výbory s výjimkou výkonné služby Sboru kontrolovaly provádění úkolů národní bezpečnosti, které jinak náležely do kompetence okresních a místních národních výborů (pravomoci obvodních národních výborů a obvodních velitelství národní bezpečnosti v Praze tedy byly na úrovni okresů).

Pro úplnou centralizaci státní správy (samospráva byla odbourána již vládním nařízením č. 4/1945 Sb. ⁵⁰)) byl nesmírně důležitý zákon č. 143/1949 Sb. přijatý Národním shromážděním 11. 5. 1949, který umožňoval vládě měnit a rušit působnost orgánů státní správy, popř. v odůvodněných případech přímo rušit orgány státní správy. V důsledku toho pak například mohla vláda svým nařízením č. 232 /1949 Sb. z 25. 10. 1949 měnit předpisy o některých referátech krajských národních výborů.

Situace v jednotlivých složkách SNB se po únoru 1948 podstatně různila. Zřejmě to bylo způsobeno jak rozdílnou politickou situací a stavem organizovanosti příslušníků jednotlivých složek v komunistické straně, tak i charakterem úkolů, které různé součásti Sboru plnily. Pro Komunistickou stranu Československa bylo po únoru 1948 bezprostředním úkolem především upevnění své moci, což v její dikci znamenalo upevnění moci dělnické třídy a ochrana "revolučních vymožeností pracujících před podvratnou činností vnitřního i zahraničního nepřítele". To vyžadovalo zlikvidovat zbytky mocenských pozic i jednotlivých představitelů jim nepřátelských politických stran a organizací, popř. jejich sympatizantů, a zabezpečit účinnou ochranu proti narušování budovatelských plánů KSČ. V praxi to znamenalo odhalení a likvidaci pokusů o "protistátní povstání", které měly připravovat skupiny lidí kolem generála Kutlvašra,⁵¹) skupina majora Prokeše a Miloslava Jebavého, zatčen a odsouzen k trestu smrti byl generál Heliodor Píka,⁵²) vězněn byl také dřívější národně socialistický starosta Brna Josef Podsedník, 53) uvedu-li ty nejznámější. Stranou zájmu bezpečnostních složek a zejména státní bezpečnosti nezůstali ani duchovní. Dalším symptomem tohoto období bylo zvýšení ilegálních odchodů do zahraničí, což bezpečnostní složky zaměstnávalo neméně. Boj proti těm, kteří nevěřili komunistickým idejím, tedy všem

⁵⁰⁾ Toto nařízení upravovalo místní orgány státní moci a správy. Likvidace dvojkolejnosti veřejné správy vedla k položení základů nové politické moci. Národní výbory se staly prakticky jedinými místními orgány státní moci a správy - nejedná se tedy již o veřejnou správu ale už jen o státní správu.

⁵¹) Více viz např.: SLANINA Josef, VALIŠ Zdeněk: Generál Karel Kutlvašr, Praha 1993.

⁵²⁾ Vice viz např.: VÁHALA Rostislav: Smrt generála, Praha 1992.

⁵³⁾ Paměti J. Podsedníka vydal Archiv města Brna – PODSEDNÍK Josef: Kronika mého života, Brno 2000.

těm "diverzantům, teroristům, špionům, agentům zahraničních rozvědek, kolportérům protistátních tiskovin a organizacím zabývajících se protistátní činností" byl jednoznačně úkolem československých bezpečnostních složek, zejména pak státní bezpečnosti. Té taky patřilo primární postavení ve struktuře Sboru⁵⁴). Jakkoliv si státní bezpečnost přebrala část původních úkolů veřejné bezpečnosti, zachovala si veřejně bezpečnostní složka Sboru v celé řadě bezpečnostních činností nezastupitelné postavení. Jednalo se především o zajišťování klidu a pořádku, o řízení dopravy a vyšetřování dopravních nehod, zajištění ochrany majetku i ochrana státních hranic. Na druhé straně se podílela na úkolech souvisejících s vyvlastňováním majetku statkářů, živnostníků apod. Veřejně bezpečnostní složka pochopitelně také odhalovala trestné činy v zásobování, černý obchod a "jiné pletichy", ale i nedodržování a ohrožování jednotného hospodářského plánu.

Je nepochybné, že při výstavbě nového "socialistického" bezpečnostního aparátu se staly určujícím požadavkem na příslušníky Sboru jejich třídní původ a oddanost věci komunistické strany a dělnické třídy. Těmto požadavkům byla podřízena kádrová práce ve Sboru národní bezpečnosti. Bezprostředně po únoru 1948 byly z jeho řad odstraněny zbytky funkcionářů nekomunistických stran a exponentů poražené buržoazie⁵⁵) ve všech složkách Sboru a na všech organizačních stupních. Na dovolenou s čekatelným odešlo asi 10-15% tzv. gážistů a 25% velitelského sboru.⁵⁶) Menší část z nich byla po superarbitračním řízení vzata zpět a zbytek byl v září 1948 propuštěn. Přezkumné řízení u příslušníků SNB bylo nařízeno na zákl. zákona č. 150/1948 Sb. z 9. 5. 1948 ministrem vnitra a probíhalo ještě v roce 1949⁵⁷). Týkalo se všech příslušníků Sboru zařazených služebně v prezidiu pro bezpečnost a u odboru BA a BC ministerstva vnitra a u bezpečnostního letectva bez ohledu na hodnost, funkci a zařazení, všech důstojníků a úředníků Sboru taktéž bez ohledu na hodnost, funkci a zařazení a všech příslušníků SNB, tedy důstojníků, úředníků a gážistů, zařazených k výkonu služby u státní bezpečnosti. Totéž se týkalo všech krajských velitelství i Útvaru 9600 Praha (od listopadu 1949 Velitelství Pohraniční stráže při Ministerstvu vnitra).

Novým jevem bylo též postupné budování základních organizací KSČ ve Sboru

⁵⁴) K činnosti státní bezpečnosti viz více již zmíněné studie výše uvedených autorů.

V souvislosti s tím mohu zmínit např. hlášení (č. j. 1388 taj. /1949-II) krajského velitele národní bezpečnosti v Brně z 20. 10. 1949 o postupu akce T 43 probíhající od 20. 8. 1949 za účelem "zatlačování kapitalistických živlů". Pro tuto akci byla ustanovena skupina 6 příslušníků národní bezpečnosti a 4 příslušníků státní bezpečnosti, která ze seznamu osob nepřátelských "lidově demokratickému zřízení" vybírala osoby, které byly největšími vykořisťovateli pracujícího lidu (továrníky, advokáty, velkoobchodníky apod.), Tyto zprávy pak předávala komisi, která rozhodovala o zařazení těchto lidí do táborů nucených prací. Navíc rozhodovala též o tom, kterým úderníkům či komunistickým funkcionářům měl být přidělen nadměrný byt po "vykořisťovatelích". O tom, že při této akci neprobíhalo vše jasně a podle "zákona" svědčí další část zprávy, kde si krajský velitel ztěžuje na malou informovanost o akci (o akci T 43 věděl za krajský výbor KSČ jen kádrový tajemník a na krajském národním výboru pouze tajemník a bezpečnostní referent, dobře informován byl též služební lékař!). Dokonce prý dva dny po schůzce zástupců krajů u ministra vnitra v Praze vysílal zprávu o akci T 43 zahraniční rozhlas (hlášení bylo vyhotoveno k č. j. ministerstva vnitra 5278 taj. /1949-BP 5) - in: A MV Praha, f. 304,kart. 55, i. č. 15).

⁵⁶) In: Přehled dějin SNB, str. 70.

⁵⁷) Výnos MV č. B 7584/49-31/1-49-BP/1 z 2. 3. 1949 (A MV Praha, f. 304,kart. 85, i. č. 13).

národní bezpečnosti. Souběžně s tím byla dokončena i struktura vyšších stranických orgánů, tzv. stranických vedení, která měla řídit a kontrolovat stranicko politickou práci v SNB⁵⁸).

Činnost jednotlivých složek Sboru národní bezpečnosti narážela po únoru 1948 na některé problémy vyplývající z platnosti předúnorových legislativních norem. Nejen situace ve Sboru, ale i nová politická situace ve společnosti předpokládala nutnost podstatných změn v právním řádu. V období let 1949 - 1950 byl tento právní řád, a to samozřejmě v duchu únorového vítězství komunistů, téměř zcela přebudován. Přijetí již zmíněného nového zákona o národní bezpečnosti předcházelo schválení dvou závažných předloh o postihu protistátní nepřátelské činnosti. Zákon č. 231/1948 Sb. ze 6. října 1948 - zákon na ochranu lidově demokratického zřízení - umožňoval nový výklad trestních činů namířených proti lidově demokratickému zřízení, specifikoval trestné činy proti vnější bezpečnosti republiky a stal se účinným nástrojem proti všem formám a projevům nesouhlasu s tímto zřízením. V říjnu 1948 byl také přijat zákon o táborech nucených prací, což nepochybně souviselo s činností superarbitračních komisí, akcí T 43 apod. které měly přispět k tzv. očistě nejen Sboru národní bezpečnosti ale i celé společnosti.

Zásadní význam pro činnost státního a tím i bezpečnostního aparátu měl nový československý trestní zákon č. 86/1950 Sb. schválený 23. května 1950⁵⁹). Nebyl pouhou novelou, úpravou dosud platných zákonných norem, ale představoval nový právní předpis, který vyjadřoval všechny podstatné změny, ke kterým v Československu došlo. Všeobecným a nezbytným znakem každého trestného činu byla podle tohoto zákona jeho tzv. společenská nebezpečnost. Tento trestní zákon žádal neposuzovat z třídního hlediska pouze pachatele, ale především to, jak byl z třídního hlediska spáchaný čin nebezpečný.

Na závěr je mi dlužno podotknout, že článek neměl ambice stát se historickou studií dané problematiky. Vzhledem k tomu, že se zatím nikdo z renomovaných historiků nebo archivářů tohoto tématu neujal, 60) pokusila jsem se podat přehledný popis organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti zaměřený na jeho veřejně bezpečnostní složku a uvést základní předpisy týkající se organizace a působnosti některých součástí bezpečnostního aparátu. Doufám, že tento přehled přinese základní orientaci v bezpečnostní problematice prvního poválečného období a ulehčí tak práci především mým kolegům archivářům zpracovávajícím písemnosti tohoto původce.

Za pomoc, rady a cenné připomínky jsem velmi vděčná kolegyni PhDr. Marii Muzikantové.

⁵⁸) In: *Přehled dějin SNB*, str. 75.

⁵⁹) In: *Přehled dějin SNB*, str. 76.

⁶⁰⁾ Organizace SNB viz: Vojenské dějiny Československa, V. díl. Praha 1989 a Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 - 1960, sv. I. Ostrava 1966.

PRAMENY:

Archiv MV ČR Praha - Studijní ústav fond č. 304 - bezpečnostní složky (inventární jednotky nejsou číslovány průběžně, proto uvádím i čísla kartonů)

Archiv MV ČR Kanice - fond A 12 - Bezpečnostní složky MV

fond A 14 - Zemské velitelství SNB Praha fond A 15 - Zemské velitelství SNB Brno fond A 17 - Hlavní velitelství SNB Praha fond H 1-4 - vnitřní odbor Hlavní správy VB

PUBLIKOVANÉ PRAMENY:

Sbírka zákonů a nařízení ČSR Věstník Ministerstva vnitra Věstník Sboru národní bezpečnosti

POUŽITÉ ZKRATKY:

A MV Kanice – Archiv Ministerstva vnitra České republiky Kanice A MV Praha – Archiv Ministerstva vnitra České republiky Praha

AČ – Archivní časopis

f. – fond

FS - Finanční správa

HV SNB – Hlavní velitelství Sboru národní bezpečnosti

KO - Kontrolní oddíly Sboru národní bezpečnosti

KS MV – Krajská správa Ministerstva vnitra

KSČ - Komunistická strana Československa

MNO - Ministerstvo národní obrany

MNV – Místní národní výbor MSK – Místní správní komise

MV – Ministerstvo vnitra, též ministr vnitra

NB – Národní bezpečnost

NV – Národní výbor

ONV - Okresní národní výbor

OSK – Okresní správní komise

OV SNB - Okresní velitelství Sboru národní bezpečnosti

PS – Pohraniční stráž

SAP – Sborník archivních prací

SKS - Silniční kontrolní stanice

SNB – Sbor národní bezpečnosti

StB - Státní bezpečnost

ÚNV – Ústřední národní výbor

VB - Veřejná bezpečnost

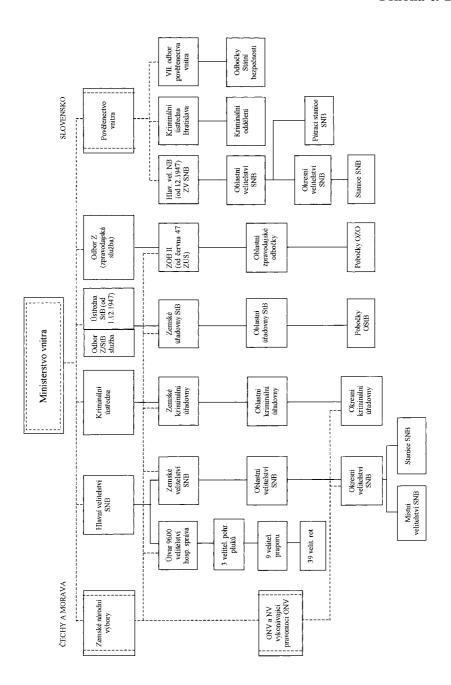
ZNV – Zemský národní výbor

ZOB – Zemský odbor bezpečnosti

ZPÚ – Zabezpečení pohraničního území

ZV SNB – Zemské velitelství Sboru národní bezpečnosti

Příloha č. 1

Jak se točil seriál "Třicet případů majora Zemana"

Jiřina Dvořáková

Záměr vytvořit několikadílný televizní seriál, jehož "...hlavním obsahem budou příběhy příslušníka SNB v jednotlivých etapách vývoje naší socialistické společnosti" se poprvé objevil v roce 1973 jako jeden z bodů dokumentu s názvem "Hlavní úkoly tiskového odboru sekretariátu FMV do XV. sjezdu KSČ".¹)

V dalším plánu činnosti Tiskového odboru sekretariátu FMV²) byl již tento úkol formulován konkrétněji: "...v r. 1974 zahájit práce na seriálu "Případy majora Horáka". Jde o hraný seriál o práci SNB od r. 1945 do současnosti, charakterizující společenský a politický vývoj u nás - zajistí Tiskový odbor sekretariátu FMV a Hlavní redakce armády, bezpečnosti a brannosti Čs. televize."³)

Oproti tomu v dopise režiséra Jiřího Sequense adresovaném Tiskovému oddělení MV ČSSR s datem 11. 11. 1973 se již hovoří o tom, že jmenovanému byla prostřednictvím pracovníků Redakce armády a bezpečnosti ČsT nabídnuta spolupráce na připravovaném seriálu "30 případů majora Zemana".⁴) Také v následujících plánech činnosti tiskového odboru na rok 1974 je již seriálu ponechán tento pozměněný název.⁵)

Zkušený režisér Jiří Sequens navrženou nabídku vřele uvítal a reálně viděl i možnost, aby se seriál začal vysílat již v roce 1975, tedy v roce 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou a k připravovaným oslavám 30. výročí vzniku SNB.

Zároveň si však vymínil, aby seriál mohl natáčet jako jediný režisér, pouze s jedním výrobním štábem - na rozdíl od původního záměru, že seriál budou natáčet nejméně dva režiséři a dva výrobní štáby. Podle jeho názoru "…nejen autorská koncepce a herecké vedení hlavní postavy, ale i celá souhrnná tvůrčí a společensko-ideová atmosféra uzavřeného celku se zcela logicky soustřeďuje do jediné nedělitelné od-

¹) A MV Praha, IX. správa FMV inv. jednotka 478.

²⁾ Tiskový odbor FMV byl zřízen rozkazem MV ČSSR č. 25 z 15. 5. 1970 a na základě usnesení vlády ČSSR č. 211 z 21. 6. 1968 jako výkonný útvar, který organizuje a zabezpečuje propagační a publicistickou činnost o úkolech a výsledcích práce SNB a zpracovává jeho historii. Tiskový odbor byl organizačně začleněn v sekretariátu MV ČSSR a byl podřízen náčelníku sekretariátu. Náčelník tiskového odboru - tiskový tajemník MV ČSSR byl podřízen ministru vnitra ČSSR. Ve své činnosti se tiskový odbor řídil rozkazy, nařízeními a pokyny MV ČSSR a náčelníka sekretariátu MV ČSSR.

Tiskový odbor řídil redakce časopisu Signál, Bezpečnost a pracovníky v hlavních redakcích armády, bezpečnosti a brannosti Čs. rozhlasu a Čs. televize.

Dnem 1. 10. 1977 byl začleněn podle nařízení MV ČSSR č. 28/1977 do Správy pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost s krycím názvem IX. správa FMV jako součást 4. odboru (odbor sdělovacích prostředků, propagační a kulturněvýchovný). IX. správa FMV byla zrušena rozkazem MV ČSSR č. 12 z 22. 7. 1988.

³) IX. správa FMV i. j. 479.

⁴) Tamtéž i. j. 511-1/1973.

⁵) Tamtéž i. j. 480.

povědnosti za takové závažné dílo". Navrhl proto také vytvořit po dohodě s tiskovým odborem a redakcí armády, bezpečnosti a brannosti tří až čtyřčlenný autorský kolektiv, "...který by si rozdělil práci na přípravě dalších scénářů tak, aby postupně, v přesném ideovém a tvůrčím záměru pod mým vedením doplňoval zásobu (míněna zásoba scénářů - pozn. J. D.) výrobním potřebám." Zároveň Jiří Sequens poukázal na možnost využití zkušeností z práce na seriálu Hříšní lidé města pražského, který ukončil před dvěma lety.

V závěru svého dopisu J. S. uvádí: "V případě, že se rozhodnete svěřit mi takto celý úkol, odložím své současné tvůrčí plány a začnu okamžitě s výrobou "Třiceti případů". Vedení Čs. filmu a FSB (Filmové studio Barrandov - pozn. J. D) by jistě pochopilo závažnost i odpovědnost takového úkolu a vyšlo by nám vstříc. O tom nepochybuji. Rozhodnete-li se jinak, nebude mi to lhostejné, protože na takový námět a možnost jeho realizace jsem léta čekal a cítím chuť i sílu takový velký úkol zvládnout. Avšak právě při vědomí jeho odpovědnosti nemohu postupovat jinak." Tiskový odbor sekretariátu FMV na podmínky režiséra Sequense přistoupil.

Na přípravě a vzniku seriálu tak spolupracovaly Tiskový odbor sekretariátu FMV, Československá televize a Československý film za účasti oddělení kultury ÚV KSČ. Veškerá podpora celému projektu ze strany Federálního ministerstva vnitra byla přislíbena ministrem vnitra ČSSR Jaromírem Obzinou.

Autoři

Za autora ideového námětu seriálu je považován náčelník Tiskového odboru sekretariátu FMV (později náčelník 4. odboru IX. správy FMV) plk. Jan Kovář. Hlavním dramaturgem se stal pracovník Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti Čs. televize ing. Jiří Procházka. Natáčení všech dílů realizoval osvědčený štáb Filmového studia Barrandov v čele s vedoucím výroby Josefem Císařem.

Na seriálu se podílely autorsky zhruba dvě desítky spisovatelů a scénáristů, mezi jinými již zmíněný Jiří Procházka, dále Oldřich Železný, Jiří Sequens, Jan Otčenášek, Ladislav Langpaul, Věra Kalábová, J. S. Kupka a další.⁶)

Okruh autorů scénářů byl rozšiřován postupně. Autoři byli navrhováni dramaturgem v dohodě s režisérem a schvalováni šéfredaktorem po konzultaci s náčelníkem Tiskového odboru sekretariátu FMV.

Všechny materiály o seriálu určené pro veřejnost schvaloval šéfredaktor Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti Československé televize plk. PhDr. M. Broumský a náčelník tiskového odboru J. Kovář.⁷)

Zahájení natáčení

Realizace seriálu byla zahájena 22. března 1974 na zámku Lišno u Benešova natáčením scén ke druhému dílu seriálu s názvem "Vyznavači ohně".⁸)

⁶) Tamtéž i. j. 510-17/1977.

⁷) Tamtéž i. j. 509-19/1975.

⁸) Tamtéž i. j. 509-1/1974.

Podle původního předpokladu mělo být do konce dubna 1975 dokončeno 10 dílů, druhá desítka se měla začít natáčet 1. června nebo 1. července 1975. První díl měl být promítán v květnu 1975 v rámci oslav 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou. Seriál měl být připraven k vysílání v září tak, aby finále vysílání proběhlo v únoru 1978. Předpokládané náklady na natočení jednoho dílu činily 1,5 mil. Kč, praxe ukázala, že by mohlo dojít ke snížení této částky na 1,3 mil. Kč, což by při 10 dílech znamenalo úsporu 1,5 mil Kčs. Další výroba jednotlivých povídek měla být realizována tak, aby do konce roku 1976 bylo hotovo 20 dílů, do konce roku 1977 pak 30 dílů a do února 1978 ještě 3 díly navíc. D

Skutečnost byla trochu odlišná. Vysílání prvních 10 dílů seriálu v ČsT bylo zahájeno v době od 11. ledna do 12. února 1976. 11)

První ohlasy diváků

Oddělení sociologického výzkumu ČsT vyhodnocovalo ohlas a sledovanost seriálu v porovnání s dalšími tehdy vysílanými seriály "Nejmladší z rodu Hamrů", "Mikuláš Benický" a "Chalupáři". Sledovanost jednotlivých dílů "Zemana" měla vzestupnou tendenci a pohybovala se od 87 do 94 %. ¹¹)

Uvedení nového televizního seriálu vzbudilo u některých diváků až nečekané reakce. V písemných materiálech tiskového odboru je založen úhledným rukopisem psaný dopis divačky, který je datován již 5. února 1976, svědčící o mimořádném nadšení, které v ní seriál vyvolal.

Píše se v něm mimo jiné: "Vážení soudruzi! Dovolte mi, abych za generaci nás, kteří jsme neprožili ani bídu, ani hrůzu ze zabíjení, ani hlad, ani nezaměstnanost, abych za generaci nás, pro něž tato slova jsou jen pojmem, protože jsme se narodili již do slunných dnů, kdy naše mámy nemusely mít strach ze zítřka, abych za nás za všechny poděkovala prostřednictvím majora Zemana všem, kteří nám toto bezstarostné mládí připravili a dali nám možnost v klidu studovat, pracovat a žít. Seriál 30 případů majora Zemana je velmi hezký ve své opravdovosti a prostém, přesvědčivém vyprávění. Postava hlavního hrdiny ztělesněná Vladimírem Brabcem je tak milá, působivá, opravdová, že si tohoto hrdinu musí každý oblíbit . Věříme mu každé slovo, každý krok a určitě pro mnoho lidí se stane příkladem pro jednání v různých životních situacích...".12)

Na závěr je připojena báseň: Majoru Zemanovi: Poděkování

V odkazu otce bránit právo jdeš, před zlobou, nenávistí neuhneš a čisté srdce Tvé a láska k lidu v něm Ty rveš se s bezprávím, pomáháš lidem všem. Nám vracíš vzpomínkou těžkých bojů chvíle

⁹) Tamtéž i. j. 509-3/1975.

¹⁰) Tamtéž i. j. 509-19/1975.

¹¹) Tamtéž i. j. 509-5/1976.

¹²) Tamtéž i. j. 509-2/1976.

kdy z kruhu rodin svých ztráceli jste milé Však lidé jako ty spojili zde svá srdce proti bezpráví pozdvihli zbraně v ruce.

A proto radostně mohou se teď smát děti už je to třicet let? V míru čas rychle letí! My, jež jsme spatřili svět teprv po bitvě dohrané teď bránit budem to, co dals nám, majore Zemane!

Dopis divačky se pracovníkům tiskového odboru natolik zalíbil, že kromě hlavního představitele Zemana a dalších tvůrců, kteří si jej údajně s velkým zájmem přečetli, jej poskytli redakci časopisu Signál ke zveřejnění.

Natáčení seriálu však neprovázely pouze příznivé ohlasy diváků, ale vyskytly se i méně příjemné okamžiky.

Tvůrčí neshody

Na přípravě a samotné realizaci seriálu se podílela, jak již bylo uvedeno, řada renomovaných autorů literárních scénářů. S námitkami a připomínkami vstupovali do seriálu odborní poradci i političtí pracovníci. Například po shlédnutí povídky číslo 24 "Klauni," z roku 1967 byla na příkaz člena předsednictva a tajemníka ÚV KSČ Vasila Bilaka provedena drobná úprava (bez dalšího upřesnění).¹³)

V průběhu natáčení byly původní scénáře jednotlivých dílů za pochodu přepracovávány. Nejvýznamnější měrou se na těchto úpravách, eventuálně i na nových verzích podílel režisér Sequens. Mnohdy použil původní postavy, základní situace i příběh z autorovy předlohy a částečně i text, ale začal si nárokovat celý honorář. To vyvolávalo konflikty jak s původními autory, kteří byli přizváni ke spolupráci po dohodě s režisérem, tak s hlavním dramaturgem seriálu Jiřím Procházkou. 14)

Během natáčení se mezi hlavním dramaturgem Jiřím Procházkou a režisérem Jiřím Sequensem začaly projevovat i názorové neshody na ideový obsah jednotlivých dílů seriálu. Proti sobě stály dvě výrazné tvůrčí osobnosti. Jejich vyhraněné názory se střetly zejména při natáčení příběhu z roku 1968 a závěrečného dílu z roku 1973. Oba díly měly být realizovány podle literárních předloh J. Procházky, s čímž režisér Sequens nesouhlasil a chtěl provést zásadní úpravy.

V květnu 1978, těsně před svým odletem do Tater na natáčení 22. dílu "Tatranské pastorale," se obrátil režisér Sequens osobním dopisem přímo na ministra Obzinu a žádal ho o možnost konzultovat s ním své "...návrhy postupů, které by vedly k důstojnému zakončení "Zemana" a vytáhly by tak seriál ze spekulací v tak ožehavých politických dílech (týká se dílů č. 24 a 30 - pozn. J. D.)". Dále Sequens uvádí: "Věřím, že do mého návratu do Prahy (1. června) nebudou beze mne podniknuta žádné ne-

¹³) Tamtéž i. j. 510-20/1978.

¹⁴) Tmtéž i. j. 509-6a/1976.

umětelská a spekulativní opatření ze stran redakce, jejichž důsledky bychom museli trapně a pracně odstraňovat z cesty dobré věci."¹⁵)

Situace se však vyvíjela jinak. V informaci pro ministra vnitra ČSSR z 22. srpna 1978 náčelník 4. odboru IX. správy FMV plk. Jan Kovář uvedl: "...hlavním problémem je závěrečná povídka (30. díl) "Lišky mění srst," kterou s. Sequens odmítl natáčet. V zájmu zdárného dokončení celého seriálu byla dána s. Seguensovi možnost ztvárnit závěrečný díl v naději, že tento díl bude důstojným dovršením celého seriálu. To se však s. Sequensovi nepodařilo ... poslední díl by měl vyjadřovat myšlenku, že boj naší Bezpečnosti za ochranu socialistické společnosti pokračuje. V tom smyslu byl koncipován scénář "Lišky mění srst" (o disidentech - pozn. J. D.). Jako náhradu za tento politický díl předložil s. Sequens scénář "Chrpy pro Zemana" (konečný název "Růže pro Zemana" - pozn. J. D.), který je pro nás nepřijatelný ...nevyjadřuje danou dobu (r. 1973), a je v podstatě apolitický, nesoučasný, prvorepublikánský, starobylý, odpovídající "Hříšným lidem města pražského". V roce 1973 se zabývá bývalou prostitutkou (upilovanou Fančou), zlodějem Jéňou, potomkem šlechtického rodu Kauniců apod. ... neukazuje práci SNB v positivním světle a má i politické chyby, jako například, že celoživotním posláním mjr. Zemana bylo obstarávání strávníků pro basy, čímž je charakterizována činnost socialistické Bezpečnosti ... třicátý díl by se měl natočit podle scénáře "Lišky mění srst" po určitých, dříve dohodnutých úpravách."¹⁶)

Z dochovaných písemností tiskového odboru vyplývá, že rozpory mezi Sequensem a Procházkou vyvrcholily v roce 1979, kdy režisér provedl úpravu 25. dílu nazvaného "Hrdelní pře", jehož autorem byl J. Procházka. Dramaturg ve svém dopise adresovaném náměstkyni Ústřední redakce České televize dr. Mileně Balašové 4. dubna 1979 "ideově-umělecky" nesouhlasí s úpravou a navrhuje, aby byl změněn název povídky a aby nebyl vůbec uváděn jako autor, nebo aby byl zmiňovaný díl uváděn s podtituem na motivy povídky J. Procházky z knihy Hrdelní pře napsal Jiří Sequens. Zároveň nechce být uváděn ani jako dramaturg. Ze stejných důvodů si nepřeje být uváděn jako dramaturg u 30. dílu "Chrpy pro Zemana", protože tento díl "...vznikl proti mé ideově-umělecké koncepci celého seriálu a bez mého dramaturgického vlivu". 17)

Seriál byl dokončen v květnu 1979, ve spisech 4. odboru IX. správy FMV není již žádná zmínka o tom, že by se oba problematické díly přepracovávaly. Přečteme-li si literární předlohy J. Procházky a porovnáme-li je s natočenými díly, můžeme se domnívat, že příběh nazvaný "Štvanice", který zobrazuje rok 1968, se příliš neliší od povídky "Hrdelní pře", ač její autor na to mohl mít jiný názor. V případě závěrečného dílu "Růže pro Zemana" (původní pracovní název Boj pokračuje, posléze Chrpy pro Zemana - pozn. J. D.) lze soudit, že došlo ke kompromisu, v příběhu je zastoupena dějová linie a některé postavy z povídky "Lišky mění srst", ale dochází ke změně prostředí a jmen některých osob podle představ režiséra Sequense.

¹⁵) Tamtéž i. j. 510-17/1978.

¹⁶) Tamtéž i. j. 510-20/1978.

¹⁷) Tamtéž i. j. 510-3/1979.

Další průběh natáčení

V lednu 1977 Československá televize odvysílala v repríze na 2. programu první desítku seriálu a v návaznosti na to na 1. programu premiéru druhé desítky "Zemana". Opět byla vyhodnocena sledovanost. Reprízované díly 1. - 10. dosáhly téměř 58%, nové díly na tom byly obdobně jako při zahájení vysílání seriálu.

Také v NDR, kde byl seriál vysílán, měl značný divácký ohlas. V informaci programového vedení televize NDR stranickým orgánům NDR se uvádí, že seriál "Třicet případů majora Zemana" byl nejúspěšnějším seriálem tohoto žánru vůbec a že "…seriál byl sledován i nepřáteli NDR a plně obstál v konkurenci kapitalistických produkcí."¹⁸)

V únoru 1977 bylo tedy dokončeno 20 dílů, první desítka za 527 kalendářních dnů, druhá za 751 dnů. Třetí desítka se měla natáčet v srpnu 1977 a měla být hotova za 548 dní. ¹⁹)

K odvysílání všech třiceti dílů seriálu došlo v ČsT v době od 26. září 1979 - 2x týdně na 2. programu repríza prvních dvaceti dílů a 1x týdně na 1. programu díly 21. - 30.

K zajištění publicity do té doby nejrozsáhlejšího seriálu vysílaného v Československé televizi se konala 14. září 1979 tisková konference ve Filmovém klubu v Praze, které se zúčastnili pro ten účel sezvaní redaktoři kulturních rubrik, literární a filmoví kritici a redaktoři, kteří se zabývali brannou a bezpečnostní problematikou. Na dotazy odpovídali tvůrci a hlavní představitelé seriálu.²⁰)

Přátelská setkání

U příležitosti dokončení seriálu "Třicet případů majora Zemana" se 27. září 1979 uskutečnilo přátelské setkání tvůrců s vedoucími funkcionáři FMV. Nejprve byly účastníkům v budově MV ČSSR v Praze Na Perštýně promítnuty závěrečné díly seriálu a poté odjeli všichni na zámek Zbraslav, kde je již očekávalo pohoštění a hudba. Jménem FMV promluvil náčelník IX. správy plk. ing. Jaroslav Verner, který poděkoval všem, kteří přispěli ke zdárnému dokončení seriálu. Celé akce se zúčastnilo celkem 150 osob.²¹)

Toto přátelské setkání filmových pracovníků s vedením FMV nebylo ojedinělé. Již od počátku natáčení v r. 1974 i v jeho průběhu byly prostřednictvím tiskového odboru, později 4. odboru IX. správy FMV organizovány akce, kterých se zúčastňovali jak tvůrci a hlavní představitelé "Třiceti případů majora Zemana", tak vedoucí pracovníci FMV, někdy i za přítomnosti ministra vnitra ČSSR Jaromíra Obziny. Jednalo se zpravidla o účast na projekci jedné až tří hotových povídek na Barrandově, po které následovalo přátelské setkání ve vile FMV na Vinohradech. Vedení FMV tak vyjádřilo zájem a podporu celému projektu a zároveň mělo možnost kontroly výsledků práce.

¹⁸) Tamtéž i. j. 510-10/1977.

¹⁹) Tamtéž i. j. 510-3/1977.

 ²⁰) Tamtéž i. j. 510-13/1979.
 ²¹) Tamtéž i. j. 510-14-16/1979

V této souvislosti stojí za zmínku Informace k ohlasu na setkání ministra vnitra ČSSR s tvůrci i herci televizního seriálu "Třicet případů majora Zemana" ze 14. října 1974²²), jak ji zaznamenal náčelník tiskového odboru plk. Jan Kovář. Uvádí se zde mimo jiné: "Tvůrci seriálu a herci oceňují přístup ministra vnitra ČSSR a jeho spolupracovníků k výsledkům jejich práce. Většina účastníků hovoří o tom, že takového setkání se zúčastnili poprvé. Líbilo se jim věcné, soudružské a otevřené jednání a velmi příjemné prostředí … setkání má i velmi příznivý ohlas v divadlech. Tak například Haničinec při natáčení povídky "Rubínové kříže" se nás ptal: Co jste to s těmi našimi herci dělali. Tito o ničem jiném od určité doby nemluví než o s. Obzinovi a tiskovém odboru FMV."

Jednou z velkých propagačních akcí z počátku natáčení se stalo výjezdové setkání filmařů s vedením FMV na zámečku ve Starém Hrozňatově u Chebu ve dnech 19. - 20. prosince 1974, kam účastníky, tzn. zástupce FMV včetně ministra vnitra Obziny, filmový štáb a hlavní představitele, celkem 35 osob, dopravily dva vrtulníky FMV. Těsně předtím ještě shlédli první hotový díl seriálu na Barrandově. Ve Starém Hrozňatově přivítal hosty náčelník brigády PS Cheb, poté následoval slavnostní oběd s přípitky. Setkání bylo zakončeno přátelskou besedou s občerstvením v místní vinárně. K poslechu hrálo 6 hudebníků Ústřední hudby FMV. Nocleh byl zajištěn v prostorách zámečku a v chebském hotelu Hvězda. Druhý den po snídani byli hosté dopraveni vrtulníky zpět do Prahy. ²³) Za úspěšné splnění mimořádných pracovních úkolů byly navrženy náčelníkem tiskového odboru odměny pro 10 příslušníků útvaru pohraniční brigády Cheb, 5 příslušníků Ústřední hudby FMV a 4 příslušníky V. správy FMV, kteří zajišťovali akci jako kuchaři, číšníci, řidiči a hudebníci. Odměny se pohybovaly ve výši od 700,- Kč do 2000,- Kč. ²⁴)

Kromě výše uvedených setkání, která se uskutečňovala v letech 1974-1979 zhruba dvakrát do roka, byly na různých místech republiky promítány v předpremiéře nové díly seriálu za účasti vedoucích představitelů kraje, města či podniku. Po promítnutí filmu následovala beseda tvůrců s diváky. Tyto akce se konaly několikrát do roka a sloužily propagaci seriálu a tím i práce Sboru národní bezpečnosti.

Podpora Federálního ministerstva vnitra

Již na samém počátku realizace seriálu přislíbil ministr vnitra ČSSR Jaromír Obzina na schůzce s režisérem Sequensem, že ze strany FMV bude seriálu poskytnuta veškerá pomoc a podpora. Během natáčení se potvrdilo, že tomu tak opravdu bylo.

FMV se prostřednictvím tiskového odboru snažilo vytvořit maximální podmínky pro práci celého tvůrčího kolektivu. Zajišťovalo kompars z řad vojáků MV, pozemní dopravní prostředky, ale i vrtulník či letadlo pro potřeby natáčení, řadu dobových rekvizit z depozitářů Muzea SNB a vojsk MV (staré řidičské průkazy, cestovní pasy, občanské průkazy, pouta, vysílačky, zapalovač - fotoaparát, poznávací značky apod.).

²²) Tamtéž i. j. 509-21/1974

²³) Tamtéž i. j. 509-23-28/1974.

Speciálně pro seriál bylo z rozhodnutí ministra vnitra ČSSR zakoupeno osvětlovací zařízení u firmy NSR Albert Koller za částku 21367,- DM. Podle dohody ze 14. listopadu 1975 byla souprava zapůjčena do péče výrobního štábu J. Císaře FSB a po skončení natáčení měla být jako majetek FMV vrácena tiskovému odboru pro další případné využití.²⁵)

Zájem o seriál a podporu celému projektu vyjádřil ministr Obzina i svým osobním dopisem ministru vnitra Kubánské republiky, jímž ho žádal o poskytnutí pomoci při natáčení dvou dílů seriálu "Rukojmí z Bella Vista" a "Poselství z neznámé země", které se točily na Kubě začátkem roku 1978.²⁶)

Také tiskový odbor zajišťoval mezinárodní spolupráci při natáčení některých povídek v NDR a na Kubě. V případě Kubánské republiky se pracovníci tiskového odboru podíleli i na výběru exteriérů a projednání podmínek spolupráce a byli přítomni i v průběhu vlastního natáčení. Nutno podotknout, že cestovné nebylo hrazeno z prostředků FMV, ale Filmového studia Barrandov. Jako zajímavost lze uvést, že příležitosti k natáčení na Kubě chtěl režisér Sequens využít pro natočení exteriérů jiného filmu, celovečerního, širokoúhlého v produkci Čs. filmu s pracovním názvem "Princ za všechny peníze", jehož ideový náčrt je přiložen k dopisu z 26. října 1977 adresovanému ministru Obzinovi. To mu však nebylo umožněno.²⁷)

Ukončení natáčení a ocenění výsledků

Naposledy se sešli vedoucí pracovníci FMV s tvůrci tehdy největšího československého televizního seriálu 30. června 1980. Toto poslední přátelské setkání bylo zorganizováno pod záštitou ministra vnitra ČSSR za účasti členů Kolegia MV ČSSR, vedoucích oddělení ÚV KSČ Eugena Turzo a Miroslava Müllera, ústředního ředitele Čs. státního filmu dr. Jiřího Purše, režiséra FSB národního umělce Jiřího Sequense (titul národní umělec získal J. S. v průběhu natáčení tohoto seriálu - pozn. J. D.) a vedoucího redaktora Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti Čs. televize plk. PhDr. M. Broumského za účelem předání vyznamenání a odměn těm, kteří se zasloužili o úspěšné dokončení celého seriálu. Setkání se uskutečnilo opět ve vile FMV na Vinohradech.²⁸) Na základě rozhodnutí ministra vnitra ČSSR byly pozvaným účastníkům z řad filmových pracovníků a herců slavnostně předány Medaile SNB a odměny v podobě finanční částky nebo čtrnáctidenního rekreačního pobytu v zařízeních FMV.

Kroky, které předcházely udílení vyznamenání, byly v té době samozřejmostí. Všechny navrhované osoby byly nejprve prověřeny po stránce státobezpečnostní. ²⁷) Setkání organizačně zajišťovala IX. správa FMV (Správa pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost ve spolupráci se sekretariátem FMV, kád-

²⁵) Tamtéž i. j. 509-28/1975.

²⁶) Tamtéž i. j. 510-16/1977.

²⁷) Tamtéž i. j. 510-23/1977. ²⁸) Tamtéž i. j. 511-2-8/1980.

²⁹) Tamtéž i. j. 510-13/1979.

rovou správou FMV a V. správou FMV (Správa ochrany stranických a ústavních činitelů). Finanční úhrada spojená se setkáním šla z rozpočtu IX. správy FMV.

Závěr

Od doby svého vzniku získal seriál "Třicet případů majora Zemana" řadu příznivců i odpůrců. Část diváků v něm spatřovala především napínavé detektivky nehledíc přitom tak na politickou a ideovou účelovost jednotlivých dílů. Část diváků "Zemana" odmítla jako celek právě pro jeho tendenčnost.

Seriál se stal ukázkou toho, jak lze vhodným spojením schopných tvůrců a populárních filmových představitelů s účelovým výkladem zajímavých příběhů zaujmout širokou vrstvu obyvatelstva.

Prameny:

Archiv MV ČR Praha - archivní fond IX. správa FMV

Organizační vývoj Správy tělovýchovy a vrcholového sportu FMV a jejích nástupců v letech 1974 - 1993

Světlana Ptáčníková

Správa tělovýchovy a vrcholového sportu FMV byla zřízena dnem 1. 7. 1974 rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 24/1974 a její organizační řád byl vydán v příloze k RMV ČSSR č. 1/1975¹). Dle tohoto organizačního řádu byla STVS funkčním útvarem FMV pro zpracování návrhů koncepce a ve vymezeném rozsahu i pro řízení a zabezpečování služební tělesné přípravy, zájmové dobrovolné tělovýchovy a výkonnostního sportu u útvarů SNB a vojsk ministerstva vnitra i v tělovýchovných jednotách Rudá hvězda (v SSR Červená hviezda). Spolupracovala s ÚV ČSTV, ÚV Svazarmu a dalšími institucemi. Prostřednictvím středisek vrcholového sportu (SVS) se podílela na zajišťování úkolů vrcholové sportovní reprezentace ČSSR.

Struktura jednotlivých pracovišť STVS byla následující:

- I. odbor (služební tělesná příprava + zájmová tělovýchova)
- II. odbor (vrcholový sport)
- všeobecné oddělení
- kádrové oddělení
- tělovýchovně lékařské oddělení
- ekonomicko technické oddělení
- SVS Praha
- SVS Bratislava
- SVS Plzeň
- SVS Brno
- SVS Štrbské Pleso

I. odbor řešil problematiku služební tělesné přípravy²), vytyčoval hlavní úkoly a zaměření činnosti TJ RH, organizačně zajišťoval plánované sportovní akce (přebory,

Tento článek vznikal původně jako úvod k 2. dílu inventáře k archivnímu fondu Správy tělovýchovy a vrcholového sportu FMV. Nezabývá se jejími předchůdci - např. tělovýchovným odborem MV, odborem bojové a tělesné přípravy MV, samostatným oddělením tělovýchovy a sportu Kádrové a organizační správy MV nebo Tělovýchovným odborem MV ČSSR. K jejich vývoji viz úvod k 1. dílu inventáře k fondu A 22 (AMV Kanice).

²) Služební tělesná příprava, které bylo věnováno v jednotlivých obdobích 8 - 48 hodin ročně, měla zlepšovat fyzickou připravenost příslušníků MV k výkonu bezpečnostní služby - jejich vytrvalost, rychlost, sílu a obratnost. Jejím doplňkem byly specifické sportovně branné soutěže - bezpečnostně branný závod, branné lyžařské disciplíny, střelba ze služebních zbraní, víceboj zdatnosti a odbíjená mužů a žen. (srov. Zpráva o stavu služební tělesné přípravy, zájmové tělovýchovy a branných činností v rezortech MV a TJ RH /ČH; AMV Kanice, fond A 22/II inv. j. 242).

spartakiády a jim předcházející soustředění)³), připravoval a vydával publikaci "Tělovýchova a sport v MV a TJ RH".

II. odbor zpracovával návrhy interních norem a opatření k zabezpečení vrcholové sportovní přípravy SVS, předkládal návrhy na dislokaci, početní stavy SVS, počty sportovních odvětví v nich zařazených, požadavky na kádrové, zdravotnické a ekonomické zabezpečení vrcholového sportu, metodicky řídil SVS a kontroloval dodržování celodenního režimu vojáků základní služby - sportovců a jejich výcvik.

Všeobecné oddělení zajišťovalo organizační a administrativní práce, související s činností STVS a náčelníka STVS, kontrolovalo úkoly, stanovené pro STVS, organizovalo provádění politické, bojové a odborné přípravy v rámci STVS, zpracovávalo různé zprávy a informace, podklady pro porady představitelů sportovních organizací bezpečnostních sborů socialistických zemí, plány mezinárodních styků STVS a TJ RH, zabezpečovalo úkoly ochrany utajovaných skutečností, pohotovosti a mobilizační připravenosti a plnění úkolů při mimořádných bezpečnostních opatřeních.

Kádrovému oddělení příslušela kádrová a personální práce, provádění výběru nových příslušníků a občanských pracovníků a jejich vysílání do škol a kurzů, zajišťování výběru kádrových rezerv, příprava podkladů pro kádrová opatření; vyjadřovalo se také k výjezdům příslušníků a občanských pracovníků STVS do zahraničí.

Tělovýchovně lékařské oddělení odborně řídilo zdravotnická pracoviště SVS, podílelo se na výběru sportovců a talentované mládeže pro SVS, provádělo odborná konsiliární vyšetření zdravotního stavu sportovců SVS, poskytovalo odborné konzultace trenérům SVS, zavádělo a ověřovalo v tělovýchovně lékařské a pedagogické praxi nejnovější metody a poznatky vědy.

Ekonomicko - technické oddělení zpracovávalo návrh plánu materiálně technického zabezpečení, investiční výstavby a finančního rozpočtu pro oblast zájmové tělovýchovy, výkonnostního a vrcholového sportu, obhospodařovalo finanční a materiální prostředky svěřené STVS, uzavíralo hospodářské smlouvy, provádělo kontrolu údržby nemovitostí a jejich požárního zabezpečení v SVS.

Střediska vrcholového sportu se ve své činnosti řídila statutem SVS, vydávaným náčelníkem STVS, jeho rozkazy a pokyny.⁴)

Statut středisek vrcholového sportu a středisek vrcholového sportu mládeže FMV, zřízených u některých TJ RH-ČH, byl vydán v r. 1975. Cílem SVS bylo zabezpečit kvalitní vrcholovou přípravu pro úspěšnou sportovní reprezentaci ČSSR. SVS měla zajišťovat trenérsko-metodickou činnost, přípravu k účasti jejich sportovců v soutěžích

³) Jednalo se zejména o tyto typy závodů:

⁻ Spartakiády sportovních organizací bezpečnostních sborů socialistických zemí - v lehké atletice, boxu, házené, košíkové, odbíjené, plavání, vodním pólu, kopané, lyžování, sportovní střelbě, sportovní gymnastice, judu, zápase a také služební spartakiády (ty tvořil víceboj zdatnosti, střelba ze služebních zbraní a branně orientační běh);

Celostátní přebory v branných disciplínách - v lyžování, terénních motocyklových závodech, víceboji zdatnosti, odbíjené, sportovní střelbě. Patřil sem i bezpečnostně branný závod, složený z překážkové dráhy, testu z politických a odborných znalostí, střelby ze služebních zbraní a orientačního běhu.

⁴) Kromě FMV byla střediska vrcholového sportu budována rovněž v ČSTV, Svazarmu, rezortech MŠ ČSR a SSR a MNO. Srov. Zpráva o plnění dokumentu předsednictva ÚV KSČ "Organizace a zásady zabezpečení vrcholového sportu" + připomínky a doplňky (AMV Kanice, fond A 22/II inv. j. 228).

doma i v zahraničí, materiální a technické podmínky pro trénink a pečovat rovněž o vytváření sociálních podmínek pro zařazení vrcholových sportovců. V čele SVS stál náčelník, jmenovaný náměstkem ministra vnitra, který byl služebně podřízen náčelníkovi STVS FMV. Základním článkem SVS byly určené sportovní oddíly jednotlivých sportů. Při některých SVS mohly být výjimečně vytvořeny odloučené sportovní oddíly.⁵)

Střediska vrcholového sportu mládeže měla umožnit kvalitativně vyšší sportovní přípravu a výběr co největšího počtu sportovně talentované mládeže k zařazení do SVS a zabezpečení sportovní reprezentace. Byla řízena SVS.⁶) Výstavba SVS-M byla zahájena v r. 1975. Ke dni 1. 4. 1976 existovalo 19 SVS-M.⁷) S platností k 1. 1. 1975 vydal ÚV ČSTV "Směrnice pro činnost TJ RH". Protože tyto tělovýchovné organizace velice úzce souvisí s náplní práce STVS FMV, zejména jejího I. odboru, seznámíme se s nimi podrobněji:

Dle zmíněných směrnic bylo jejich hlavním posláním organizovat pro své členy všestrannou tělovýchovnou, sportovní a turistickou činnost a tím pomáhat ke zvyšování fyzické zdatnosti a bojové připravenosti příslušníků a vojáků MV.⁸) Jednoty měly mezi příslušníky MV podporovat zájem o provádění branných sportů. Byly zřizovány při útvarech MV. Mimo sporty ČSTV v nich byly prováděny sporty Svazarmu (např. střelba, motorismus a biatlon). Jejich úkolem bylo podílet se na důstojné sportovní reprezentaci jednot, rezortu a ČSSR.⁹) Při TJ RH působily odbory základní a rekreační tělesné výchovy a odbory turistiky.

Následující tabulka podává přehled vývoje počtu TJ RH/ČH a jejich členů v letech 1978 - 1982:

⁵⁾ Tak tomu bylo u SVS Plzeň, kam spadal sportovní oddíl boxu TJ RH Ústí nad Labem a biatlonu TJ RH Semily a u SVS Brno, pod něž patřil odloučený sportovní oddíl košíkové TJ RH Pardubice. Srov. Střediska vrcholového sportu MV TJ RH/ČH - dopis náčelníka TO FMV předsedům vybraných TJ s návrhy na kádrové změny (AMV Kanice, fond A 22 inv. j. 285).

⁶⁾ Srov. Statut středisek vrcholového sportu a středisek vrcholového sportu mládeže FMV - r. 1975 (AMV Kanice, fond A 22/II inv. j. 188).

Norv. Materiál pro jednání štábu náčelníka STVS FMV - Zpráva o výstavbě SVS mládeže (AMV Kanice, fond A 22/II inv. j. 53).
Údaje o počtu SVS-M se v jednotlivých archivních materiálech liší podle toho, zda autor označuje za SVS-M jednotlivé sportovní oddíly (např. atletika Praha, odbíjená Praha, sportovní gymnastika Praha apod.), nebo všechny oddíly zřízené u jednoho SVS považuje za jediné SVS-M (těch bylo v souladu s počtem SVS pět).

⁸⁾ Srov. Rozbor členské základny TJ RĤ/ČH (AMV Kanice, fond A 22/II inv. j. 541).

⁹⁾ Srov. Koncepce rozvoje tělesné výchovy a sportu v rezortu MV (AMV Kanice, fond A 22/II inv. i. 465).

Rok	Počet TJ RH/ČH	z toho ČSR/SSR	Počet členů
1978	130	88/42	30 995
1979	135	91/44	36 471
1980	139	95/44	38 028
1981	142	95/47	39 725
1982	141	94/47	38 418 ¹⁰)

Počet TJ RH/ČH průběžně narůstal - materiály z celostátních porad předsedů TJ RH/ČH (popř. materiály k oslavám výročí založení TJ RH/ČH) uvádějí, že v r. 1983 jich existovalo 143, v r. 1985 147 a v r. 1987 to bylo 149 TJ RH/ČH.

Od 1. května 1976 vzniká v rámci STVS skupina obrany.

Součástí organizace STVS FMV a vrcholového sportu ve FMV byli sportovci - vojáci základní služby, kteří byli zařazováni do středisek vrcholového sportu FMV RH - ČH. Bezprostředním řešením vojensko-sportovních otázek bylo pověřeno 2. oddělení (vojensko-sportovní) II. odboru STVS FMV. V r. 1978 byl zřízen vojensko-sportovní oddíl a 2. oddělení II. odboru bylo zrušeno.

K podstatné změně v organizaci a systemizaci STVS FMV dochází k 1. dubnu 1982. 11) Struktura STVS nyní vypadala následovně :

- vedení
- organizační odbor
- inspekce náčelníka
- kádrové a školské oddělení
- obranná příprava a ochrana
- hospodářské oddělení
- tělovýchovný odbor
- vojenskosportovní oddíl
- oddělení zdravotnického zabezpečení vrcholového sportu
- SVS RH Praha
- SVS RH Bratislava

Jak je patrné, šlo u některých pracovišť o pouhé přejmenování (všeobecné oddělení - organizační odbor, ekonomicko - technické oddělení - hospodářské oddělení), jiné útvary vznikají nově (např. inspekce náčelníka). Tělovýchovný odbor pokračoval v činnosti I. odboru, k jeho úkolům však (jak vyplývá z archivních materiálů) přibyla rovněž péče o vrcholový sport. Počet středisek vrcholového sportu byl redukován na dvě.

S platností od 1. října 1987 vzniká skupina projekce uceleného informačního systému tělovýchovy a vrcholového sportu FMV. Vznik této skupiny souvisel se zvyšováním množství a rozsahu informací a nároků na přesnost a rychlost jejich zpracování. V této době vznikaly ucelené informační systémy StB, VB a funkčních útvarů; vazby mezi nimi byly koordinovány. Informační systém měl:

¹⁰) Uváděné počty pro léta 1978 - 1982 srov. Rozbor členské základny TJ RH/ČH (AMV Kanice, fond A 22/II inv. j. 541).

¹¹) Srov. "Přehled o vývoji organizace a početních stavů centrálních útvarů FMV" (č. j. SM-0070/OST-88-ZD), str. 83 - 84.

- Zajistit zpracování informací důležitých pro zkvalitňování služební tělesné přípravy příslušníků.
- 2) Přispět k zajištění přehledu o činnosti TJ RH/ČH.
- 3) Zefektivnit tréninkový a výchovný proces a vědecky ho řídit (s tím souviselo i lékařsko-pedagogické sledování).
- Umožnit efektivnější řízení, účinnější metodiku a organizaci procesu sportovní přípravy sportovců.

Pro získání zkušeností s výpočetní technikou byl STVS FMV od května 1987 pronajat počítač od Tesly Lanškroun značky TNS Agrosystém Slušovice. 12)

Nový organizační řád STVS SNB byl vydán rozkazem náčelníka STVS SNB č. 23 ze dne 21. března 1989 v souladu s RMV ČSSR č. 12/88 (tímto rozkazem byla STVS SNB zřízena).

V čele správy stál náčelník správy, řízený náměstkem ministra vnitra ČSSR, dalším vedoucím funkcionářem byl jeho zástupce. Správu tvořily tyto organizační celky :

- organizační odbor
- inspekce náčelníka
- kádrová skupina
- skupina obrany
- skupina projekce uceleného informačního systému tělovýchovy a sportu
- tělovýchovný odbor

Správě byla dále podřízena SVS, SVS mládeže, vojensko - sportovní oddíl, oddělení zdravotnického zabezpečení vrcholového sportu a sekretariát TJ RH Praha. ¹³)

Organizační odbor plnil úkoly, týkající se vnitřního režimu, finančního a materiálního zabezpečení, ochrany utajovaných skutečností, mimořádně bezpečnostních opatření, mimořádných bezpečnostních akcí a ochrany objektů správy. Zajišťoval administrativní službu, připravoval vydání rozkazů a metodických pokynů náčelníka správy, prováděl kontroly a revize hospodaření s finančními a materiálně - technickými prostředky v TJ RH, SVS a SVS-M, zpracovával stanoviska, informace a zprávy pro nadřízené orgány, připravoval podklady pro jednání o mezinárodních sportovních stycích.

Inspekce náčelníka organizovala a prováděla kontrolní činnost k dodržování obecně závazných právních předpisů, rezortních předpisů a aktů řízení, vydaných ministrem a náčelníkem správy, prověřovala stížnosti, oznámení a podněty občanů a organizací, směřující k činnosti příslušníků správy.

Kádrová skupina se podílela na výběru kádrových rezerv, organizovala provádění komplexního a průběžného služebního hodnocení příslušníků, vybírala nové příslušníky správy, zabezpečovala vysílání příslušníků správy do škol a kurzů, připravovala podklady pro kádrová opatření, zpracovávala kádrové a kázeňské rozkazy náčelníka správy, plnila úkoly na úseku vyznamenávání, vedení kádrových spisů, osobní evidence a statistiky.

Skupina obrany prováděla a odborně řídila přípravy k obraně. Zpracovávala do-

¹²⁾ Srov. Zavedení výpočetní techniky na STVS a SVS FMV; Zřízení skupiny projekce uceleného informačního systému (UIS) (AMV Kanice, fond A 22/II inv. j. 303).

¹³) Srov. rozkaz náčelníka STVS SNB č. 23 ze dne 21. března 1989; Dle sdělení pracovníka odboru sportu L. Voplatka, s nímž byl organizační vývoj STVS konzultován, spravoval sekretariát TJ RH Praha objekty a byl podřízen odboru hospodářského zabezpečení MV.

kumentaci pro uvádění správy do bojové pohotovosti a k plnění úkolů za branné pohotovosti státu, zpracovávala mobilizační plán, prováděla velitelskou přípravu náčelníků a bojovou a tělesnou přípravu příslušníků správy.

Skupina projekce uceleného informačního systému tělovýchovy a sportu koordinovala výstavbu UIS TS, zajišťovala tvorbu číselníků a kódovníků UIS.

Tělovýchovný odbor plnil úkoly na úseku služební tělesné přípravy, rozvoje masové a rekreační tělovýchovy, výkonnostního a vrcholového sportu v rámci TJ RH a SVS. Shromažďoval poznatky o tělesné připravenosti příslušníků, metodicky řídil a kontroloval činnost oddílů a kroužků sportovní střelby a motorismu TJ RH, zabezpečoval rezortní sportovní akce, celostátní přebory FMV, spartakiády sportovních organizací bezpečnostních sborů socialistických a spřátelených zemí, vedl přehled o masové a rekreační tělovýchově, sportovní i společenské činnosti TJ RH.

Pokud jde o útvary správě podřízené (viz výše), zmiňme se o úkolech sekretariátu TJ RH Praha. Tento orgán zajišťoval dobrovolnou tělovýchovu, sportovní a sportovně-rekreační činnost v rámci působnosti TJ RH, provozoval sportovní výcvikové tábory pro děti příslušníků SNB, PS, vojáků z povolání, občanských pracovníků a členů TJ RH Praha, zajišťoval údržbu svěřených objektů a tělovýchovných zařízení, spolupodílel se na zabezpečování služební i mimoslužební tělesné přípravy.

V souvislosti se společenskými změnami se od 1. 7. 1990 přestává používat pro tělovýchovné jednoty název TJ Rudá hvězda - Červená hviezda a TJ RH-ČH se registrují pod názvem sportovní (športové) kluby policie. Zástupci SKP z celé České republiky ustavili na valné hromadě dne 15. 9. 1990 národní organizaci UNITOP ČR (tj. unii tělovýchovných organizací policie). Posláním této organizace je podpora rozvoje tělesné výchovy, sportu, turistiky a technických sportů v SKP, zabezpečení podmínek pro tělesnou přípravu příslušníků, občanských pracovníků a ostatních občanů v jejich volném čase, podíl na zabezpečení sportovní reprezentace a zastupování a ochrana práv a zájmů SKP na území ČR.

Od 23. 5. 1990 je UNITOP ČR řádným členem Světové unie policejních sportovních organizací (U.S.I.P). UNITOP pořádá řadu sportovních mistrovství Policie ČR a sportovní akce pro policisty i veřejnost. 14)

Nový návrh organizačního řádu útvaru, který se nyní jmenoval Správa Federálního ministerstva vnitra pro tělovýchovu a vrcholový sport, byl předložen ke schválení ministru vnitra ČSFR ing. Langošovi v srpnu r. 1991, tento návrh však nebyl realizován. Z roku 1991 ovšem máme k dispozici materiál, který odráží faktický stav - jedná se o obsah pracovních náplní organizačních celků a jednotlivých funkčních míst 4. sekce (tj. sekce tělovýchovy a vrcholového sportu) II. divize FMV. 15)

Jak vyplývá z tohoto materiálu, byla sekce tvořena následujícími celky :

- sekretariát sekce
- ekonomické oddělení
- tělovýchovné oddělení
- PSK Olymp Praha

¹⁴) Srov. "80 let policejního sportu 1921 - 2001" - příloha časopisu POLICISTA 9/2001; při-praveno podle scénáře výstavy zpracovaného ředitelkou Muzea PČR PhDr. Marcelou Machutovou.

¹⁵⁾ Srov. Pracovní náplň organizačních celků a jednotlivých funkčních míst 4. sekce II. divize FMV (AMV Kanice, fond A 22/II inv. j. 298).

- ústav zdravotního zabezpečení vrcholového sportu
- vojensko-sportovní oddíl
- střediska vrcholového sportu Praha a Bratislava

Sekretariát sekce řídil administrativní činnost a spisovou službu, evidoval právní a rezortní předpisy a rozkazy, vedl evidenci mezinárodních sportovních styků, zajišťoval chod dopravní služby a zabezpečoval vybavení sekce výpočetní technikou. Ekonomické oddělení zpracovávalo rozpočty S TVS, SVS Praha a Bratislava a PSK Olymp Praha, zajišťovalo finančně akce tělovýchovného oddělení (celostátní přebory, instrukčně metodická zaměstnání, mezinárodní závody apod.), léky a zdravotnický materiál pro ÚZZVS a pochopitelně mělo na starosti finanční a mzdové záležitosti policistů a občanských pracovníků a spadala pod něj i oblast materiálového zabezpečení (včetně zabezpečení propagačních materiálů a sportovních cen na jednotlivé soutěže) a oblast investiční.

Tělovýchovné oddělení zajišťovalo služební tělesnou přípravu - provádělo testy fyzické výkonnosti a prověrky fyzické zdatnosti, organizovalo přebory ve vybraných druzích sportů (branné lyžařské disciplíny, branný závod hlídek, víceboj zdatnosti, karate, střelba ze služebních zbraní) útvarů FPS a FMV a zabezpečovalo rovněž jejich celostátní přebory, organizovalo celostátní soutěže v odbíjené a v orientačním běhu, podílelo se na výběru družstev pro akce pořádané Mezinárodní sportovní policejní unií a Evropskou sportovní policejní unií. V oblasti masové tělesné výchovy pak usměrňovalo činnost SKP k zvyšování zájmu a účasti v zájmové tělesné výchově a k rozvoji výkonnostního sportu.

PSK Olymp Praha měl na starosti provoz tělovýchovných zařízení, podílel se na zajišťování povinné části služební tělesné přípravy a sportovní přípravy čs. reprezentace v působnosti FMV, rozvíjel tělovýchovné aktivity policistů, občanů a mládeže v rámci činnosti PSK Olymp, zajišťoval sportovní výcvikové tábory pro příslušníky MV a členy PSK, zejména děti a mládež.

Ústav zdravotního zabezpečení vrcholového sportu poskytoval specializovanou zdravotnickou péči sportovcům zařazeným do systému vrcholového sportu rezortu FMV a léčebně preventivní péči zaměstnancům STVS FMV.

Vojensko-sportovní oddíl prováděl výběr branců - sportovců, vytvářel optimální podmínky pro sportovní přípravu vojáků - sportovců s cílem zajištění československé reprezentace a zajišťoval optimální vojenský režim a výchovu vojáků - sportovců u sportovní roty Praha a odloučených čet.

Štřediska vrcholového sportu Praha a Bratislava měla na úseku vrcholového sportu trvale vykazovat úspěšné výsledky sportovců FMV na sledovaných mezinárodních soutěžích a k tomu vytvářet odpovídající organizační, personální a prostorové podmínky.

Na 4. sekci II. divize FMV působil rovněž personální pracovník a pracovník odboru obrany. K 1. 1. 1993 zaniká ČSFR. Delimitací jádra bývalé sekce tělovýchovy a vrcholového sportu FMV byl ustanoven odbor tělesné přípravy a sportu MV ČR. Dochází k transformaci oblasti zabezpečování vrcholového sportu z FMV do MV ČR. Vzhledem k nedostatku finančních prostředků jsou uplatňována maximálně úsporná opatření. V souvislosti s ukončením činnosti vojsk MV zaniká vojensko-sportovní oddíl.

Na závěr uveďme jména těch, kteří stáli v námi sledovaném období jako náčelníci (později ředitelé) v čele STVS FMV a jejích nástupnických útvarů:

Hodnost, titul, jméno

období

plk. Václav MUDRA	1. 7. 1974 - 30. 9. 1986 ¹⁶)
pplk. PhDr. Pavel PĚNKAVA	1. 10. 1986 - 30. 11. 1990
pplk. Jiří JÓN	15. 2. 1991 - 15. 9. 1991
pplk. JUDr. Antonín KINSKÝ	16. 9. 1991 - 21. 4. 1992
kpt. Jaroslav BARTOŇ	21. 4. 1992 - 31. 1. 1997

Písemnosti, které vznikly z činnosti Správy tělovýchovy a vrcholového sportu FMV a jejích nástupců (tedy STVS SNB, Správy FMV pro tělovýchovu a vrcholový sport a 4. sekce II. divize FMV), jejich jednotlivých odborů, oddělení a skupin a SVS Praha, Plzeň a Brno v letech 1971 - 1993, byly předány do archivu MV ČR Brno - Kanice (popř. do archivu MV ve Spišském Podhradí) v letech 1985 - 1998. Navazují na fond Správy tělovýchovy a vrcholového sportu FMV, označený signaturou A 22. Signatura nově uspořádaného fondu je A 22/II. Fond A 22/II obsahuje zejména tyto materiály:

- jednací protokoly (časové rozpětí 1969 1994)
- rozkazy náčelníka STVS a materiály pro jednání jeho štábu
- plány práce
- materiály k organizačním záležitostem organizační řády, směrnice a statuty, tabulky složení a počtů, předávací protokoly
- písemnosti k poradám a konferencím
- bezpečnostní opatření
- plány mezinárodních sportovních styků
- materiály k různým spartakiádám, přeborům, závodům a turnajům
- písemnosti týkající se tělesné zdatnosti a tělesné přípravy
- materiály k TJ RH/ČH a SKP
- administrativní záležitosti materiály vztahující se k ochraně utajovaných skutečností a vyřazování písemností
- ekonomické záležitosti
- zprávy z kontrol
- dokumenty k trestné činnosti a přestupkům příslušníků STVS
- materiály k problematice kádrové práce
- písemnosti jednotlivých SVS

Časovým mezníkem pro uspořádání fondu se stal rok 1993, kdy dochází ke vzniku samostatné České republiky a tím také k transformaci původně federálního útvaru na útvar republikový. Zároveň se jedná o poslední rok platnosti starého organizačního řádu (nový byl vydán v r. 1994).

Cílem tohoto článku bylo nejen seznámit čtenáře se strukturou STVS a jejími úkoly v jednotlivých obdobích, ale i s možnostmi, které badatelům nabízí studium v archivu MV ČR Brno - Kanice. Sport v MV je nepochybně tématem, které by si zasloužilo podrobné zpracování. Ti, kteří zhlédli výstavu "80 let policejního sportu 1921 - 2001", pořádanou v Muzeu Policie ČR v Praze v r. 2001, si dovedou představit, jak rozmanitá je pramenná základna, kterou by mohli mít k dispozici. Písemnosti Správy tělový-

¹⁶) Plk. MUDRA byl už od r. 1957 ve vedoucích funkcích (náčelník, zástupce náčelníka) předchůdců STVS FMV, od r. 1969 řídil Tělovýchovný odbor MV ČSSR.

chovy a vrcholového sportu, uložené ve fondech A 22 a A 22/II, poskytnou případným zájemcům o tuto problematiku nepřeberné množství informací. Umožňují nejen poznání dějin tělovýchovy a sportu v Ministerstvu vnitra, ale také úspěchů československých a českých sportovců obecně, neboť řada z nich působila právě v rámci STVS.

Prameny:

Archiv MV ČR Brno - Kanice:

- fondy A 22 a A 22/II Správa tělovýchovy a vrcholového sportu FMV
- Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 1/75 ze dne 3. ledna 1975
- Organizační řád STVS FMV.
- Rozkaz náčelníka STVS SNB č. 23/89 ze dne 21. března 1989
- Organizační řád STVS SNB.

Archiv MV ČR Praha:

- Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 24/74 ze dne 25. července 1974
- Přehled o vývoji organizace a početních stavů centrálních útvarů FMV (č. j. SM-0070/OST-88-ZD)

Odbor sportu MV ČR:

- Tělesná výchova a sport ve FMV a tělovýchovných jednotách Rudá hvězda - Červená hviezda 1977 - 1983, I. díl, publikace vydaná STVS FMV v r. 1984

Muzeum Policie ČR:

- 80 let policejního sportu 1921 - 2001 - příloha časopisu POLICISTA 9/2001; připraveno podle scénáře výstavy zpracovaného ředitelkou Muzea PČR PhDr. Marcelou Machutovou.

SBORNÍK ARCHIVU MV

Praha 2003

OBSAH

~		
α		1
	an	KV

Jan Frolík	Ůvod	1
Dalibor Státník	Agenti nacistických bezpečnostních složek gestapa a Sicherheitsdeinstu ve službách StB (Kurt Wilfer a ti druzí)	5
Pavel Vaněk	Vojenská rada Pohraniční stráže a její práce na přehodnocení úkolů Pohraniční stráže počátkem 70. let	54
Iva Kvapilová	Přehled organizačního vávoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945-1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku	
Jiřina Dvořáková	Jak se točil seriál "Třicet případů majora Zemana"	91
Světlana Ptáčníková	Organizační vývoj Správy tělovýchovy a vrcholového sportu FMV a jejích nástupců v letech 1974-1993	100

SBORNÍK ARCHIVU MV

© Vydává odbor archivní a spisové služby MV ČR prostřednictvím oddělení vydavatelství obchodního odboru Tiskárny Ministerstva vnitra, p. o., Hybernská 2, 112 19 Praha 1. Tiskne Tiskárna Ministerstva vnitra, p. o., Bartůňkova 4, 149 01 Praha 4. – Rozšiřuje odbor archivní a spisové služby MV ČR, p. p. 21/ASU, 170 34, Praha 7. Vychází jednou ročně. Redakce a administrace: p. p. 21/ASU, 170 34 Praha 7, telefon: +420 974 840 326, +420 974 824 447, e-mail: asu@mvcr.cz, e-mail: archiv@mvcr.cz.